

VATANSIZ KİŞİLERİN KORUNMASINA İLİŞKİN EL KİTABI

VATANSIZ KİŞİLERİN STATÜSÜNE DAİR
1954 SÖZLEŞMESİ KAPSAMINDA

CENEVRE, 2014

UNHCR
The UN
Refugee Agency

VATANSIZ KİŞİLERİN KORUNMASINA İLİŞKİN EL KİTABI

VATANSIZ KİŞİLERİN STATÜSÜNE DAİR
1954 SÖZLEŞMESİ KAPSAMINDA

CENEVRE, 2014

İçindekiler

ÖNSÖZ	1
GİRİŞ	3
A. 1954 SÖZLEŞMESİNİN ARKA PLANI	3
B. BMMYK VE VATANSIZLIK.....	4
C. EL KİTABININ KAPSAMI	4
D. VATANSIZLIK VE DE FACTO VATANSIZLIK	5
E. KİMİN VATANSIZ OLDUĞUNU BELİRLEMEK	6
F. VATANSIZLIK STATÜSÜ.....	7
BİRİNCİ BÖLÜM: VATANSIZLIĞI BELİRLEME KRİTERLERİ	9
A. TANIM	9
B. GENEL MÜLAHAZALAR.....	10
C. TERİMLERİN YORUMLANMASI	11
(1) “Hiçbir Devlet tarafından”	11
(a) Hangi Devletlerin araştırılması gerekmektedir?.....	11
(b) “Devlet” nedir?.....	11
(2) “hukunun işleyişi içerisinde... vatandaş olarak sayılmayan”	12
(a) “Hukuk”un Anlamı	12
(b) Bir Devletin hukuku ve uygulamaları gereğince bir kişi ne zaman “vatandaş olarak sayılmaz”?	13
(i) Vatandaşlığın otomatik ve otomatik olmayan şekillerde kazanılması veya geri alınması	13
(ii) Yetkili makamların saptanması	14
(iii) Vatandaşlığın otomatik olmayan şekilde kazanılmasında ve geri alınmasında yetkili makamların kanıtlarının değerlendirilmesi.....	15
(iv) Vatandaşlığın otomatik olarak kazanılması ya da kaybedilmesinde yetkili makamların kanıtlarının değerlendirilmesi	15
(v) Devlet uygulamalarının vatandaşlığın otomatik şekilde	

kazanılmasına karşı olduğu durumlardaki mülahazalar.....	16
(vi) Yetkili makamların durumu konusunda delil olmadığında vatandaşlığın değerlendirilmesi.....	17
(vii) Konsolosluk makamlarının rolü	17
(viii) Yetkili makamlardan bilgi talep edilmesi	18
(ix) Yetkili makamların tutarsız muameleleri	18
(x) Hata veya kötü niyet ile kazanılan vatandaşlıklar	19
(xi) Temyiz/Yeniden inceleme işlemlerinin etkisi	20
(xii) Zamana İlişkin Konular.....	21
(xiii) Vatandaşlıktan Gönüllü Feragat.....	21
(xiv) Vatandaşlık Kavramı	21

İKİNCİ BÖLÜM: VATANSIZLIĞIN BELİRLENMESİNE İLİŞKİN USÜLLER

.....	25
A. GENEL.....	25
(1) Genel Bakış.....	25
(2) Vatansızlığın Tespiti ve Vatandaşlık Hakkı	25
B. BELİRLEME USULLERİNİN OLUŞTURULMASI	27
(1) Belirleme Usullerinin Modeli ve Yeri	27
(2) Usullere erişim	28
(3) Usule ilişkin güvenceler	28
C. MÜLTECİ STATÜSÜ VE VATANSIZLIK BELİRLEMELERİNİN KOORDİNE EDİLMESİ	31
D. KANITLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	32
(1) Kanıt Türleri	32
(2) İspat hususları.....	34
(3) İspat yükü	34
(4) İspat standardı.....	35
(5) Kanıtların tartılması	36
(6) Pasaportlar	36
(7) Yabancı Makamlardan Bilgi Talep Etme ve Yabancı Makamların Yanıtları	36
(8) Mülakatlar	37
(9) İnanırcılığa ilişkin konular	37
E. USÜLE İLİŞKİN EK MÜLAHAZALAR	39
(1) Grup bazında belirleme	39
(2) Gözaltı.....	41

(3) BMMYK'nın rolü.....	42
(4) Ülke dışında çözüm araştırma	43
(5) Belirli gruplar için usule dair ve sübut ek teminatları	43
F. 1954 SÖZLEŞMESİ'NİN UYGULANMADIĞI DURUMLARDA VATANSIZLIK BELİRLEMESİ	45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ULUSAL DÜZEYDE VATANSIZ KİŞİLERİN STATÜSÜ .....

46

A. ULUSLARARASI HUKUK VE VATANSIZ KİŞİLERİN STATÜSÜ	46
(1) Mültecilerin Statüsü ile Vatansız Kişilerin Statüsü Arasındaki Paralellikler	46
(2) 1954 Sözleşmesi'nin Gerekletirdiği Muamele Standardına Genel Bakış	47
(a) Kademeli, şartlı bir düzeydeki haklar	48
(3) Uluslararası insan hakları hukuku	51
B. GÖÇ BAĞLAMINDAKİ BİREYLER	53
(1) Vatansızlığın belirlenmesini bekleyen bireyler.....	53
(2) Vatansız olduğu belirlenen bireyler – ikamet hakkı.....	53
(3) Başka bir Devlette korumadan yararlanılabilmesi.....	55
(a) Vatansızlığın, vatandaşlığın kaybedilmesi/vatandaşlıktan mahrum bırakılma ya da iyi niyetle gönüllü olarak vatandaşlıktan vazgeçme sonucu meydana gelmesi.....	56
(b) Vatansızlığın, menfaat gereği veya seçim üzerine vatandaşlıktan gönüllü olarak vazgeçilmesinden kaynaklanması	57
(c) Yerel bağların dikkate alınması.....	58
C. "KENDİ ÜLKESİNDE" BULUNAN BİREYLER.....	58
D. 1954 SÖZLEŞMESİ KAPSAMI DIŞINDAKİ VATANSIZ KİŞİLER İÇİN STATÜ	59
EK I – VATANSIZ KİŞİLERİN STATÜSÜNE İLİŞKİN 1954 SÖZLEŞMESİ	63
EK II – VATANSIZLIĞIN AZALTILMASINA DAİR 1961 SÖZLEŞMESİ.....	79
EK III - VATANSIZ KİŞİLERİN STATÜSÜNE İLİŞKİN 1954 SÖZLEŞMESİ VE VATANSIZLIĞIN AZALTILMASINA DAİR 1961 SÖZLEŞMESİ'NE TARAF DEVLETLER LİSTESİ.....	87
EK IV – GENEL KURUL KARARLARINDAN ALINTILAR.....	90
EK V – BMMYK YÜRÜTME KOMİTESİ KARARLARINDAN ALINTILAR	92

ÖNSÖZ

Geçen on yılda, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) desteklediği, vatansız kişilerin durumunun ele alınmasına yönelik uluslararası toplum tarafından yenilenen bir irade ortaya konulmuştur. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde açıkça belirtildiği üzere herkesin vatandaşlık hakkı vardır. Vatandaşlık olmadan bireyler güvensizlik ve ötekileştirme ile nitelenebilecek bir yaşam biçimiyle karşılaşır. Sıklıkla kanun önünde eşitlik, çalışma, eğitim veya sağlık hakkından yoksun bırakılan vatansızlar dünyadaki en hassas durumdaki kişiler arasındadır. Pek çok devletin vatandaşlık kanunlarını yeniden düzenleyerek vatansızlığı engellemek veya azaltmak için aldığı önlemlere rağmen yeni vatansızlık vakiaları ortaya çıkmaya devam etmektedir. Vatansız kişiler neredeyse her ülkede bulunabilmektedirler. Nitekim bazı aileler nesillerdir vatansızlardır.

Vatansız kişilerin korunmasına yönelik uluslararası rejimin merkezinde Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin 1954 Sözleşmesi yer almaktadır. Sözleşme, evrensel bir "vatansız kişi" tanımı ortaya koyar ve bu kişilere yönelik muamelelere ilişkin bir dizi temel ilke öngörür. Sözleşme'nin çerçevesi kabul edildiği dönemde olduğu gibi günümüzde de geçerlidir ve uluslararası insan hakları hukukundaki diğer gelişmelerle tamamlanmıştır. Vatansızlığın Azaltılmasına Dair 1961 Sözleşmesi vatansızlığın ortadan kaldırılması için bir dizi kapsamlı araç sunarken, 1954 Sözleşmesi ise kendilerini vatansızlık durumunda bulanların onur ve güvenliğinin olmadığı bir yaşama terk edilmemelerini temin eder. BMMYK, Sözleşme'nin 60. yıl dönümünde bu El Kitabı'nı yayımlamaktan memnuniyet duyar.

Geride bırakılan üç yıl içinde BMMYK'nın Vatansızlık Kampanyası'yla hızlanarak gerçekleşen çok sayıda katılım ile birlikte, bu el kitabının yayımlanma tarihi itibarıyla 80 devlet 1954 Sözleşmesi'ne taraftır. Vatansızlığa artan ilgi vatansızlık statüsü belirleme usülleri ortaya koyan ülke sayısındaki artışla da görülebilir. Bu usüller yalnızca göç halinde olan ve dünyadaki vatansızların azınlığını oluşturan kişiler için uygun olsa da 1954 Sözleşmesi ve uluslararası insan hakları hukuku standartları ile uyumlu bir hukuki statü sağladığından kritik öneme sahiptir. Kendi ülkelerinde vatansız durumda olan kişiler için ise bu kişilerin devlet ile olan derin bağlarını, örneğin doğum veya çoktandır devam eden ikamet gibi, tanıyan farklı bir yaklaşım gerekmektedir. Devletler bu kişilere vatandaşlık verilmesine yönelik yasal ve siyasi reformlar gerçekleştirmenin, sadece ilgili bireyler açısından değil aynı zamanda kendi toplumlarındaki genel istikrar ve bütünlük açısından faydalarının daha fazla farkına varmaktadır.

BMMYK bu El Kitabını, vatansızlığa ilişkin yetkisinden doğan sorumlulukları çerçevesinde yayımlamaktadır. Söz konusu sorumluluklar, daha önce BMMYK Tüzüğü'nün 6 (A) (II) paragrafında ve Mültecilerin Statüsüne

ilişkin 1951 Sözleşmesi'nin 1(A)(2) maddesinde belirtildiği üzere mülteci statüsündeki vatansız kişilerle sınırlıydı. Bu yetki sonradan, özellikle 50/152 sayılı, 1995 tarihli ve 61/137 sayılı, 2006 tarihli kararlar başta olmak üzere, bir dizi Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı ile genişletilmiş ve genel olarak vatansız kişilerin sorumluluğu BMMYK'ya verilmiştir. BMMYK'nın sorumlulukları vatansızlığın tespit edilmesi, engellenmesi ve azaltılmasına ve vatansız kişilerin korunmasına kadar uzanır.

Bu El Kitabının içeriği ilk olarak 2012'de sırasıyla vatansız kişi tanımı, vatansızlığın belirlenmesi usülleri ve ulusal mevzuat kapsamında vatansız kişilerin hukuki durumu ile ilgili üç adet BMMYK Kılavuz İlkeleri halinde basılmıştır.* Bu El Kitabı metni Kılavuz İlkelerin yerini alırken, esasen tekrarların önüne geçerek ve BMMYK yayınlarına yapılan atıfları güncelleyerek, asgari değişikliklerle söz konusu klavuz ilkelerin içeriklerini tekrarlar. Kılavuz İlkelerin basımından itibaren tespit edilen küçük boşluklar da giderilmiştir. Kılavuz İlkeler gibi bu El Kitabı da Vatansızlığın Azaltılmasına Dair 1961 Sözleşmesi'nin 50. Yıl Dönümü bağlamında uzmanlarla yürütülen bir dizi istişarenin sonucudur.† Bu El Kitabı vatansızlığın engellenmesi ve azaltılması konularını içermez; bu konular ayrı Kılavuz İlkelerde ele alınmıştır.

Bu El Kitabı hükümet yetkililerine, hakimlere ve uygulayıcılara, ve bunların yanı sıra BMMYK personeli ve diğer vatansızlıkla ilgilenenlere yol göstermeyi amaçlamaktadır. El Kitabı'nın vatansızlığın belirlenmesi ve vatansız kişilerin korunmasına ilişkin kanun ve politikaların geliştirilmesi ve uygulanması bakımından değerli bir kaynak sağlaması umulmaktadır.

Volker Türk

Direktör

Uluslararası Koruma Bölümü

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi

Cenevre, Haziran 2014

---

* Bkz. BMMYK, *Vatansızlığa İlişkin Kılavuz İlkeler No. 1: Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin 1954 Sözleşmesi Madde 1(1)'e "Vatansız Kişi" tanımı*, 20 Şubat 2012, HCR/GS/12/01, <http://www.refworld.org/docid/4f4371b82.html>; BMMYK, *Vatansızlığa İlişkin Kılavuz İlkeler No. 2: Bireylerin Vatansız Kişiler olup olmadıklarının belirlenmesi için usuller*, 5 Nisan 2012, HCR/GS/12/02, <http://www.refworld.org/docid/4f7dafb52.html>; ve BMMYK, *Vatansızlığa İlişkin Kılavuz İlkeler No. 3: Ulusal Düzeyde Vatansız Kişilerin Statüsü*, 17 Temmuz 2012, HCR/GS/12/03, <http://www.refworld.org/docid/5005520f2.html>.

† Bkz. BMMYK, *Uzman Toplantısı – Uluslararası Hukuk Altında Vatansız Kişiler Kavramı* ("Özet Sonuçlar"), Mayıs 2010, <http://www.refworld.org/docid/4ca1ae002.html>; ve BMMYK, *Uzman Toplantısı – Vatansızlık Belirleme Usulleri ve Vatansız Kişilerin Hukuki Statüsü* ("Cenevre Sonuçları"), Aralık 2010, <http://www.refworld.org/docid/4d9022762.html>.

GİRİŞ

A. 1954 SÖZLEŞMESİNİN ARKA PLANI

1. Vatansızlık çeşitli durumlarda ortaya çıkar. Göç durumlarında meydana gelir, örneğin, yabancı bir ülkeye yerleşen ancak ikamet ettiği ülkenin vatandaşlığını almadan kendi tabiiyetlerini kaybeden ya da vatandaşlıktan çıkarılan kişiler gibi. Ancak, çoğu vatansız kişi hiçbir zaman ülke sınırlarından çıkmamış ve hep “kendi ülkelerinde” bulunmuştur.¹ İçinde buldukları durum, *in situ*, yerindedir; yani, uzun süreli ikamet ülkelerinde ve birçok halde doğdukları ülkede gerçekleşir. Bu bireyler için vatansızlık, çoğu zaman ulusal kanunların çerçevesi ve uygulanmasındaki sorunların bir sonucudur.
2. İkinci Dünya Savaşı sonrasında vatansız kişileri ve mültecileri korumak için uluslararası eylem ihtiyacı gündeme gelmiştir. Bu anlamda Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin 1954 Sözleşmesi (“1954 Sözleşmesi”), Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi (“1951 Sözleşmesi”) ile aynı temeli paylaşmaktadır. Başlangıçta mülteci antlaşmasına bir taslak protokol olarak düşünülmüştür. Ancak, 1951 Sözleşmesi kabul edildiğinde, protokol taslak halinde bırakılarak ayrı bir müzakere toplantısına sevk edilmiş ve burada da vatansız kişilere ilişkin ayrı bir anlaşma biçimini almıştır. 1954 Sözleşmesi metni ve Taraf Devletler Listesi sırasıyla Ek I ve Ek III’te bulunabilir.
3. 1954 Sözleşmesi özel olarak vatansız kişilere yönelik muamelelere ilişkin standartları düzenleyen tek uluslararası antlaşmadır.² Bu itibarla, söz konusu hassas durumdaki gruba koruma sağlanması açısından bu Sözleşme kritik bir önemi sahiptir.

1 “Kendi ülkeleri” ifadesi Uluslararası Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi Madde 12(4)’ten alınmış ve BM İnsan Hakları Komitesi yorumuna uygun olarak kullanılmıştır.

2 Vatansızlığın Azaltılmasına İlişkin 1961 Sözleşmesi, öncelikle ulusal kanunlardaki teminatlarla vatansızlığın önlenmesi ve böylelikle zaman içinde söz konusu olgunun azaltılması ile ilgilidir. 2004 yılında yürürlüğe giren 1930 tarihli Vatansızlığa İlişkin Özel Protokol, muamele standartlarına değinmemekte, ancak önceden vatandaşı olunan Devletin özel yükümlülükleri ile ilgilidir. Söz konusu Protokolün çok az sayıda taraf devleti bulunmaktadır.

B. BMMYK VE VATANSIZLIK

4. BMMYK bu El Kitabını, vatansızlığa ilişkin yetkisinden doğan yükümlülüklerine uygun olarak yayınlamaktadır. Söz konusu yükümlülükler, daha önce BMMYK Tüzüğü'nün 6. paragrafının (A)(II) alt-paragrafında ve Mültecilerin Statüsüne ilişkin 1951 Sözleşmesi'nin 1(A)(2) maddesinde belirtilen mülteci statüsündeki vatansız kişilerle sınırlıydı. Bu kapasitede, BMMYK 1954 Sözleşmesi'nin yazım aşamasında yer almıştır. BMMYK'nın görev yetkisi; Vatansızlığın Azaltılmasına ilişkin 1961 Sözleşmesi'nin 11. ve 20. maddelerinde öngörülen görevleri de üstlenmesi amacıyla; 1974 yılı 3274 (XXIX) sayılı ve 1976 yılı 31/36 sayılı Genel Kurul Kararları ile Sözleşme'nin kapsamına giren kişileri de içine alacak şekilde genişletilmiştir. Ofis, 1995 yılı 50/152 sayılı Genel Kurul Kararı ile kabul edilen ve genel olarak 78 sayılı BMMYK Yürütme Komitesi Kararı kapsamına giren vatansız kişilerden sorumlu olarak görevlendirilmiştir. Daha sonra, 2006 yılı 61/137 sayılı Karar ile Genel Kurul; BMMYK'ya verilen dört geniş sorumluluk alanını düzenleyen 106 sayılı Yürütme Komitesi Kararı'nı onaylamıştır: vatansızlığın saptanması, önlenmesi ve azaltılması ve vatansız kişilerin korunması. İlgili Genel Kurul Kararları ve Yürütme Komitesi Kararlarından bölümler sırasıyla Ek IV ve Ek V'te bulunabilir.

C. EL KİTABININ KAPSAMI

5. 1954 Sözleşmesi hükümleri üç kategoriye ayrılır: “vatansız kişi” tanımını yapan hükümler; vatansız kişilerin hakları ve yükümlülüklerine ilişkin hükümler; ve Sözleşme'ye katılım ve Taraf Devletlerin BMMYK ile işbirliği gibi konuları içeren nihai hükümler. Bu El Kitabı ilk iki kategori altındaki hükümlere ilişkin yol göstermeyi amaçlamaktadır.
6. Bu El Kitabı ile hükümetlere, politika belirleyicilere, idari karar makamlarına, yargıya, sivil toplum örgütlerine, avukatlara, BMMYK personeline ve diğer aktörlere 1954 Sözleşmesi'ni yorumlamada ve uygulamada yardımcı olarak 1954 Sözleşmesi'ndeki haklardan faydalanan kişilerin tespit edilmesi ve bu kişilere uygun şekilde muamele edilmesinin kolaylaştırılması amaçlanmıştır. İlkeler ayrıca; “vatansız kişiler”, “vatansızlık” veya bağlantılı diğer terimlere atıfta bulunan ancak bu terimleri tanımlamayan diğer bazı uluslararası belgelerin yorumlanması gibi diğer durumlar için de uygun olacaktır. Bu bakımdan, 1954 Sözleşmesi'nin 1951 Sözleşmesi ve diğer insan hakları sözleşmeleri ile aynı onay/katılım düzeyine ulaşmamış olması dikkate alınmaktadır. Dolayısıyla, özellikle Madde 1 (1)'in yorumlanması ile ilgili olarak 1954 Sözleşmesi'nin uygulanmasına ilişkin ulusal mahkemelerin içtihatları dahil devlet uygulamaları sınırlıdır. Buna rağmen El Kitabı 1954 Sözleşmesi'ne taraf devletlerin mevcut uygulamalarını dikkate almaktadır ve BMMYK tarafından düzenlenen uzmanların katıldığı bir dizi müzakerelerinin sonucudur.

D. VATANSIZLIK VE DE FACTO VATANSIZLIK

7. 1954 Sözleşmesi Madde 1(1)'de "vatansız kişi" için evrensel bir tanım getirmiştir. 1954 Sözleşmesi kapsamına giren kişilerden; her ne kadar Sözleşme'de yer alan bir terim olmasa da bazen "*de jure*" (hukuki) vatansız kişiler olarak bahsedilmektedir. Buna karşın, 1961 Sözleşmesi'nin Nihai Senet kısmında "*de facto*" (fiili) vatansız kişilere atıfta bulunmaktadır.³ Madde 1(1) kapsamına giren vatansız kişilerin aksine, *de facto* terimi, herhangi bir uluslararası belgede tanımlanmamış olup söz konusu kategoriye özel herhangi bir antlaşma rejimi de bulunmamaktadır (1961 Sözleşmesi'nin Nihai Senet kısmındaki atıf sınırlıdır ve bağlayıcı değildir).⁴ 1954 Sözleşmesi Madde 1(1) kapsamında "vatansız kişiler" olarak tanımlanan kişilerin bu şekilde tanınmaması, yanlışlıkla *de facto* vatansız kişiler olarak belirtilmemeleri konusuna dikkat edilmelidir; aksi halde bu kişiler 1954 Sözleşmesi uyarınca garanti edilen korumadan faydalanamayabilirler. Bu El Kitabı, Madde 1(1) kapsamındaki vatansız kişilerin tanımına ilişkin yorumlama biçimlerini ele almakta, ancak söz konusu terimin antlaşmanın herhangi bir yerinde geçmemesi sebebiyle bu kişileri *de jure* vatansız kişiler olarak nitelendirmekten kaçınılmaktadır.

3 1954 Sözleşmesi'nin Nihai Senedi'nin 3.paragrafı, özellikle *de facto* vatansızlık durumunu ele almak için yazılmıştır. Bu tavsiye, Sözleşme'nin sağladığı faydaların geçerli sebeplerle vatandaşı olduğu devletin korumasından feragat eden bireylere genişletilmesini talep etmektedir. 1961 Sözleşmesi'nin Nihai Senedi, her ne kadar *de facto* vatansızlığı tanımlamasa da, söz konusu kişilerin 1961 Sözleşmesi'nin hükümlerinden "etkin vatandaşlık" elde etmek için yararlanmaları yönünde bir öneride bulunmaktadır.

4 Bkz. Örneğin, *de facto* vatansızlık hususunda; Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin Mayıs 2010 tarihli *Uluslararası Hukuk Uyarınca Vatansız Kişiler Kavramına İlişkin Uzmanlar Toplantısı'nın (Özet Kararlar) II.A Bölümü*, <http://www.refworld.org/docid/4ca1ae002.html> : (1) *De facto* vatansızlık, geleneksel olarak etkin vatandaşlık kavramı ile ilişkilendirilmiş olup bazı katılımcılar, kişilerin vatandaşlıklarının vatandaşı oldukları ülkelerin içinde ve ayrıca dışında etkisiz olabileceği inancındaydı. Bu bağlamda, kişiler vatandaşı oldukları ülkelerin içinde olsalar da *de facto* vatansız olabilirler. Ancak, diğer katılımcılar *de facto* vatansız kişiyi, uluslararası hukukun vatandaşlığa ilişkin temel işlevleri bazında, bir Devletin vatandaşlarını yurtdışında koruma koşulu olarak tanımlayan ve toplandı için hazırlanan müzakere belgesinde belirtilen yaklaşıma geniş çaplı destek vermişlerdir. (2) Tanım, şu şekildedir: *de facto* vatansız kişiler; geçerli sebeplerle, [vatandaşı oldukları] ülkenin korumasından faydalanamayan veya faydalanmak istemeyen ve vatandaşı oldukları ülkenin dışında olan kişilerdir. Bu bağlamda koruma; vatandaşlarından birine karşı yapılan uluslararası haksız fiili düzeltmek için vatandaşı olunan bir Devletin uyguladığı diplomatik koruma hakkı ve genellikle vatandaşı olunan Devlete geri dönüşle bağlantılı olabilecek, diplomatik ve konsolosluk koruması ve desteği anlamına gelmektedir.

E. KİMİN VATANSIZ OLDUĞUNU BELİRLEMEK

8. 1954 Sözleşmesi “vatansız kişi” uluslararası hukuki tanımını ve söz konusu bireylere tanınan hakları ortaya koyarken, söz konusu vatansız kişilerin tespitine yönelik bir mekanizma düzenlenmemektedir. Ancak, Devletlerin kendi yetki alanları içindeki vatansız kişileri tespit etmeleri ve bu kişilere 1954 Sözleşmesi’nden kaynaklanan yükümlülüklerini çerçevesinde uygun muamele göstermeleri gerektiği Sözleşme’de dolaylı olarak ifade edilmektedir.⁵ Bu El Kitabı, söz konusu mekanizmalarla ilgili olarak ortaya çıkabilecek olan kanıt sorunları da dahil olmak üzere, vatansızlığın tespiti için gerekli usullerin oluşturulmasına yönelik modeller hakkında tavsiyelerde bulunmaktadır. Bu şekilde El Kitabı, sadece bir bireyin vatansız olup olmadığının tespitine yönelik usulleri kapsamamakla beraber özel olarak bu usullerden bahsetmektedir. Ayrıca bu El Kitabı 1954 Sözleşmesi’nde tanımlandığı biçimiyle vatansız kişilerin tanınması ve 1954 Sözleşmesi’ne taraf Devletlerin yükümlülüklerine odaklanmaktadır. Söz konusu sözleşmeye taraf olmayan Devletler ve *de facto* vatansız kişilerin saptanması konusuna da değinilmektedir.
9. Nispeten az sayıda ülke vatansızlığın tespiti için usuller belirlemiştir, ancak bunların hepsi detaylı düzenlemeler değildir. Söz konusu mekanizmaların ortaya konulması konusunda artan bir ilgi mevcuttur. Vatansızlık, uluslararası hukuk altında hukuki olarak ortaya konulması gereken bir olgudur. Bu nedenle, vatansızlığın tanınması; özellikle güvenli bir hukuki statünün sağlanması ve 1954 Sözleşmesi uyarınca vatansız kişilere sunulan haklardan yararlanma olanağının sağlanması yoluyla vatansız kişilerin insan haklarına olan saygının iyileştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.
10. Ayrıca, vatansızlığın tespiti usullerinin oluşturulması Devletlerin de menfaatindedir. Söz konusu usullerin oluşturulması, Devletlerin 1954 Sözleşmesi kapsamındaki yükümlülüklerini gözetebilme kapasitesini arttırır. Vatansızlığın karma göç hareketlerinden kaynaklandığı ülkelerde, vatansızlığın tespitine yönelik usuller söz konusu devletin kendi topraklarındaki vatansız nüfusun büyüklüğü ve profilini değerlendirmesine de yardımcı olur ve bu nüfus için gerekli devlet hizmetlerinin belirlenmesini sağlar. Vatansızlığın tespiti ayrıca vatansızlığın temel nedenlerinin ve vatansızlıkla ilgili yeni eğilimlerin ortaya çıkarılmasını sağlayarak vatansızlığın önlenmesine yardımcı olabilir.

---

⁵ 1951 Sözleşmesi’nin bu konuda sessiz olmasına rağmen Devletler bunu mülteci statüsü belirleme usulleri ile bağlantılı olarak tanımıştır. Bkz. 1979 yılı 11 (XXIX) sayılı Yürütme Komitesi Kararı, paragraf a; 1979 yılı 14 (XXX) sayılı Yürütme Komitesi Kararı, paragraf f; ve 1980 yılı 16 (XXXI) sayılı Yürütme Komitesi Kararı, paragraf h. Bkz. BMMYK, *Mültecilerin Uluslararası Korumasına İlişkin Kabul Edilen Yürütme Komitesi Kararları, 1975-2009 (1 – 109 sayılı Kararlar)*, 2009, 109), 2009, <http://www.refworld.org/docid/4b28bf1f2.html>.

F. VATANSIZLIK STATÜSÜ

11. Vatansız kişiler genellikle birçok insan hakkından ve topluma tam olarak katılımdan mahrumdurlar. 1954 Sözleşmesi vatansız kişilere bir dizi temel hak tanıyarak bu ötekileşmeyi ele alır. Sözleşme'nin hükümleri, uluslararası insan hakları hukukunun ilgili standartları ile beraber, 1954 Sözleşmesi'ne Taraf Devletlerdeki vatansız kişilerin asgari haklarını ve yükümlülüklerini belirler. Sözleşme'ye Taraf olan bir Devletteki vatansız bir kişinin statüsü, yani vatansız kişilerin ulusal mevzuat kapsamındaki hakları ve yükümlülükleri, bu uluslararası standartları yansıtmalıdır.
12. Bu El Kitabı, yetki alanlarındaki vatansız kişilerin bu statüyü almalarını temin ederek Devletlere yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Hem bir Devlet tarafından 1954 Sözleşmesi kapsamında vatansız olduğu tespit edilen kişilerin göreceği muameleyi, hem de vatansızlık tespit usulünün sonucunu bekleyen bireylerin konumunu ele alır. El Kitabı ayrıca, 1954 Sözleşmesi'ne taraf olmayan ülkelerdeki vatansız kişilerin ve *de facto* vatansız olarak değerlendirilen kişilerin konumunu da inceler. Tüm vatansız kişilerin uluslararası standartlar doğrultusunda muamele görmesi gerekse de, gördükleri muameleler vatansızlığın olduğu şartlara bağlı olarak çeşitlilik gösterebilir. Dolayısıyla bu El Kitabı, öncelikle ilgili uluslararası hukuk standartlarını ele alır, ardından ise göç durumundaki bireylerin vatansız kişi statüleri ile "kendi ülkesinde" bulunan kişilerin statülerinin kapsamını ayrı ayrı inceler.⁶ Buna ek olarak, mülteciler ve vatansız kişiler arasındaki ilişki ele alınmıştır. Kişiler hem 1954 Sözleşmesi'ne göre vatansız hem de 1951 Sözleşmesi'ne göre mülteci olabilmelerine rağmen vatansız bir mültecinin 1951 Sözleşmesi ve uluslararası mülteci hukuku korumasından faydalanması gerekir.

⁶ Aşağıdaki 142. paragraf Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi Madde 12(4)'e istinaden bireylerin "kendi ülkelerinde" kalma haklarının mahiyetini inceler.

BİRİNCİ BÖLÜM: VATANSIZLIK BELİRLEME KRİTERLERİ

A. TANIM

13. 1954 Sözleşmesi Madde 1(1) vatansız kişi tanımını aşağıdaki şekilde düzenlemektedir:

Bu Sözleşme'nin amaçları çerçevesinde "vatansız kişi" terimi, kendi hukukunun işleyişi içerisinde hiçbir Devlet tarafından vatandaş olarak sayılmayan bir kişi anlamına gelir.

Sözleşme, Madde 1(1)'e çekince getirilmesine izin vermediğinden söz konusu tanım, Antlaşma'ya Taraf olan tüm Devletler açısından bağlayıcıdır. Ayrıca, Uluslararası Hukuk Komisyonu da, Madde 1 (1)'deki tanımın uluslararası teamül hukukunun bir parçası olduğu kararına varmıştır.⁷ Bu El Kitabı, "vatansız kişi" tanımına giren ancak bu antlaşmanın sağladığı korumanın dışında bırakılan kişilerin koşullarını düzenleyen 1954 Sözleşmesi Madde1 (2)'yi ele almamaktadır.

⁷ Bkz. Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun 49. sayfasında, 1.maddenin "kuşkusuz alışlagelmiş bir nitelik kazanmış olduğunun düşünülebileceğinin" belirtildiği *Açıklamalı Diplomatik Koruma Hükümleri*, 2006. Açıklamalara <http://www.refworld.org/docid/525e7929d.html> adresinden ulaşılabilir. 1954 Sözleşmesi'nin 1.maddesinin 1.fıkrasının metni, vatansız kişi tanımını sunmak için Diplomatik Koruma Hükümlerinde kullanılmıştır.

B. GENEL MÜLAHAZALAR

14. 1954 Sözleşmesi Madde 1(1), metnin olağan manasına uygun olarak yorumlanmalı, kapsamı çerçevesinde okunmalı ve sözleşmenin amacı ve niyeti göz önünde bulundurulmalıdır.⁸ Önsözünde ve *Hazırlık Çalışmasında* belirtildiği üzere; 1954 Sözleşmesi'nin amacı ve niyeti, vatansız kişilerin insan haklarının mümkün olan en geniş şekilde uygulamasından yararlanmalarını temin etmektir.⁹ Sözleşme metnini hazırlayanlar, vatansız kişilerin statüsünü düzenleyerek söz konusu kişilerin durumunu iyileştirmeyi amaçlamışlardır. Genel bir kural olarak; bir vatandaşlığa sahip olmak, vatansız kişi olarak tanınma ve korunmaya karşı tercih edilir. Bu sebeple, 1954 Sözleşmesi'nin kapsamına giren tüm kişilerin söz konusu Sözleşme'nin hükümlerinden yararlanmasını temin etmeyi amaçlarken, vatandaşlığa sahip olan bireylerin vatandaşlıklarının tanınmalarına ve hatayla vatansız olarak nitelendirilmemelerine dikkat edilmelidir.
15. Madde 1(1); göçle bağlantılı ya da bağlantısız tüm kapsamlarda geçerlidir. Vatansız bir kişi, tüm hayatı boyunca aynı ülkede yaşayarak hiç bir uluslararası sınırı geçmemiş olabilir. Ancak, bazı vatansız kişiler, mülteci olabilirler veya tamamlayıcı korumadan da faydalanmaya uygun kişiler olabilir.¹⁰ 1951 Sözleşmesi kapsamına giren söz konusu vatansız kişiler, Üçüncü Bölüm'de daha detaylı tartışılacağı üzere, bu belge kapsamında korumaya hak kazanacaklardır.
16. Bir birey, 1954 Sözleşmesi Madde 1(1)'deki koşulların karşılandığı andan itibaren vatansız bir kişidir. Dolayısıyla, bireyin Madde 1(1)'deki kriterleri karşıladığına ilişkin bir Devletin veya BMMYK'nın bulgusu, nitelik itibarıyla, belirleyici değil izharidir.¹¹

---

⁸ Bkz. Söz konusu temel tefsir kuralını düzenleyen 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 31.maddesinin 1.fıkrası. 31.madde, antlaşma hükümlerinin tefsirine ilişkin diğer faktörleri belirtmeye devam etmekte olup ek tefsir metotları 32. maddede listelenmektedir.

⁹ Bkz. Önsözün ikinci ve dördüncü paragrafları:
"Birleşmiş Milletler'in, çeşitli vesilelerle, vatansız kişilere ilişkin derin endişesini açıkça belirttiğini ve vatansız kişiler için bu temel hak ve özgürlüklerin olası en geniş uygulamasını güvence altına almaya çaba gösterdiğini göz önünde bulundurarak,
"Vatansız kişilerin statüsünü Uluslararası bir antlaşma ile düzenleme ve iyileştirmenin arzu edilir olduğunu göz önünde bulundurarak,..."

("Temel hak ve özgürlüklere" atıfta bulunulurken İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin Önsözünün ilk paragrafında bahsedilen atıfta bulunulur).

¹⁰ Örneğin, üçüncü ülke uyruklarının ya da vatansız kişilerin mülteci olarak ya da başka şekilde uluslararası korumaya muhtaç kişiler olarak nitelendirilmeleri ve statüleri ve sağlanacak korumanın içeriğine ilişkin asgari standartlara ilişkin 29 Nisan 2004 tarihli 2004/ 83/EC sayılı Konsey Yönergesi'nde düzenlenen Avrupa Birliği tamamlayıcı koruma rejimi kapsamında olabilirler. Bkz. Daha genel olarak, BMMYK Yürütme Kurulu'nun tamamlayıcı koruma şekillerine ilişkin 2005 yılı 103 (LVI) sayılı kararı, <http://www.unhcr.org/43576e292.html>

¹¹ Belirleme usullerinin askıya alma etkisi ve vatansızlıklarının tespitinin sonucunu bekleyen bireylerin muamelesi açısından, bunun etkileri, aşağıdaki ikinci ve Üçüncü Bölümlerde incelenmektedir.

17. Madde 1(1) tanımı iki bileşen unsura ayrılarak analiz edilebilir: “hukukunun işleyişi içerisinde... vatandaş olarak sayılmayan” ve “hiçbir Devlet tarafından”. Bir bireyin Madde 1(1) gereğince vatansız olduğunun tespitinde; ilk önce “hiçbir devlet tarafından” çerçevesinden bakmak genelde en pratik yöntemdir. Bu, bireyin bağlarının bulunduğu Devletlere yapılacak bilgi taleplerinin kapsamını daraltacak ve uluslararası hukuk uyarınca “Devlet” kavramını karşılamayan oluşumların statüyü tespit etme sürecinin en başından konu dışında bırakılmasını sağlayacaktır. Aslında, bireyin ilgili bağının bulunduğu tek unsurun bir Devlet olmadığı türden bazı durumlarda, bu konunun tek başına değerlendirilmesi karar açısından belirleyici olabilir.

C. TERİMLERİN YORUMLANMASI

(1) “Hiçbir Devlet tarafından”

(a) Hangi Devletlerin araştırılması gerekmektedir?

18. Her ne kadar Madde 1 (1)’deki tanım olumsuz anlatımda formüleştirilmiş olsa da (“hiçbir devletin vatandaşı sayılmayarak”); bir kimsenin vatansız olup olmadığına dair inceleme, özellikle topraklarda doğma, köken, evlilik, evlat edinme veya ikametgah olmak üzere kişinin ilgili bir bağlantısının bulunduğu Devletler ile sınırlıdır. Bazı durumlarda, bu durum, araştırmanın kapsamını, yalnızca bir Devletle (veya aslında Devlet olmayan bir unsurla) sınırlandırabilir.¹²

(b) “Devlet” nedir?

19. Madde 1(1)’deki “Devlet” tanımı, söz konusu terimin uluslararası hukukta genel olarak nasıl geliştiği hakkında bilgi vermektedir. Bu bağlamda Haklar ve Devletlerin Görevlerine ilişkin 1933 Montevideo Sözleşmesi’ndeki kriterler geçerlidir. Söz konusu Sözleşme’ye göre; bir oluşum ancak daimi bir nüfusu, tanımlanmış toprakları, etkin bir hükümeti ve diğer Devletler ile ilişkiye girme kapasitesi olduğunda bir Devleti oluşturur. Uluslararası hukuki söylevlerde daha sonra ortaya çıkan devlet olmaya ilişkin diğer faktörler ise; söz konusu oluşumun etkinliği, kendi kendini yönetme hakkı,

¹² Neyin ilgili bir bağlantı teşkil ettiği hususu daha detaylı olarak, vatansızlığın kabul edilmesinde gerekli olan ispat standardı bağlamında, bu El Kitabı’nın İkinci Bölümü’nde ele alınmaktadır.

güç kullanımının yasaklanması ve söz konusu bölge üzerinde daha önce kontrole sahip Devletin rızasının bulunması gibi konuları içermektedir.¹³

20. Madde 1(1) çerçevesinde bir oluşumun “Devlet” olması için; diğer Devletler tarafından devlet olduğuna dair evrensel boyutta veya büyük-çapta tanınmasına veya Birleşmiş Milletlerin Üye Devletlerinden biri olmasına gerek yoktur. Ancak, tanınma veya kabul, devlet olmaya ilişkin güçlü bir kanıt teşkil edecektir.¹⁴ Belirli bir oluşumun devlet niteliğini kazanıp kazanmadığı hususunda uluslararası toplumda görüş ayrılıkları oluşabilir. Bu durum, kısmen, ilgili kriterlerin ve bunların uygulamalarındaki karmaşıklığı yansıtmaktadır. Bir oluşumun, yukarıdaki paragrafta bahsedilen kriterleri karşıladığı objektif olarak görülse de; söz konusu oluşumu, siyasi nedenlerle, devlet olarak tanımamayı tercih eden veya bilfiil tanımayan Devletler olabilir. Madde 1(1)’deki tespiti yaparken; bir karar makamı, belirli bir oluşumun hukuki kişiliğine ilişkin kendi Devletinin resmi görüşüne istinat etmeye meyilli olabilir. Ancak, söz konusu yaklaşım oluşumun uluslararası hukuktaki konumundan ziyade, değerlendirmeyi yapan Devletin hükümetinin siyasi görüşünden etkilenerek alınan kararlara yol açabilir.
21. Uluslararası hukukta bir devletin kurulmasını takiben, söz konusu devletin hükümetinin ne kadar etkin olduğundan bağımsız olarak, devletin devamlılığına ilişkin güçlü bir karine mevcuttur. Bu sebeple, iç çatışma sebebiyle etkin merkezi hükümetten yoksun kalan bir Devlet, “Devlet” olma niteliğini yitiremeyebilir ve Madde1 (1) kapsamında “Devlet” olarak kalabilir.

(2) “hukukunun işleyişi içerisinde... vatandaş olarak sayılmayan”

(a) “Hukuk”un Anlamı

22. Madde 1(1)’de atıfta bulunulan “hukuk”; yalnızca kanunları içermeyip, aynı zamanda Bakanlık kararlarını, yönetmelikleri, direktifleri, (emsal geleneği olan ülkelerde) mahkeme içtihatlarını ve uygun olduğu durumlarda, teamül uygulamalarını kapsayacak şekilde geniş olarak okunmalıdır.¹⁵

---

¹³ Bir oluşumun yeni bir Devlet olduğunu iddia ettiği ancak ortaya çıkış şeklinin *jus cogens* (üstün hukuk) normunun ihlalini içermesi halinde; bu durum, onun devlet olma uygunluğu hakkında şüphelere neden olacaktır. Bir *jus cogens* normu; nitelik olarak mutlak sayılan uluslararası teamül hukukunun bir ilkesi olup (nitelik olarak teamüli veya antlaşma olan) diğer yükümlülüklerden üstün olduğu, tüm Devletler üzerinde bağlayıcı olduğu ve ancak başka bir üstün/mutlak norm tarafından geçersiz kılınabileceği anlamına gelmektedir. Güç kullanımının yasaklanması ve kendi kendini yönetme hakkı, *jus cogens* normlarının örnekleridir.

¹⁴ Ancak, Devletlerin tanımalarının belirleyiciye karşın izhari niteliği hususundaki eskiden beri süregelen tartışmayı dikkate alınız. Önceki doktrin, tanıma fiilinin devlet olmanın bir önkoşulu olduğunu görüşünde olup sonraki doktrin ise tanımayı söz konusu statünün yalnızca uluslararası hukuk uyarınca kanıtı olarak değerlendirmektedir. Bu farklı yaklaşımlar, bir birimin devlet olmanın tespitindeki bazı durumlarda daha da karmaşık hale getirir.

¹⁵ 1997 Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi’nin 2.maddesinin d fıkrasında da benzer bir yaklaşım bulunmaktadır.

(b) Bir Devletin hukuku ve uygulamaları gereğince bir kişi ne zaman “vatandaş olarak sayılmaz”?

23. Bir bireyin, hukukun işleyişi içerisinde vatandaş olarak sayılıp sayılmamasının saptanması bir Devletin, münferit durumlarda, vatandaşlık kanunlarının uygulanış biçimlerinin ve bireyin statüsü üzerinde etkisi olabilecek herhangi bir yeniden inceleme/teyiz kararının dikkatlice analiz edilmesini gerektirmektedir.¹⁶ Bu, maddi gerçekler ve hukukun karışımından oluşan bir konudur.
24. Bir bireyin konumunun uygulama çerçevesinde incelenmesine ilişkin bu yaklaşımın sonuçları; bir ülkenin vatandaşlık kanunlarının bireysel temelde uygulanma şeklinin tamamıyla objektif olarak analiz edilmesiyle elde edilecek olandan farklı olabilir. Bir Devlet, hukukun lafzını pratikte uygulamayabileceği gibi, özünü göz ardı etmek kadar ileri de gidebilir. Bu sebeple, Madde 1(1)'de atıfta bulunulan “hukuk” tanımı; icraatta büyük ölçüde değiştirilmiş yazılı kanunların olduğu durumları kapsamaktadır.

(i) Vatandaşlığın otomatik ve otomatik olmayan şekillerde kazanılması veya geri alınması

25. Devletlerin büyük çoğunluğunda, vatandaşlığın kazanılması, bırakılması, kaybedilmesi veya vatandaşlıktan mahrum bırakılması gibi konularda, vatandaşlığın değiştirilmesi için otomatik ve otomatik olmayan şekillerden oluşan karışık bir yapı mevcuttur.¹⁷ Bir bireyin bir Devletin vatandaşı olarak veya vatansız bir kişi olarak sayılıp sayılmadığının tespitinde; bireyin vatandaşlık statüsünün otomatik veya otomatik olmayan mekanizma veya yöntemlerden etkilenip etkilenmediğinin saptanması yardımcı olmaktadır.
26. Otomatik yöntemler, vatandaşlık statüsündeki bir değişikliğin yasaların işleyişi ile ortaya çıktığı durumlardır (*ex lege*, yani kanun gereğince).¹⁸ Otomatik yöntemlere göre; topraklarda doğmak veya bir Devletin vatandaşlarının çocuğunun dünyaya gelmesi gibi yasaların öngördüğü kriterler karşılanır karşılanmaz vatandaşlık kazanılır. Otomatik olmayan yöntemlerde ise, vatandaşlık statüsü değişmeden önce bireyin veya bir Devlet makamının bir eylemi gerekmektedir.

¹⁶ Bu yaklaşım, Vatandaşlık Kanunları İhtilaflarına İlişkin Belirli Konular Hakkındaki 1930 Lahey Sözleşmesi'nin 1. ve 2.maddelerinde düzenlenen genel ilkeyi yansıtmaktadır.

¹⁷ Kayıp ve mahrumiyet terimlerinin 1961 Sözleşmesi'ndekiler ile aynı anlamda kullanıldığına dikkate alınız: “kayıp” vatandaşlığın kanun gereğince (*ex lege*) geri alınması ve “mahrumiyet” Devlet makamları tarafından başlatılan vatandaşlığın geri alınması anlamına gelmektedir.

¹⁸ Bu bağlamda, 1.maddenin 1.fıkrasındaki “hukukun işleyişi içerisinde” ibaresinin “kanun hükmü uyarınca/gereğince” ile eşanlamlı olmadığını dikkate alınız. İkinci terim (örneğin, 1961 Sözleşmesi'nde kullanılan) nitelik olarak otomatik olan bir mekanizmayı ifade eden teknik bir terimdir. Vatansız kişi tanımı, hem otomatik olmayan hem de otomatik mekanizmalar vasıtasıyla kazanılabilecek veya geri alınabilecek olan vatandaşlığı kapsamaktadır.

(ii) Yetkili makamların saptanması

27. Bir Devletin bir bireyi vatandaşı olarak değerlendirip değerlendirmedeğinin tespit etmek için; söz konusu kişinin bağlantılarının bulunduğu belirli bir ülkede, vatandaşlık konularında yetkili makam/makamların hangi kurum/kurumlar olduğunun saptanması gerekmektedir. Bu bağlamda yetki, bireylere vatandaşlık vermekten veya bireylerin vatandaşlıklarını geri almaktan veya vatandaşlığın otomatik olarak kazanıldığı veya geri alındığı durumlarda vatandaşlık statüsüne açıklık getirmekten mesul makamlara ait olarak incelenmelidir. Yetkili makam veya makamlar Devletten Devlete değişeceği gibi, çoğu durumda, birden çok yetkili makam da mevcut olabilir.¹⁹
28. Bazı Devletlerin vatandaşlık statüsünün analizini gerçekleştirecek yetkili makam sıfatıyla vatandaşlık mevzularını yöneten tek bir merkezi kurumları bulunur. Ancak, diğer bazı Devletlerin ise, duruma bağlı olarak herhangi birinin yetkili makam olarak sayılabileceği birden çok makamı bulunmaktadır. Dolayısıyla, yetkili makamın merkezi bir Devlet Kurumu olması gerekmemektedir. Yerel veya bölgesel idari bir kurum veya bir konsolosluk memuru yetkili makam olabileceği gibi,²⁰ birçok durumda, alt-düzyer yerel hükümet görevlileri de yetkili makam sıfatını taşıyabilirler. Bir memurun kararının daha sonra bir üst düzey memur tarafından geçersiz kılınması ihtimali, Madde 1(1) çerçevesinde ilk memurun tek başına yetkili makam olarak görülmesini kapsam dışında bırakmamaktadır.
29. Yetkili makam veya makamların saptanması; münferit dosyada vatandaşlığa ilişkin hangi hukuki hüküm/hükümlerin ilgili olacağıının ve hangi makam/makamların bunları uygulamaya yönelik görev yetkisinin olduğunun tespitini içermektedir. İlgili hukuki hükümlerin ayrı tutulması için, bazı durumlarda uygulamadaki vatandaşlık kanunlarının yorumlanma, uygulanma ve hatta uygulanmama biçimleri de dahil olmak üzere Devletin vatandaşlık kanunlarının kavranması ve ayrıca bireyin kendi geçmişinin değerlendirilmesi gerekir.
30. Belirli bir durumda, yetkili makamların saptanması ve sayısı, bilhassa:
- Vatandaşlığın kazanılması, bırakılması veya geri alınmasında otomatik veya otomatik olmayan yöntemlerinin değerlendirilmesinin gerek olup olmadığına; ve
  - Birden fazla vatandaşlıkla ilgili incelemenin gerekip gerekmediğine bağlı olacaktır.

¹⁹ Yukarıdakinden, vatandaşlık statüsünü bildirmeye yetkili olmayan bir Devlet kurumunun görüşlerinin ilgili olmadığı anlaşılmalıdır.

²⁰ Bkz. Aşağıdaki 39-40. paragraflar.

(iii) Vatandaşlığın otomatik olmayan şekilde kazanılmasında ve geri alınmasında yetkili makamların kanıtlarının değerlendirilmesi

31. Vatandaşlık statüsünün otomatik olmayan bir şekilde değiştirilmesinin söz konusu olduğu durumlarda yetkili makamın saptanması nispeten basit olabilir. Bir Devlet kurumunun amel ve kararına bağlı olan mekanizmalar için; söz konusu kurum, yetkili makam olacaktır.
32. Örneğin, vatandaşlığa kabul hususlarında karar alan devlet dairesi, söz konusu mekanizma açısından yetkili makam olacaktır. Söz konusu makamın görüşü genellikle belirleyicidir. Devletin bir eylemi ile ilgili bazı otomatik olmayan yöntemler, söz konusu memurlara takdir yetkisi kullanma olanağı vermemektedir; bir bireyin kanunun öngördüğü gereklilikleri karşılaması durumunda, memurun vatandaşlığı sağlayan veya geri alan belirli bir eylemi yerine getirmesi gerekir.²¹
33. Vatandaşlığın kazanılması için Devletin bir eyleminin gerekli olduğu otomatik olmayan yöntemlerde; genellikle, söz konusu eylemi kayıt altına alan vatandaşlık belgesi gibi bir belge olacaktır. Bahse konu belgeleme, vatandaşlığın ispatlanmasında belirleyici olacaktır. Böylesi bir kanıtın bulunmadığı hallerde ise; gereğinin yapılmadığı ve vatandaşlığın kazanılmadığı farz edilebilir.²² Tabiiyetsiz olma ile ilgili bu varsayım, yetkili makam tarafından verilecek olan vatandaşlığın fiilen bahsedilmiş olduğunu belirten müteakip beyanlar, eylemler veya kanıtlar ile bertaraf edilebilir.

(iv) Vatandaşlığın otomatik olarak kazanılması ya da kaybedilmesinde yetkili makamların kanıtlarının değerlendirilmesi

34. Vatandaşlığın kazanılmasının veya kaybının otomatik olarak gerçekleştiği durumlarda; herhangi bir Devlet kurumunun statüsünün değişimi ile ilgili fiilen karar alması veya bir bireyin faal bir adımı gerekmemektedir. Söz konusu değişiklik, kanun gereğince (*ex lege*) öngörülen kriterlerin karşılanması ile gerçekleşir. Vatandaşlık çoğu ülkede; topraklarda doğmak yoluyla veya soy vasıtasıyla otomatik olarak kazanılır. Devlet halefiyetinden etkilenen bireyler de genellikle vatandaşlığı otomatik olarak kazanmaktadır.²³ Bazı kanunlar; örneğin, yurtdışında belli bir süre ikamet edilmesi, belirli bir süre zarfında gerekli makamlara kaydolunmaması ya da gerekli beyanda

²¹ Bir bireyin vatandaş olduğu (veya vatandaşlıktan mahrum edildiğine) ilişkin olarak söz konusu usulünün tamamlanmasına kadar sonuca varılmayacağını dikkate alınız. Bkz. Aşağıdaki 50. Paragraf.

²² Vatandaşlık başvuruları veya otomatik olmayan vatandaşlık usulleri vasıtasıyla sunulan diğer belgeler, bir Devletin söz konusu bireyin vatandaşlık statüsüne ilişkin tespiti ile ilgili yeterli kanıt oluşturmamaktadır.

²³ Ancak, bazı Devlet halefiyeti durumlarında, halef Devletin vatandaşı olma hali otomatik değildir, bunun yerine otomatik olmayan vatandaşlık kazanımı uygulanmaktadır. Bkz. Devlet uygulamalarının genel bilgisi için, *Uluslararası Hukuk Komitesi Açıklamalı Devletlerin Halefiyetine İlişkin Gerçek Kişilerin Vatandaşlığı Hususundaki Maddeler*, 3 Nisan 1999 <http://www.refworld.org/docid/4512b6dd4.html>.

bulunulmaması gibi koşulların gerçekleşmesi halinde vatandaşlığın otomatik olarak kaybını öngörmektedir.

35. Vatandaşlığın otomatik olarak kazanıldığı durumlarda; genellikle Devlet tarafından, mekanizmanın bir parçası olarak belge tanzim edilmez. Böyle bir durumda; doğum yerini ve ebeveynleri kanıtlayan belge genellikle doğum belgesidir ve vatandaşlığın kazanılmasında resmi bir temel olmaktan ziyade, *jus soli* (toprak esası) veya *jus sanguinis* (kan bağı esası) olarak, vatandaşlığın kazanıldığına dair kanıt sunar.²⁴
36. Vatandaşlığın otomatik olarak kazanılması veya kaybına ilişkin değerlendirme esnasında; yetkili makam, bireye, vatandaşlığı vermek veya geri almak konusunda karar alan makam değil, daha ziyade söz konusu statüye açıklık getirmek amacıyla bir statü tespiti yapma yetkisine haiz olan herhangi bir devlet kurumudur. Bu kurumlar örneğin pasaport makamları veya, daha az sayıda Devlette, (vatandaşlığın, nüfus idaresinin eylemleriyle bilhassa doğum kayıtları ile gösterildiği durumlarda) nüfus kayıt memurlarıdır. Bazen, görev tanımları gereği bireyin vatandaşlığı, birden çok kurumun alanına giriyor ise birden çok yetkili makamın ortaya çıkabilmesi mümkündür.

(v) Devlet uygulamalarının vatandaşlığın otomatik şekilde kazanılmasıyla çeliştiği durumlardaki mülahazalar

37. Birey ülkenin kanunları uyarınca vatandaşlığı otomatik kazanmak için gerekli kriterleri karşılıyor olmasına rağmen, yetkili makamlardan vatandaş olmadığı şeklinde muamele görüyor ise Devletin söz konusu bireyi vatandaşı olarak saymaması kararında belirleyici olan kanun hükmü değil, söz konusu makamın tutumudur. Bu türden olaylara, belirli bir gruba karşı ayrımcılığın devlet dairelerinde yaygın olduğu hallerde veya vatandaşlığın doğum anında otomatik kazanılmasına dair kanunların uygulamada sistematik olarak göz ardı edilerek bireylerden Devletle olan bağlarını kanıtlamaları için ek delillerin istendiği durumlara sıkça rastlanır.²⁵

(vi) Yetkili makamların durumu konusunda delil olmadığında vatandaşlığın değerlendirilmesi

38. Bireyin vatandaşlığını belki de doğuştan otomatik edinmiş olması nedeniyle ya da kişinin kamu hizmeti olmayan bir bölgede yaşaması ve daha önce hiç

---

²⁴ *Jus soli* ve *jus sanguinis* sırayla doğum yeri ve bir vatandaş soyundan gelme temelinde Devletlerin hukuk sistemlerindeki vatandaşlık kazanımını düzenleyen iki temel ilkeye atıfta bulunur.

²⁵ Bir Devletin kanunlarının vatandaşlığın otomatik olarak kazanılmasını öngördüğü ancak, uygulamada vatandaşlık kazanmak için bireylere Devlet tarafından ek bazı koşulların getirildiği durumlarda; bu durum, vatandaşlık kanununun otomatik olma niteliğini etkisiz hale getirmez. Bu durum, daha ziyade Devletin hukuk dışı koşulları yerine getiremeyenleri uygulamada vatandaşları olarak saymadığı ve 1.maddenin 1.fıkrasındaki tanım uyarınca onları potansiyel olarak vatansız kıldığını göstermektedir.

kimlik belgesi veya pasaport başvurusunda bulunmamış olması sebebiyle, Devletin yetkili makamları ile hiç temasa geçmediği durumlar olabilir. Böyle bir durumda, benzer konumda olan kişilerin vatandaşlık statülerine yaklaşımında Devletin genel tutumunu değerlendirmek önemlidir. Eğer Devlet ilgili kanun kapsamında başvuru yapan herkesin vatandaşlığını, hiçbir ayrımcılık yapmaksızın tanımak konusunda -örneğin kimlik belgesi başvurularının değerlendirilmesinde- iyi bir geçmişe sahip ise, bu durum bahse konu kişinin Devlet tarafından vatandaş olarak değerlendirildiğinin göstergesi olabilir. Ancak, eğer birey sadece vatandaşlara verilen kimlik belgelerinin, rutin olarak verilmediği bir grubun üyesi ise; bu durum, o kişinin Devlet tarafından vatandaş olarak sayılmadığını gösterebilir.

(vii) *Konsolosluk makamlarının rolü*

39. Konsolosluk makamlarının rolü, ayrıntılı değerlendirmeye değerdir. Bir konsolosluk, otomatik olmayan mekanizma çerçevesinde gerekli işlemlerin yerine getirilmesinden mesul olan yetkili makam olabilir. Bu durum, örneğin, yurtdışındaki vatandaşlarından doğan çocukların, ebeveynlerinin vatandaşlığına girebilmeleri için önkoşul olarak devletin kanunlarının konsoloslukta kayıt yaptırmalarının öngördüğü hallerde ortaya çıkabilir. Böyle bir durumda, çocuğun doğduğu ülkedeki konsolosluk yetkili makam olacaktır ve müteakip herhangi bir mekanizmanın da dikkate alınması gerekmediği varsayıldığında, söz konusu çocuğun vatandaşlığı hususunda konsolosluğun görüşü belirleyici olacaktır. Bireyin kaydının alınmaması veya kayıt başvurusunun engellenmesi durumunda ise; bahse konu kişi, Madde 1(1)'in amaçlarına göre vatandaş olarak değerlendirilmemektedir.
40. Konsolosluklar, diğer bakımlardan da yetkili makamlar olarak tanımlanabilir. Bireylerin, örneğin pasaportlarının yenilenmesi veya vatandaşlık statüsüne açıklık getirilmesi amacıyla bir konsolosluktan yardım istemeleri halinde; konsolosluğun, konsolosluk koruma yetkisi dahilinde söz konusu bireyin vatandaşlık statüsü hususunda tutumunu meşruen belirlemesi gerekmektedir. Bunu yaparken, konsolosluk yetkili makam olarak hareket etmektedir. Bu durum aynı zamanda, bir bireyin vatandaşlık statüsüne ilişkin diğer Devletlerden gelen bilgi taleplerini karşılarken de geçerlidir. Konsolosluğun bir bireyin vatandaşlık statüsü hususunda tutum belirleyebilecek tek yetkili makam olması durumunda; konsolosluğun tutumu belirleyici olacaktır. Diğer yetkili makamların da bireyin vatandaşlık statüsü hususunda tutum sergilemeleri durumunda; söz konusu makamların tutumları, konsolosluk makamınıninkine karşı tartılmalıdır.²⁶

²⁶ Bkz. Vatandaşlık statüsüne değinen kimlik belgeleri düzenlemekle görevli kurumlara verilecek olan nispi ağırlıkla ilgili olarak 44. Paragraf.

(viii) Yetkili makamlardan bilgi talep edilmesi

41. Bazı durumlarda, bir birey veya bir Devlet, yetkili makamlardan, söz konusu bireyin vatandaşlık statüsüne açıklık getirilmesini isteyebilir. Söz konusu gereksinim, genellikle, vatandaşlığın otomatik şekilde kazanılması veya kaybedilmesiyle ilgili durumlarda ya da bir bireyin otomatik olmayan bir mekanizma vasıtasıyla vatandaşlık kazandığı veya vatandaşlıktan çıkarıldığı ancak bunu kanıtlayacak herhangi bir belgesinin bulunmadığı durumlarda ortaya çıkar. Bu tür bilgi taleplerinde yetkili makam sessiz kalabilir veya yanıt vermeyi reddedebilir. Yanıt verilmediği kararına, ancak makul bir süre geçtikten sonra varılmalıdır. Bir yetkili makamın söz konusu talepleri hiçbir zaman yanıtlamamak gibi genel bir politikası var ise, sadece yanıt vermemiş olmasından yola çıkarak herhangi bir sonuca varılamaz. Buna karşılık, bir Devlet, söz konusu talepleri her zaman yanıtlayan bir devlet ise, yanıt vermemesi bireyin genellikle, söz konusu Devletin vatandaşı olmadığına güçlü bir teydidir. Yetkili bir makamın bilgi talebine şeklen bir yanıt vermesi ve ayrıca bireyin durumunun belirli koşullarının söz konusu makam tarafından incelenmediğinin aşık olmasında ise, bahse konu yanıt düşük bir değer arz edecektir. Her durumda münferit bir değerlendirme sırasında, vatandaşlık statüsüne ilişkin bir bilgi talebinde yetkili makamın tutumu, kişinin vakasıyla ilgilenen diğer yetkili bir makam ya da makamların tutumuna karşı tartılmalıdır.²⁷

(ix) Yetkili makamların tutarsız muameleleri

42. Bir birey çeşitli Devlet aktörlerinden tutarsız bir muamele gördüğünde yetkili makamların tutumlarının değerlendirilmesi, karmaşık hale gelir. Örneğin, bireyin kanunlar uyarınca ve uygulamada sadece vatandaşlara sağlanan bazı sosyal haklardan faydalanmasına izin verilmiş olmasına rağmen, aynı kişi erişkin olduğunda pasaport almasına izin verilmeyebilir. Olayın özel unsurlarına bağlı olarak; bir vatandaşın haklarının ihlal edildiği bu tür tutarsız bir muamele, söz konusu kişinin bahse konu Devletin vatandaşlığını hiçbir zaman kazanmamış olması halinde veya bireyin vatandaşlıktan mahrum bırakılmasının veya vatandaşlığını kaybetmesinin sonucunda ortaya çıkabilir.
43. Bir bireyin Devletin bir kurumunun ameline bağlı olarak otomatik olmayan mekanizmalar vasıtasıyla vatandaşlık kazandığına dair kanıtın bulunduğu durumlarda; diğer Devlet kurumlarının vatandaşlara verilen hakları sonradan reddetmesi, söz konusu kişinin haklarının ihlal edildiği anlamına gelir. Bazı durumlarda, söz konusu müteakip muamelenin niteliği, bireyin vatandaşlık statüsüne dair Devletin tutumunu değiştirdiği veya vatandaşlığın geri alındığına işaret edebilir.

²⁷ Bir Devletin eylemini gerektiren otomatik olmayan vatandaşlık statüsü değişikliği durumlarında, Devletin eylemlerinin bir parçası olarak olağan şekilde düzenlenen belgelerin varlığının (veya yokluğunun), vatandaşlığın tespitinde belirleyici olacağını dikkate alınız. Bkz. 33. Paragraf.

44. Vatandaşlığın kazanılmasının veya geri alınmasının otomatik veya bireyin resmi bir eylemi vasıtasıyla olduğu durumlarda dahi; Devlet makamları çoğunlukla vatandaşlığın kazanıldığını veya geri alındığını sonrasında teyit eder. Bu durum genellikle kimlik belgelerinin tanzimine ilişkin usuller vasıtasıyla gerçekleşir. Vatandaşlığın otomatik olarak veya bireyin resmi eylemi vasıtasıyla kazanıldığı veya kaybedildiği mekanizmalarda; pasaport, vatandaşlık belgeleri ve sadece vatandaşlara verilen, nüfus cüzdanları gibi vatandaşlığın kanıtını teşkil eden kimlik belgelerini düzenlemekten mesul olan yetkili makamın görüşüne daha fazla ağırlık verilir.²⁸

(x) Hata veya kötü niyet ile kazanılan vatandaşlıklar

45. Otomatik olmayan mekanizmadaki yetkili makamın eyleminin (örneğin, uygulanacak kanunun yanlış anlaşılması sebebiyle) hatalı veya kötü niyet ile yerine getirilmesi durumunda; bu durum, bireyin bu şekilde kazandığı vatandaşlığını kendiliğinden hükümsüz kılmamaktadır. Söz konusu durum, 1954 Sözleşmesi Madde 1(1)'de kullanılan terimlerin genel anlamlarından kaynaklanmaktadır. Aynı durum, bireyin hileli başvurusu veya esaslı bulgulara ilişkin kasıtsız yanlışlıklarının olması sebebiyle vatandaşlık statüsünün değişmesi halinde de geçerlidir. Tanım çerçevesinde, otomatik olmayan mekanizmalar kapsamında verilen vatandaşlıklarda, vatandaşlığın bu şekilde verilmesine dair herhangi bir hukuki temel bulunmasa dahi geçerli sayılacaklardır.²⁹ Ancak, bazı durumlarda, bahse konu vatandaşlık usulündeki hatayı veya kötü niyeti fark eden Devlet, derhal bireyin vatandaşlıktan çıkarılması için harekete geçebilir, bireyin statüsüne ilişkin Devletin tutumu değerlendirilirken bu durum dikkate alınmalıdır.
46. Vatandaşlığın kazanılmasında hile veya hatanın yaratacağı etkiyle, vatandaşlığın kanıtı olarak sunulabilecek olan belgelerin hileli olarak elde edilmesi arasında fark gözetilmeli, bunlar birbirinden ayrı olarak değerlendirilmelidir. Bu belgeler genellikle, uygulanan otomatik veya otomatik olmayan vatandaşlık mekanizmaları ile ilgili olmadıklarından, vatandaşlığı desteklemek durumunda değillerdir.

(xi) Temyiz/Yeniden inceleme işlemlerinin etkisi

47. Bir bireyin vatandaşlık statüsünün adli veya diğer bir kurum tarafından yeniden inceleme veya temyiz işlemlerine tabi tutulduğu durumlarda,

²⁸ Diğer makamlar, bireyin vatandaşlığı hususunda tutum belirlerken söz konusu yetkili makama danışabilirler.

²⁹ Bu durum, vatandaş olmayan birinin yalnızca vatandaşlık ayrıcalıklarından yararlandığı durumlardan ayırt edilmelidir.

söz konusu kurumun kararı dikkate alınmalıdır. Hukukun üstünlüğünü,³⁰ gözeten Devletlerde genel olarak, temyiz/yeniden inceleme kurumu tarafından alınan karar -yerel kanun gereğince kararlarının Yürütme organı üzerinde bağlayıcı olması durumunda-, Madde 1 (1) çerçevesinde bireyin vatandaşlığına ilişkin olarak Devletin tutumunu temsil edecektir.³¹ Dolayısıyla, herhangi bir makamın bu bireye, daha sonradan, yeniden inceleme yapmış olan kurumunun vatandaşlık hususundaki kararı ile tutarsız şekilde muamele etmesi durumunda; bu bireyin vatandaş kabul edilmediğine dair değil de, bir vatandaşın haklarına saygı gösterilmediğine dair bir örnek olacaktır.

48. Adli veya diğer temyiz kurumlarının tutumlarının yürütme organı tarafından herhangi bir ceza almaksızın (her ne kadar kanun gereği bağlayıcı olsa da) göz ardı edilebildiği durumlarda, farklı bir yaklaşım haklı bulunabilir. Bu durum, örneğin, belirli bir grup aleyhine ayrımcılık uygulamasının Devlet kurumları vasıtasıyla yaygın olduğu Devletlerde geçerli olabilir. Böyle bir durumda, söz konusu grupların vatandaşlığını destekleyecek adli makamların görüşünden ziyade, söz konusu grupların vatandaş olmadığı yönündeki Devlet makamlarının tutumu belirleyici olacaktır.
49. Bir mahkemenin bir davadaki kararının bireyi doğrudan ilgilendirmediği, ancak yine de söz konusu kişinin vatandaşlık statüsü üzerinde hukuki etkilerinin olduğu durumlar olabilir. Karar, söz konusu kişinin vatandaşlık statüsü hakkında kanuna uygun şekilde bir değişikliğe yol açıyor ise (bir önceki paragrafta düzenlenen hukukun üstünlüğüne ilişkin sınırlamalara tabi olarak); bu karar kişinin vatandaşlığı hakkında kati karar olacaktır. Bu durumda, örneğin, bazı durumlarda vatandaşlığın otomatik kazanılması mekanizmasıyla ilgili bir hükmün belirli bir şekilde yorumlanmasıyla, devletin ya da kişilerin herhangi bir eylemine gerek almaksızın, birçok kişiyi söz konusu hükmün kapsamına sokma etkisi ortaya çıkabilir.³²

---

³⁰ “Hukukun üstünlüğü”; BM Genel Sekreteri’nin 2004 yılına ait bir raporunda aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır:

Devletin kendisi de dahil olmak üzere, kamu ve özel tüm kişilerin, kurumların ve birimlerin, halka açık yayınlanan, aynı şekilde uygulanan ve bağımsız olarak hükme bağlanan ve uluslararası insan hakları norm ve standartlarına uygun olan kanunlara karşı hesap vermek durumunda olduğu yönetim ilkesi...

Bkz. BM Güvenlik Konseyi, *Hukukun Üstünlüğü ve Çatışma ve Çatışma Sonrası Toplumlarda Geçiş Dönemi Adaleti: Genel Sekreter’in Raporu*, 23 Ağustos 2004, S/2004/616, <http://www.refworld.org/docid/45069c434.html>

³¹ Bunun istisnası, yerel kanun uyarınca adli kararın yalnızca bir öneri olduğu ve nitelik olarak makamlar üzerinde bağlayıcı olmadığı durumlardır.

³² Örneğin, bir mahkemenin hükümetin aksi yöndeki beyanlarına rağmen, belirli bir tarih öncesinde bölgede doğan bireylerin otomatik olarak vatandaşlık kazanmasına ilişkin vatandaşlık mevzuatının bir hükmünün bir etnik grubun tümüne uygulanacağı yönünde karar alması durumu.

(xii) *Zamana İlişkin Konular*

50. Bir bireyin vatandaşlık durumu, 1954 Sözleşmesi kapsamında uygunluğunun tespiti sırasında değerlendirilmelidir. Bu, geçmişe veya öngörüye dayalı bir uygulama değildir. Cevaplanması gereken soru, Madde 1(1)'e ilişkin bir tespit yaparken, bireyin bahse konu ülkenin/ülkelerin vatandaşı olup olmadığıdır. Bu sebeple, bir bireyin halen vatandaşlık kazanma sürecinde olduğu fakat, usullerin henüz tamamlanmamış olduğu hallerde; söz konusu birey, 1954 Sözleşmesi Madde 1(1) çerçevesinde vatandaş olarak görülemez.³³ Benzer şekilde, vatandaşlığın kaybı, mahrumiyeti veya bırakılmasına ilişkin usullerin sadece kısmen yerine getirilmiş veya tamamlanmış olması durumunda da, birey vatansız kişi tanımı açısından halen vatandaştır.

(xiii) *Vatandaşlıktan Gönüllü Feragat*

51. Vatandaşlıktan gönüllü olarak feragat etmek, bir bireyin vatandaşlık statüsünden özgür iradesiyle vazgeçmesidir. Bu durum genellikle sözlü veya yazılı bir beyan şeklinde gerçekleşir. Sonrasında vatandaşlığın geri alınması, otomatik veya makamların takdirinde olabilir.³⁴ Bazı Devletlerde, vatandaşlıktan gönüllü olarak feragat edilmesi, bireyin Madde 1(1) kapsamı dışında bırakılması için dayanak olarak ele alınmaktadır. Ancak, 1954 Sözleşmesi buna izin vermemektedir. Antlaşmanın vatansız kişilerin insan haklarından yararlanmasını kolaylaştırma amaç ve maksadı, vatandaşlıktan gönüllü feragat edildiği veya gönüllü olmayan şekilde vatandaşlıktan çıkarıldığı durumlar ile eşit şekilde ilgilidir. Aslında, birçok durumda, vatandaşlığın bırakılmasının başka bir vatandaşlık kazanmanın koşullarını yerine getirmek gibi hukuki bir amacı olup, bireyler sadece çok kısa bir süreyi vatansız olarak geçirmeyi beklemektedir. Madde 1(1) kapsamında, vatansızlığın tanınmasına uygunluğun tespiti bireyin özgür iradesi ile alakalı değildir; bu ancak, daha sonrasında görülen muamele ile ilgili olabilir. Gönüllü olarak vatandaşlıktan feragat eden kimseler, diğer vatansız kişilerin aksine, söz konusu vatandaşlıklarını geri kazanabilirler. Başka bir Devletin korumasının mevcudiyeti, tanınma esnasında verilecek olan statüyü etkileyebilir ve bu itibarla, bu konu Üçüncü Bölümde incelenmektedir.

(xiv) *Vatandaşlık Kavramı*

52. Bir Devletin vatandaşlık kanunlarının değerlendirilmesinde; “vatandaşı” tarif etmek için kullanılan terminolojinin ülkeden ülkeye değiştiğinin dikkate alınması önemlidir. Örneğin, söz konusu statüye uygulanabilecek

³³ Aynı yaklaşım, bireyin vatandaşlığın reddi veya geri alınmasına ilişkin hukuk yollarını izlemediği veya tüketmediği durumlarda geçerlidir.

³⁴ Vatandaşlıktan gönüllü feragat edilmesi durumu; bireyin ilgili koşullardan haberdar olmasına rağmen bunları göz ardı etmeyi seçtiği durumlar da dahil olmak üzere, formalitelere uyulmaması sebebiyle vatandaşlığın kaybedildiği durumlardan ayırt edilmelidir.

diğer etiketler, Fransızca'da ("citizen"), "yurttaş" ("subject") "tebaa", ("national") "tabiiyet", ve İspanyolca'da ("nacional") "millet"dir. Buna ek olarak, Devletin içinde de farklı isimler ve bağlı haklar ile farklı vatandaşlık sınıfları olabilir. 1954 Sözleşmesi, insan haklarının korunması açısından, sistemin temeli olan vatandaş-Devlet ilişkisi mevcut olmayan bir bireyin, onuru ve güvenliği bakımından, bu durumun olumsuz etkisini gidermeyi amaçlamaktadır. Bu itibarla, Madde 1(1)'deki vatansız kişi tanımı; birey ile belirli bir Devlet arasındaki siyasi ve hukuki nitelikteki resmi bağı yansıtan bir vatandaş kavramını içermektedir. Bu; din, dil veya etnik grup üyeliği temelindeki milliyet kavramından farklıdır.³⁵ Bu itibarla, antlaşmada kullanılan vatandaş kavramı, bu terimin uluslararası hukuka göre geleneksel anlamıyla uyumludur: Vatandaş; kötü muamele sebebiyle diğer Devletler aleyhine iddiada bulunma hakkı da dahil olmak üzere, Devletin üzerinde vatandaşlık temelinde hukuki yetkisine haiz olduğunu kabul ettiği kişi olarak anlaşılır.

53. Devletlerin ikamete dayalı olmaktan ziyade vatandaşlık bağı temelinde üzerlerinde hukuki yetkiye haiz olduğunu kabul ettiği bazı gruplara hukuki statü vermeleri durumunda; söz konusu gruba ait bir kişi, 1954 Sözleşmesi çerçevesinde "vatandaş" olarak değerlendirilecektir. Genellikle, söz konusu statü en azından, Devlet topraklarına giriş- çıkış, yeniden giriş ve ikamet hakları ile ilgili olabilir ancak, sadece tarihsel sebeplerle Devletin metropolit olmayan bölgelerin girişe izin verilebilir. Bir Devletin farklı vatandaşlık kategorilerinin bulunması ve bu kategorilerle ilintili farklı hakları bulunması, söz konusu hak sahiplerinin Madde 1(1) bağlamında "vatandaş" olarak ele alınmasını engellemektedir. Aynı şekilde, bazı ülkelerde vatandaşlık ile bağlantılı hakların diğer Devletlerin vatandaşlarının yararlandıklarından daha az olması veya aslında uluslararası insan hakları yükümlülüklerinin gerektirdiklerinden eksik olması da "vatandaş" olarak ele alınmalarını engellemektedir.³⁶ Her ne kadar azaltılan haklar meselesi, vatandaşlığın etkinliği ve uluslararası insan hakları yükümlülüklerinin ihlali ile ilgili hususları ortaya atsa da, bu durum 1954 Sözleşmesi'ndeki vatansız kişi tanımının uygulanması ile ilgili değildir.³⁷

---

35 Vatandaşlığın bu anlamı, örneğin 1951 Mülteci Sözleşmesi'nin 1A maddesinin 2.fıkrasındaki mülteci tanımında "ırkı, dini, tabiiyeti... sebebiyle haklı nedenlere dayanan zulüm korkusu" (vurgulanmıştır) ibaresine ilişkin olarak yer almaktadır.

36 Bu genellikle vatandaşlıkla ilintili haklarla ilgilidir ve bu hakların bir bireyin münferit tecrübesinde gözetilip gözetilmediği ile ilgili olmadığını dikkate alınız.

37 Tarihsel açıdan, vatandaşlığın bazı Devletlerarası yükümlülüklere yol açsa da, uluslararası hukuk uyarınca bireylerin hakları bakımından vatandaşlığın belirli bir içeriğe sahip olmasına ilişkin herhangi bir gereklilik gözükmemektedir.

54. Madde 1(1)'de "vatandaş" kavramının içeriğinde "hakiki" veya "etkin" bir bağlantı gerekliliği bulunmamaktadır.³⁸ Doğası gereği, vatandaşlık, genellikle ülke topraklarında doğmak veya bir vatandaşın soyundan gelmek temelinde Devlet ve birey arasındaki bir bağlantıyı yansıtmaktadır ve bu durum, pek çok ülkenin vatandaşlığın kazanılması konusundaki kriterlerinde de genellikle açıkça görülür. Ancak, bir kişi vatandaşı olduğu Devlette doğmamış olsa dahi ya da o Devlet topraklarında ikamet etmemiş olsa dahi, Madde 1(1) bağlamında söz konusu devletin "vatandaşı" olabilir.
55. Uluslararası hukuk uyarınca, Devletler, vatandaşlık vermek ve vatandaşlığı geri almak bakımından geniş takdir yetkisine haizdirler. Söz konusu takdir yetkisi, antlaşma ile sınırlandırılabilir. Özellikle, evrensel ve bölgesel insan hakları antlaşmalarında vatandaşlığın kazanılması, kaybedilmesi ve vatandaşlıktan çıkarılma konularında ırk gibi nedenlerle ayrımcılık uygulanmasına karşı çeşitli yasaklar bulunmaktadır.³⁹ Uluslararası teamül hukuku açısından yasaklar çok açık olmamakla beraber, bu yasaklara bir örnek ırka dayalı gerekçelerle vatandaşlıktan mahrumiyettir.
56. Vatandaşlığın uluslararası yükümlülüklere aykırı olarak bahşedilmesi, reddedilmesi veya geri alınmasına göz yumulmamalıdır. Ancak, uluslararası düzeydeki kanunsuzluk, Madde 1(1) kapsamında genellikle konu dışı kalmaktadır. Diğer bir seçenek ise, 1954 Sözleşmesi'nin amacı ve niyeti ile görünürde tutarsız olacak olan, uluslararası hukuka aykırı bir şekilde vatandaşlığı elinden alınan bir bireyin, Madde 1(1) çerçevesinde, yine de, "vatandaş" olarak sayılmasıdır.⁴⁰

³⁸ Söz konusu kavramlar, hak ve menfaatleri başka bir Devlet tarafından zedelenmiş olan vatandaşları adına o Devlet aleyhine diplomatik girişimde bulunma hakkını öngören uluslararası teamül hukuku alanındaki diplomatik koruma dalında ortaya çıkmıştır. Uluslararası Hukuk Kurulu, kısa süre önce, bu kavramların neden sınırlı durumlar haricinde uygulanmaması gerektiğini vurgulamıştır; Bkz. yukarıdaki 7. dipnotta yer alan *Açıklamalı Diplomatik Koruma Hükümlerinin* 33. sayfası.

³⁹ Bunun bir örneği, tüm kadınların çocuklarına vatandaşlık verebilmeleri ve (genellikle yabancı biriyle evlilik üzerine) vatandaşlıkların kazanılması, değiştirilmesi veya tutulması bakımından erkekler ile aynı haklara haiz olmalarını garanti eden 1979 Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığı Önlenmesine İlişkin Sözleşme'nin 9. Maddesidir.

⁴⁰ Uluslararası hukukun ihlalinin, uluslararası hukukun üstün bir normunun çiğnenmesini teşkil ettiği durumlar, genel yaklaşıma istisna oluşturabilir. Böyle bir durumda, Devletler söz konusu ihlalden kaynaklanan durumları hukuki olarak tanımama yükümlülüğü altında olabilirler. Bu durum belki vatandaşlık statüsünün, 1. maddenin 1. fıkrasındaki tespit konusunda ele alınma biçimi de dahil olmak üzere, vatandaşlık statüsünün tanınmamasını kapsayabilir. Söz konusu yükümlülüğün uluslararası teamül hukuku gereğince kesin kapsamı halen tartışılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM: VATANSIZLIĞIN BELİRLENMESİNE İLİŞKİN USULLER

A. GENEL

(1) Genel Bakış

57. Devlet yetkilileri, günlük hayatta vatandaşlığın kritik rolünü yansıtan birçok konuda bir kişinin vatansız olup olmadığı sorusu ile karşı karşıya kalabilir. Örneğin, bireylerin pasaport veya kimlik belgeleri için başvuruda bulunmaları, yasal ikametgah veya kamu sektöründe istihdam için başvurmaları, oy haklarını kullanmak istemeleri, askerlik yapmak istemeleri veya devlet hizmetlerine erişim çabaları vatandaşlık statüsü ile ilgili hususlardır. Vatandaşlık ve vatansızlık mevzusu, bir bireyin bir ülkede bulunma hakkının ülkeden ihraç usulleri ile sorgulanması durumunda da ortaya çıkabilir. Mülteci statüsü belirlenmesinde tabiiyet, genellikle bireyin haklı zulüm korkusu ile ilgili iddiaların bağlantılı olduğu ülkenin (veya ülkelerin) saptanmasında kilit bir rol oynar. Vatansızlığın değerlendirilmesi, bir bireyin 1961 Sözleşmesi'nde düzenlenen teminatların uygulanmasını talep ettiği durumlarda gerekli olacaktır. Bu konudaki örnekler, vatansızlığın tespitinin adli ve idari olmak üzere, çeşitli alanlarda gerekli olduğunu göstermektedir. Bu El Kitabı, münhasıran değilse de spesifik olarak, bir bireyin vatansız olup olmadığının tespitine yönelik usulleri ele almaktadır.

(2) Vatansızlığın Tespiti ve Vatandaşlık Hakkı

58. Vatansızlığın tespitine ilişkin usuller, Devletlerin 1954 Sözleşmesi kapsamındaki taahhütlerini yerine getirmelerine genel olarak yardımcı olmaktadır. Ancak, söz konusu usullerin kullanımı, bazı vatansız nüfuslar açısından uygun olmayabilir. Vatansızlık hem göç bağlamında hem de göç dışında bir bağlamda ortaya çıkabilir ve belli bir ülkedeki vatansızlık profili, bu senaryolardan herhangi birine uygun olabileceği gibi bunların karmaşıklıkta de olabilir. Göç dışındaki bir bağlamda bulunan birtakım vatansız nüfus, "kendi ülkelerinde" kalırlar ve *in situ* (yerinde) nüfuslar olarak

adlandırılabilirler.⁴¹ Bu kişilere buldukları ülkelerde uzun süreden beri var olan bağları sebebiyle vatansız kişi statüsü sağlanması amacıyla statü belirleme usullerinin uygulanması uygun değildir. Mevcut uluslararası standartlar ve vatansızlığın azaltılmasındaki Devlet uygulamaları bazında; söz konusu bağlar, uzun süreli daimi ikamet veya Devlet halefiyeti zamanındaki ikameti içermektedir. İncelenmekte olan nüfusların koşullarına bağlı olarak; Devletlerin, vatansızlık tespit usullerinden ziyade hedef odaklı vatandaşlık kampanyaları veya vatandaşlık doğrulama çalışmaları yapılması önerilebilir.⁴²

59. Hedef odaklı vatandaşlık kampanyaları; kişilerin vatansız olarak tespiti ile söz konusu statünün verilmesinden ziyade, vatansızlık durumunun vatandaşlığın verilmesi vasıtasıyla çözülmesi amacını taşır. Birtakım Devletler, bazı durumlarda BMMYK'nın de desteği ile, topraklarında eskiden beri bulunan vatansız nüfuslara ilişkin vatandaşlık kampanyaları yürütmüştür. Devletler vatandaşlık kampanyaları yürütüyor olmalarına rağmen vatansız bireyler için vatandaşlık tespit usullerinin oluşturulması; o ülkedeki vatansız kişi profillerinin karma olması ya da zaman içinde değişebilir niteliğinin bulunması nedeniyle *in situ* (yerinde) nüfus kapsamına girmeyen vatansız bireyler için oldukça faydalıdır.
60. Vatandaşlık doğrulama usulleri, bir ülkedeki bireylerin vatandaşlık statülerini ispatlamada zorluklarla karşılaştıkları durumlarda bireylere yardımcı olur. Söz konusu usuller, genellikle kişinin hem o ülkedeki vatandaşlığını, hem de diğer bir Devletteki vatandaşlığın belgelendirilmesi için erişilebilir, hızlı ve kolay bir süreçten oluşur.
61. Vatandaşlık kampanyalarının ve vatandaşlık doğrulama usullerinin usule ilişkin gereklilikleri, vatansızlık tespit usullerinde uygulamada kullanılanlar ile aynı olacaktır çünkü bu usullerin bir ülkedeki kanıt biçimlerini ve vatandaşlık statülerini ispat ederken başvuruların yaşadığı zorlukları yansıtmaları gerekmektedir. Bazen ülkede doğmak veya vatandaş olan bir soydan olmak gibi vatandaşlık kanunları kapsamındaki ilgili kriterlerin karşılandığına dair topluluk üyelerinin yeminli ifadelerinin bulunduğu haller de yeterli görülebilir ve yazılı delil aranmayabilir.

---

41 "Kendi ülkesi" ibaresi ve BM İnsan Hakları Komitesi tarafından yorumlanması; Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin (ICCPR) 12.maddesinin 4.fıkrasından alınmıştır.

42 <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4b9e0c3d2.html> adresindeki Mart 2010 tarihli BMMYK, *Vatansızlığın Ele Alınması için Eylem Strateji Notu*'nun 50. Paragrafı: "... gerçekçi ve acil amacın, söz konusu nüfusun vatandaşlığı kazanması, yeniden vatandaş olması veya bu nüfusun vatandaşlığının teyidi olduğu durumlarda, kaynaklar vatansızlığın resmi bir şekilde tespitine ayrılmamalıdır. Bu genellikle, söz konusu nüfusun tamamının sadece ikamet ettikleri Devlet ile önemli bağlarının bulunduğu, o ülkede uzun zamandır vatansızlık durumunda olanlar için geçerlidir."

B. BELİRLEME USULLERİNİN OLUŞTURULMASI

(1) Belirleme Usullerinin Modeli ve Yeri

62. 1954 Sözleşmesi'nin söz konusu hususlarda sessiz olması sebebiyle, Devletlerin vatansızlık belirleme usullerinin nasıl oluşturulacağı ve işleyişi hususunda geniş takdir yetkileri bulunmaktadır. Vatansız nüfusun tahmini büyüklüğü ve çeşitliliğine ilaveten incelenecek olan hukuki ve sübut hususların karmaşıklığı gibi yerel faktörler, seçilen yaklaşım üzerinde etkili olacaktır. Ancak, söz konusu usullerin etkili olması için, vatansızlığın tespitinde bahse konu mekanizmanın, tek bir amacı değil spesifik bir amacı olmalıdır.
63. Mevcut Devlet uygulamaları ülkeye özgü durumları yansıtmakta ve vatansızlık belirleme usullerinin ulusal idari yapılarıdaki yeri ülkelere göre değişiklik göstermektedir. Devletler, merkezi bir usul veya yerel makamlarca yürütülen bir usul arasında seçim yapabilir. Statü tespitini yapan memurların gerekli uzmanlığı geliştirilebilmelerini daha muhtemel kıldığından, merkezi usuller tercih edilir. Ülkenin farklı yerlerindeki başvuruların rahatça erişimini sağlamak için farklı tedbirler uygulanabilir: örneğin, başvuran kişi ile özel görüşmeler de dahil olmak üzere, ilgili konuların yerel düzeyde uygun şekilde incelenmesini koordine edebilecek ve yönlendirebilecek bir makamın, merkezi bir tespit kurumuna yönlendirmek üzere başvuruları kabul etmesine izin verilmesi gibi.
64. Bir kişinin vatansız olup olmadığının saptanması karmaşık ve zorlu olabilir, ancak, belirleme usullerinin mümkün olduğunca basit, adil ve etkin olması hem Devletlerin hem de vatansız kişilerin yararınadır. Bu maksatla, bazı Devletler mevcut idari usulleri vatansızlık belirlemesini içerecek şekilde adapte etmeyi dikkate alabilir. Dikkate alınacak olan faktörler; idari kapasite, vatansızlık konularında mevcut uzmanlık ve vatansız nüfusun tahmini büyüklüğü ve profilidir. Herhangi bir birleştirilmiş usulde, vatansız kişi tanımının açıkça anlaşılması, uygun şekilde uygulanması ve usule ilişkin teminatlara ve sübut standartlarına riayet edilmesi esastır.
65. Bazı Devletler, vatansızlık belirleme usullerini göçmenlik makamlarının yetkisine dahil etmeyi seçebilirler. Diğer Devletler, vatansızlık belirlemeyi vatandaşlık mevzularından, örneğin vatandaşlığa kabul başvuruları veya vatandaşlık taleplerinin tasdiki gibi konulardan mesul olan kuruma devredebilir. Bu durum, bilhassa, ilgili bireylerin Devlette eskiden beri süregelen bir şekilde yerleşik olma ihtimalleri olduğu durumlarda uygundur.
66. Bazı vatansız kişilerin aynı zamanda mülteci de olabilmesi sebebiyle; Devletler, vatansızlığın ve mülteci statüsünün belirlenmesini aynı usulde birleştirmeyi düşünebilirler. Vatansızlık belirleme usullerinin biçim veya

yerine bakılmaksızın, sığınmacıların ve mültecilerin başvurularında gizlilik gerekliliklerine uyulmalıdır.⁴³

67. Mali kaynaklar ve insan kaynakları hususları, vatansızlık belirleme usullerinin planlanmasında önemli olacaktır. Vatansızlık belirleme usulleri bulunan ülkelerde başvuruların az sayıda olduğu görülmüştür. İlgili masraflar, vatansız kişilerin aksi takdirde başvuracağı göçmenlikle ilgili diğer idari mekanizmalardan elde edilecek tasarruflar ile dengelenebilir.

(2) Usullere erişim

68. Usullerin adil ve etkili olması için; söz konusu usullere erişim sağlanmalıdır. Hedeflenen bilgilendirme kampanyaları ve uygun olan yerlerde usuller hakkında rehberlik sağlanması gibi yollarla bilginin yaygınlaştırılması, vatansız kişilerin bu mekanizmaya erişimine olanak sağlamaktadır. Bireylerin bazen vatansızlık belirleme usullerinden haberdar olmaması veya vatansızlık statüsüne başvurmaya tereddüt etmeleri durumu ortaya çıkabileceğinden; bu usuller, usulun Devlet makamlarının kendileri tarafından da başlatılmasına olanak veren bazı faydalı güvenceleri içerebilir.
69. Bir Devletin topraklarındaki herkes, vatansızlık belirleme usullerine erişebilmelidir. Sözleşme’de, vatansızlık tespiti için başvuruların yasal olarak bir Devletin sınırları içinde bulunmalarını gerektiren herhangi bir koşul bulunmamaktadır. Bu tür bir koşul aranması vatansız kişilerin vatansızlığın doğası gereği herhangi bir Devlete yasal olarak girmeleri veya herhangi bir Devlette yasal olarak yaşamaları için gerekli belgelerden yoksun olmaları sebebiyle adil olmayacaktır.
70. Ayrıca, Sözleşme’de bireylerin vatansızlık statüsü talep etmeleri için bir süre sınırlaması getirilmesine ilişkin de herhangi bir kural bulunmamaktadır. Söz konusu süre sınırlamaları, bireylerin 1954 Sözleşmesi’nin korumasından yararlanmalarını keyfi olarak kapsam dışında bırakabilir.

(3) Usule ilişkin güvenceler

71. Vatansızlık belirleme usullerine hukuk içerisinde resmiyet kazandırılmalıdır. Usullerin mevzuata dayalı olarak oluşturulması, adalet, şeffaflık ve açıklığı sağlar. Usule ilişkin güvenceler; vatansızlık belirleme usullerinin temel unsurlarıdır. Mülteci statüsü belirleme usulleri de dahil olmak üzere, idari hukuk usullerine entegre edilmesi gereken kanuni usul güvenceleri bu bağlamda zaruridir. Bu sebeple, Devletlerin aşağıdaki tedbirleri kapsam içerisine dahil etmeleri teşvik edilmektedir:

---

⁴³ Mülteci ve vatansızlık belirleme usullerinin koordine edilmesine ilişkin daha detaylı bilgi için; bkz. 78-82. paragraflar.

- uygunluk kriterleri, belirleme usulleri ve vatansızlığın tanınmasıyla birlikte sağlanan haklara ilişkin bilgilerin makamlarca birçok dilde paylaşılması; tüm başvurulara usullere ilişkin rehberliğin anlayacakları dillerde sunulması;
  - karar alma konusunda sorumlu bir yetkili ile görüşme yapma hakkının bulunması;
  - başvuruların yazılı olarak sunulması ve gerektiğinde buna ilişkin yardımın sağlanması;
  - yazılı başvurulara ve görüşmelere istinaden, yazılı/sözlü tercüme için yardımın mevcut olması;
  - ailenin her üyesinin bağımsız bir başvuruda bulunma hakkı olması;
  - bir erişkinin bakmakla yükümlü olunan çocuk adına başvuru yapabilmesi ve refakatsiz çocuklar için usule ilişkin bazı özel güvencelerin mevcut olması;
  - fikir belirtme ve ifade etme kapasitesine sahip çocukların dinlenme hakkının bulunması;
  - başvuruların hukuki danışmanlığa erişiminin olması; ücretsiz hukuki yardımın mevcut olması durumunda, söz konusu yardımın maddi olanakları olmayan başvurulara sunulması;
  - belirlemelerin, incelenen talep ile ilgili geçmiş dönemlerdeki kanun ve uygulamalara ilişkin bilgileri de içine alacak şekilde, ilgili Devletlerdeki vatandaşlık kanunu ve uygulamalara ilişkin ülke bilgisine istinaden, iddianın münferit esaslarına göre yapılması;
  - belirlemelerin adli bir makam tarafından yapılması durumunda, sürecin delillerin sunulmasından ziyade soruşturma şeklinde olması;
  - kararların gerekçeli ve yazılı olarak alınması;
  - kararların, makul bir sürede alınması ve bildirilmesi;
  - temyiz hakkının bulunması; ve
  - BMMYK'ya erişimin garanti edilmesi.
72. Devletler usullerin adil ve etkin olmasını sağlamak için belirleme sürecinin sonucu beklenirken bireyleri topraklarından ihraç etmekten kaçınmalıdırlar.
73. Bireysel görüşme hakkı ve süreç boyunca gerekli sözlü/yazılı tercüme yardımı; başvuruların iddialarını tam olarak sunma imkanını elde etmeleri açısından ve iddiaya temel oluşturan bilgileri sağlamaları ve açıklığa kavuşturmaları için gereklidir. Bu usul güvenceleri, karar vericilerin bireysel dosya bazında herhangi bir muğlaklığı araştırmalarına da olanak sağlayacaktır.
74. Vatansızlığın belirlenmesinin, delil toplamak için makul sürenin verilmesine bağlı olarak, mümkün olan en süratli şekilde yürütülmesi bütün tarafların

menfaatindedir. Birçok ülke, statü belirleme makamlarının vatandaşlık başvurusuna ilişkin kararı vermeleri için gerekli olan süre sınırını belirlemiştir. İlk anda sunulan mevcut delillerin net olduğu ve vatansızlık talebinin açıkça haklı gerekçeli olduğu başvurularda; adil ve etkin usuller aracılığıyla nihai karara varılması yalnızca birkaç ay alacaktır.

75. Genelde, birinci derece kararın başvurunun yapılmasından itibaren altı aydan uzun sürede verilmesi, başvuranların güvensiz bir konumda geçireceği süreyi uzatacağından tercih edilmemektedir. Bireyin vatandaşlık statüsüne ilişkin başka bir Devlet ile takip gerektiren soruşturmalarda, sadece istisnai durumlarda, işlemlerin 12 aya kadar uzatılmasına -bu süre zarfında esasa ilişkin bir yanıtın alınması ihtimalinin mevcut olduğu hallerde- izin verilmesi uygun olabilir.⁴⁴
76. Olumsuz bir birinci derece kararı etkin şekilde temyiz etme hakkı; vatansızlık belirleme usulünün önemli bir güvencesidir. Temyiz usulü, bağımsız bir kurum tarafından uygulanmalıdır. Başvuranların, hukuki danışmanlığa erişim hakkı bulunmalı ve ücretsiz hukuki yardımın mevcut olması durumunda, mali olanakları olmayan tüm başvuru sahiplerine ücretsiz hukuki destek sunulmalıdır.
77. Birinci derecede delillerin yanlış değerlendirilme ihtimalinin mevcut olması nedeniyle; temyiz hakkının kullanılması hem hukuk hem de gerçekler açısından mümkün olmalıdır. Temyiz kurumunun, 1954 Sözleşmesi kapsamındaki kriterlere uygunluğa ilişkin kararı kendisinin vermesi ya da sadece birinci derece kararı bozarak konuyu tespit makamının yeniden değerlendirmesine göndermeyi tercih etmesi Devletin takdirindedir. Bunun seçiminde, söz konusu Devletin bu konulardaki kendi hukuki/idari sistemlerindeki genel yaklaşımını yansıtmaya eğilimi söz konusu olacaktır. Ayrıca Devletler, yalnızca hukuki mevzuları ele alan ve ilgili hukuk sisteminin usule ilişkin kuralları ile sınırlı olabilen ilave bazı yargı denetimlerine de izin verebilirler.

---

⁴⁴ Bu, başvuru sahiplerinin belirleme süreci içerisinde uygun muamele görmeleri gerektiğinin önemi vurgulamaktadır. Daha fazla ayrıntı için aşağıdaki Üçüncü Bölüme bakınız.

C. MÜLTECİ STATÜSÜ VE VATANSIZLIK BELİRLEMELERİNİN KOORDİNE EDİLMESİ

78. Başvuran kişinin hem mülteci hem de vatansızlık iddiasında bulunması durumunda; her bir talebin değerlendirilmesi ve her iki statünün de açıkça tanınması önemlidir. Bunun sebebi, 1951 Sözleşmesi kapsamındaki korumanın ulusal düzeyde, genellikle, 1954 Sözleşmesi kapsamındakinden daha fazla hakka sahip olunmasına neden olmasıdır. Ancak, mülteci statüsünün vatandaşlık almadan sonlandığı hallerde söz konusu kişinin vatansız kişi olarak uluslararası korumadan faydalanmasını gerektiren durumlar da olabilir.
79. Vatansız bir kişi hem bir mülteci olabileceği ya da tamamlayıcı bir tür korumadan faydalanıyor olabileceği için⁴⁵; aynı zamanda vatansız olabilecek mültecilere ilişkin gizlilik kurallarının vatansızlığın belirlenmesi usullerinin uygulanması esnasında da sürdürülmesinin Devlet tarafından temin edilmesi gerekmektedir. Vatansızlık tespit usulüne tabi tüm başvuru sahipleri, böyle bir durum var ise, mültecilik ile ilgili durumlarını belirtmeleri gerektiğine dair başlangıçta bilgilendirilmelidir.⁴⁶ Bir mültecinin veya sığınma talebinde bulunan kişinin kimliği, bireyin menşe ülkesindeki makamlara ifşa edilmemelidir. Ancak 96 ile 99. paragraflar arasında ele alındığı üzere; vatansızlık statüsü belirleme memurları, başvuru sahipleri hakkında, mülteci veya sığınma talebinde bulunan kişilerin tabi olduğu gizlilik kurallarından taviz verebilecek şekilde, yabancı makamlardan bilgi edinmek zorunda kalabilirler. Bu durumun söz konusu olması halinde; mülteci statüsü belirleme usulüne devam edilir ve vatansızlık talebinin değerlendirilmesi askıya alınır.
80. Mülteci ve vatansızlık statüsü belirlemelerinin ayrı usuller olarak yürütülebildiği hallerde ve vatansızlığın belirlenmesinin menşe ülke makamları ile irtibata geçmeden yapılabilmesi durumunda; iki usul paralel olarak uygulanır. Ancak, azami verimlilik elde edebilmek amacıyla, bir usulün maddi bulgularının diğer usulde kullanılabileceği durumlarda; önce görüşmelerin yapılması ve mülteci statüsü belirleme usulü için ülke bilgilerinin toplanması ve değerlendirilmesi uygun olabilir.
81. Benzer şekilde, mültecilik ve vatansızlık belirlenmesini birleştiren ve başvuru sahibinin her iki iddiada bulunduğu bir usulde; dosyayı inceleyen makamın mültecilik ve vatansızlık statüsü belirleme süreçlerini birlikte yürütmesi

45 Bkz. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/43576e292.html> adresinde yer alan tamamlayıcı koruma şekilleri hakkındaki 2005 tarihli 103 (LVI) sayılı BMMYKYürütme Komitesi Kararı.

46 Ayn şekilde, mülteci statüsü için başvuran kişiler de vatansız kişi olarak tanınmaya yönelik başvurulara imkanları hakkında bilgilendirilmelidir.

önemlidir.⁴⁷ Yabancı Devlet makamları ile irtibata geçilmediği sürece bir bireyin vatansız olduğu kararına varmak konusunda bilgilerin yetersiz olması durumunda; mülteci statüsü belirlenmesine devam edilecektir.

82. Hem ayrı, hem de birleştirilmiş usullerde; belirli durumlarda, bir bireyin askıya alınmış vatansızlık iddiasını yeniden etkinleştirmesi mümkün olmalıdır. Bir vatansızlık iddiası, aşağıdaki durumlarda yeniden etkinleştirilebilir:

- mülteci statüsü talebinin başarısız olması;
- mülteci statüsünün tanınmış ancak daha sonra sona ermiş olması;
- mülteci statüsünün, 1951 Sözleşmesi'nin 1A maddesinin 2.fıkrasındaki statü kapsamına alınma/dahil etme kriterlerinin karşılanmaması sebebiyle iptal edilmesi;⁴⁸ veya
- bireyin vatansız olduğuna dair ek delillerin ortaya çıkması.

Hem vatansızlık hem de tamamlayıcı bir koruma iddiaları bulunan bireyler için de benzer değerlendirmeler söz konusudur.

D. KANITLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

(1) Kanıt Türleri

83. Vatansızlık belirlenmesi, hukuk ve gerçeklerin birlikte değerlendirilmesini gerektirmektedir. Ancak, vatansız kişi tanımı yargı kararlarının devlet makamları tarafından dikkate alınıp alınmadığı da dahil olmak üzere kanunların uygulamasına ilişkin değerlendirmeler de gerektirdiği için bu vakalar sadece vatandaşlık kanunlarının analizi temelinde sonuca bağlanamaz.⁴⁹ İlgili olabilecek delil türleri iki sınıfa ayrılabilir: bireyin kişisel durumuna ilişkin deliller ve bahse konu ülkedeki kanunlar ve diğer koşullar ile ilgili deliller.

84. Kişinin geçmişi ile ilgili deliller; başvuru sahibinin vatandaşlık durumunun tespitinde hangi Devlet ve vatandaşlık usullerinin dikkate alınması gerektiğinin saptanmasına yardımcı olur.⁵⁰ Bahsi geçen herhangi bir

⁴⁷ Mülteci statü belirlenmesi yapılması için, bireyin zulüm korkusunun değerlendirilmesi amacıyla bireyin vatandaşı olduğu ülkenin veya vatansız kişiler için önceden daimi olarak ikamet ettiği ülkenin saptanması gerekmektedir. Bkz. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4f33c8d92.html> adresinde bulunan *BMMYK'nın Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Ölçüt ve Usuller El Kitabı*, HCR/1P/4/ENG/Rev.3, Aralık 2011, 87-93 ve 101-105 paragrafları

⁴⁸ Bkz. <http://www.unhcr.org/refworld/docid/41a5dfd94.html> adresinde bulunan 22 Kasım 2004 tarihli BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin *Mülteci Statüsünün İptali hakkındaki Notu*

⁴⁹ Bu konu yukarıdaki 48. paragrafta tartışılmıştır.

⁵⁰ Aşağıdaki 92. paragrafa bakınız.

durumda; aşağıdaki delil türleri listesi, aşağıdakilerle sınırlı olmamakla birlikte, uygun olabilir:

- başvuru sahibinin ifadesi (örneğin, yazılı başvuru, görüşme);
- bireyin vatandaşlık durumuna dair yabancı makamlardan talep edildiren bilgilere gelen yanıtlar;
- kimlik belgeleri (örneğin, doğum belgesi, nüfus kaydının özeti, ulusal nüfus cüzdanı, seçmen kayıt belgesi);
- (süresi geçmiş olanlar dahil olmak üzere) seyahat belgeleri;
- vatandaşlık başvurusuna ya da vatandaşlığın ispatının için yapılan başvurular;
- vatandaşlığa kabul belgesi;
- vatandaşlıktan çıkıldığına dair belge;
- başvuru sahibinin vatandaşlığı hakkında bilgi edinme taleplerine Devletlerden gelmiş önceki yanıtlar;
- evlilik cüzdanları;
- askerlik kaydı/terhis belgesi;
- okul belgeleri;
- sağlık raporları/kayıtları (örneğin, doğumda hastanede düzenlenen tasdik belgeleri, aşı karneleri);
- ebeveynlerin, eşlerin ve çocuklarının kimlik ve seyahat belgeleri;
- daimi olarak ikamet ettikleri ülke/ülkelerin oturma izinleri gibi göçmenlik belgeleri;
- ikamet ettikleri ülkelere ait diğer belgeler (örneğin, çalışma belgeleri, gayrimenkul tapuları, kira sözleşmeleri, okul kayıtları, vaftiz belgeleri); ve
- komşuların ve topluluk üyelerinin yeminli sözlü ifadelerinin kayıtları.

85. İncelenmekte olan ülke veya ülkelerdeki şartlara dair bilgi; o ülkenin vatandaşlık kanunları ve ilgili diğer kanunlar ve bu kanunların uygulamaları hakkında ve yargı kararlarının yürütme tarafından ne kadar gözetildiğine dair genel hukuki ortama ilişkin delil içerir. Bunlar, hükümet ve hükümet dışı birçok kaynaktan elde edilebilirler. Belirli bir Devletteki vatandaşlık kanunu ve uygulamalarının karmaşık olması; bazı durumlarda bilirkşi kanıtına başvurulmasını gerektirebilir.

86. Bu tür ülke ile ilgili bilgilerin doğru kabul edilebilmesi için; güvenilir ve tarafsız kaynaklardan ve tercihen birkaç kaynaktan elde edilmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla söz konusu Devlette vatandaşlık mekanizmaları ile doğrudan ilgili Devlet kurumlarından veya bu tür konuların izlenmesi ve incelenmesinde uzman olan devlet dışı aktörlerden alınan bilgiler

tercih edilmektedir. Ülke hakkındaki bilgilerin, ilgili ülkelerdeki vatandaşlık kanunu ve uygulamalarındaki değişiklikleri dikkate alacak şekilde sürekli olarak güncellenmesi önemlidir. Bununla birlikte, istinad edilen ülke bilgilerinin, inceleme altında olan vatandaşlık olayları ile aynı döneme ait olması gerekmektedir. Buna ek olarak, Devletin vatandaşlık kanunlarını uygulayan memurların uygulamalarının bölgeden bölgeye değişiklik göstermesi durumunda; istinad edilen ülkeye ilişkin delil ile ilgili olarak bunun da dikkate alınması gerekmektedir.

(2) İspat hususları

87. Vatansızlık belirleme usullerini yürüten makamların, bireyin iddiasına ilişkin sözlü ve yazılı, mevcut tüm delilleri değerlendirmeleri gerekmektedir.
88. 1954 Sözleşmesi'nin Madde 1(1)'deki vatansız kişi tanımı-bireylerin kanunlarına göre herhangi bir Devletin vatandaşı olarak değerlendirilmedikleri yönünde- olumsuzluk ispatı gerektirmektedir. Bu [gereklilik] başvuru sahipleri açısından güçlükler yol açmakta, vatansızlık belirleme usullerinin sübut kurallarının nasıl uygulanması gerektiği konusunda bilgi vermektedir.

(3) İspat yükü

89. Hukuki işlemlerde ispat yükü, hangi tarafın bir talebi veya iddiayı ispat etme mesuliyeti taşıdığı sorusuna işaret etmektedir. Genel olarak, idari ve yargısal işlemlerde; ilk olarak iddiada bulunanın iddiayı kanıtlaya yükümlülüğü bulunmaktadır. Vatansızlık belirlemesinde ise; başvuru sahibi ve başvuruyu inceleyen makamın delil elde etme ve gerçekleri saptamada işbirliği yapması gerektiğinden, ispat yükü ilkesel olarak paylaşılmaktadır. Söz konusu usul, bireylerin 1954 Sözleşmesi kapsamına girip girmediğine açıklık getirilmesini amaçlayan işbirliği odaklı bir usuldür. Dolayısıyla, başvuru sahiplerinin, durumlarını mümkün olduğunca eksiksiz ve gerçeğe uygun şekilde ve makul tüm delillerle birlikte sunmak görevi bulunmaktadır. Benzer şekilde, belirleme makamlarının da, başvuru sahiplerinin statülerinin objektif olarak belirlenmesine olanak sağlayacak şekilde, gerekli tüm delilleri toplayarak sunmaları gerekmektedir. Taraflar arasında herhangi bir ihtilafın bulunmadığı bu yaklaşım halihazırda, vatansızlığın belirlenmesine yönelik usulleri uygulamaya koymuş olan bazı Devletlerin sisteminde mevcuttur.
90. Vatansızlık statüsü için başvuranlar, vatansızlığın doğası nedeniyle çoğu zaman taleplerini ispatlamak için, mevcut bile olsa, fazla belgeye dayalı delil sunmamaktadırlar. Delillerin bulunmadığı durumlarda, vatansızlık

belirleme makamlarının beyana dayalı açıklamaları olumlu bir şekilde değerlendirilmeleri ve dikkate almaları gerekmektedir.⁵¹

(4) İspat standardı

91. İspat yükümlülüğünde olduğu gibi; vatansızlığın belirlenmesinde gerekli olan ispat standardı veya ispat eşiği de, özellikle başvurunun yanlışlıkla reddedilmesinin sonuçları ışığında vatansızlığı ispat etmenin özündeki zorlukları dikkate alınmalıdır. Vatansızlığın ispatı açısından yüksek standartlar getirilmesi; 1954 Sözleşmesi'nin amaç ve niyetine uygun değildir. Bu sebeple, Devletlere mülteci statüsü belirlemedeki ispat standardını benimsemeleri; yani, bireylerin herhangi bir Devletin kanunları gereğince bir devletin vatandaşı olarak sayılmadıklarının “makul ölçüde” saptanması halinde, vatansızlık statüsünü tanımları tavsiye edilmektedir.⁵²
92. Vatansızlığın, dünyadaki tüm Devletler bazında saptanması gerekmemektedir. Genellikle, bireylerin topraklarda doğmak, soy, evlilik, evlat edinilme veya daimi ikamete dayalı olarak çeşitli bağlarının olduğu devletlerin dikkate alınması gereklidir.⁵³ Ancak, statü belirleme makamının bireyin belirli bir Devletin vatandaşı olduğuna dair açık ve ikna edici deliller sunabildiği durumlarda bireyin vatansız olduğuna dair karara varılamaz. Söz konusu vatandaşlığa ilişkin delil; örneğin, başvuru sahibinin, başka bir Devlette vatandaşlık konusunda yetkili bir makam tarafından vatandaşlığa kabul edildiği yönünde verilen yazılı teyit veya diğer bir Devletin vatandaşlık kanunu ve uygulamaları kapsamında başvuru sahibinin otomatik olarak o devletin vatandaşlığını almış olduğunu ispat eden bilgiler şeklinde olabilir.⁵⁴
93. Başvuru sahibinin gerçekleri ortaya koymak konusunda işbirliğinde bulunmaması halinde, örneğin, kimliğini kanıtlayacak bilgileri kasten paylaşmaması halinde; tespit makamı belirli bir vatandaşlığa dair açık ve ikna edici bir kanıt gösteremiyor olsa dahi, söz konusu kişi, vatansız olduğunu makul bir ölçüde ispat edemeyebilir. Bu durumda, mevcut deliller çerçevesinde vatansızlık makul bir ölçüde ispat edilinceye kadar başvuru reddedilebilir.⁵⁵ Ancak bu gibi durumlar, başvuru sahiplerinin geçmişlerine dair önemli destekleyici delil ve/veya esasa ilişkin sözlü ifadesini sunmada isteksiz olmamasına karşın sunamadığı durumlardan ayırt edilmelidir.

51 Bireylerin yabancı bir makamdan uygun şekilde noter onaylı veya resmi mühürlü belge almalarının zor olduğu durumlarda da daha çok esneklik sağlanmalıdır.

52 Bkz. *Mülteci Statüsünün Belirlenmesine İlişkin Usul ve Ölçütler El Kitabı*, paragraf 42, yukarıdaki 47. dipnot. Mülteci statüsünün belirlenmesi bağlamında birey, “makul derecede, menşe ülkesinde kalışının [mülteci] tanımındaki gerekçeler temelinde kendisi için katlanılamaz olduğunu” belirterek haklı zulüm korkusu taşıdığını iddia edebilir.

53 Bkz. yukarıdaki 18. paragraf.

54 Konsolosluk makamları dahil olmak üzere diğer Devletlerin delilleri incelemesine ilişkin olarak; yukarıdaki 27-44. paragraflar.

55 Bkz. Aşağıdaki kısım 9'da yer alan İnanırlık Konuları.

(5) Kanıtların tartılması

94. Vatansızlık belirleme usulünde bir bireyin kişisel geçmişine dair orijinal belgelere dayalı delillerin sunulması durumunda; söz konusu delil, genellikle, vatansızlık ile ilgili varılacak kararda bireyin sözlü ifadesinden üstün olacaktır. Ancak, bir bireyin geçmişine dair sınırlı belgeli delil sunması veya hiç yazılı delil sunmaması durumunda; bireyin yazılı ve/veya sözlü ifadelerine, mevcut ülke bilgilerine ve ilgili Devletlerden bilgi edinme taleplerinin sonuçlarına daha fazla ağırlık verilecektir. Aşağıdaki paragraflarda yer alan, genel olarak vatansızlık belirlemede dikkate alınan belli türdeki delillere ağırlık veren rehber; yukarıda Birinci Bölüm'de yer alan bu konudaki bilgilendirmeyle birlikte okunmalıdır

(6) Pasaportlar

95. Orijinal, süresi dolmamış pasaportlar, pasaport sahibinin pasaportu çıkaran devletin vatandaşı olduğu yönünde bir karine ortaya koyar. Ancak, söz konusu varsayım, söz konusu bireyin fiili olarak bir Devletin vatandaşı olarak sayılmadığını gösteren delillerin bulunması durumunda -örneğin, belgenin formalite pasaportu olması veya pasaportun vatandaşlık hususlarını tespit etmeye yetkili olmayan bir makam tarafından hatalı olarak çıkartılması gibi durumlarda- ortadan kalkabilir. Böyle bir durumda; pasaport, bireyin Devletin vatandaşı olduğu yönündeki görüşünün tezahürü değildir. Sahte veya başka şekilde hileli olarak çıkartılan pasaportlar herhangi bir karine teşkil etmezler.⁵⁶

(7) Yabancı makamlardan bilgi talep etme ve yabancı makamların yanıtları

96. Yeterli kanıt olduğu hallerde gerekli olmasa da, yabancı makamlar tarafından sunulan bilgiler bazen vatansızlık belirleme usulleri için kritik önem taşımaktadır. Bireyin; mülteci olmadığı veya herhangi bir tamamlayıcı korumadan faydalanmaya uygun bulunmadığı kati olarak karara bağlanmadıkça; aleyhinde haklı zulüm korkusu taşıdığını iddia ettiği bir Devletin makamları ile hiçbir koşulda irtibata geçilmeyecektir.
97. Bir bireyin vatandaşı olup olmadığını teyit etmek için yabancı makamlar ile irtibata geçmeye ilişkin usullerde esneklik gerekebilir. Bazı yabancı makamlar, doğrudan diğer bir Devletten gelen bilgi edinme taleplerini kabul ederken diğerleri, yalnızca bireylerden gelen talepleri yanıtlayacaklarını belirtebilirler.⁵⁷

⁵⁶ Bu hususlarda, bkz. yukarıdaki 45 ve 46. paragraflar.

⁵⁷ Devletler, vatandaşlık ile ilgili bilgi edinme taleplerine ilişkin karşılıklı veya çok taraflı düzenlemeler yapmak isteyebilirler. Bu tür bir düzenlemenin örneği, Medeni Statüye İlişkin Uluslararası Komisyon, Avrupa Birliği veya Avrupa Konseyi'nin üyelerinin katılabileceği 1999 Vatandaşlık Belgesi Verilmesine Dair Sözleşme'dir.

98. Vatansızlık statüsü belirlemesinden sorumlu makamlar, bir bireyin vatandaşlığı veya vatansızlığına ilişkin yabancı makamlardan bilgi talebinde bulunduğu; söz konusu Devletin bu talebe karşılık olarak bir yanıt vermesi ya da vermemesi durumunun ağırlığını da değerlendirmelidirler.⁵⁸
99. Yabancı bir makamdan gelen yanıtta devletin kanunlarının uygulanışı esnasında, başvurunun esaslarına ilişkin bir hata yapıldığı veya maddi unsurların değerlendirilmesinde hata olduğunu belirten bir gerekçenin bulunması durumunda; söz konusu yanıt görüldüğü gibi kabul edilmelidir. Vatansız kişi tanımı çerçevesinde bir bireyin vatandaş olup olmadığı hususunun tespitinde önemli olan, diğer devletin özne görüşüdür.⁵⁹ Yeterli zaman olduğunda vatansızlığın tespitinden sorumlu makamlar, bireyin vatandaşlık statüsü hususunda daha fazla açıklık elde etmek amacıyla bazı endişelerini yabancı makamlara iletebilir. Aslında bu durum bazı hallerde, yabancı makamın söz konusu bireyin kendi vatandaşı olduğunu veya o devletin vatandaşlığını kazanmaya hakkı olduğunu sonradan fark etmesine yol açabilir.

(8) Mülakatlar

100. Başvuru sahibiyle gerçekleştirilen bir görüşme, sunulan delillere ilişkin şüphelerini araştırılabilmesi için karar alıcı konumundaki yetkiliye önemli bir imkan tanır. İhtilaf olmayan bir ortamda açık uçlu soruların yöneltilmesi bir “güven ortamı”⁶⁰ yaratır ve başvuru sahiplerini mümkün mertebe eksiksiz bilgi vermeye teşvik eder.⁶¹ Başvuru sahiplerine, mülakatın en başında, tüm süreç boyunca işbirliğinde bulunma yükümlülükleri bulunduğu hatırlatılmalıdır. Ancak bireyin sorulara sadece kendi kapasitesi dahilinde tam cevap verebileceği unutulmamalıdır ki çoğunlukla da doğum yeri veya doğumun kayıt altına alınıp alınmadığı gibi en basit konularda dahi bilgi sahibi olmayabilir. Başvuru sahibinin geçmişi hakkında bilgi edinmek için normalde bir görüşme yeterli olur ancak bazen müteakip görüşmelerin yapılması da gerekli olabilir.

(9) İnanırlığa ilişkin konular

101. Vatansızlık statüsü belirlemeye ilişkin usuller uygulanırken, söz konusu ülkeye dair bilgiler ışığında mevcut belgelerin değerlendirilmesi temelinde bir sonuca varılabiliyorsa başvuru sahibinin inanırlığı sorun teşkil etmeyecektir. Ancak, çok az yazılı belgenin bulunduğu ya da hiçbir

58 Yukarıdaki 41. paragrafta bu hususta rehberlik sunulmaktadır.

59 Bir bireyin durumuna yerel kanunun uygulanmasındaki hatanın, Devletin görüşünü tespit etmekle ilgili olmadığını belirten 45 ve 46. paragraflara bakınız.

60 Yukarıdaki 47. dipnotta yer alan BMMYK'nın *Mülteci Statüsünün Belirleme Usul ve Ölçütleri El Kitabı*'nin 200. paragrafı.

61 Mülakat teknikleri daha detaylı olarak <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/3ccea3304.pdf> adresinde bulunan BMMYK'nın *Mülteci Statüsü için Başvuranlar ile Görüşme Yapılması* (RLD 4), 1995. Ayrıca bkz. BMMYK, *Delilin Ötesi, AB İltica Sistemlerinde İnanırlılık Değerlendirmesi: Özet*, 2013, <http://www.refworld.org/docid/51a704244.html>, sayfa 24.

belgenin bulunmadığı durumlarda; vatansızlık statüsü belirlemeden sorumlu makamlar büyük ölçüde başvuru sahibinin ifadesine dayalı bir değerlendirme yapmak durumunda kalacaktır; bu durumda başvuru sahibinin inanırılığına dair sorunlar ortaya çıkabilir. Beyanların inanılır kabul edilip edilmeyeceği konusunda karara varacak olan makam bu değerlendirmeyi yaparken sunulan ayrıntıların yeterliliği, yazılı ve sözlü beyanların tutarlılığı, başvuru sahibinin beyanlarının tanık beyanları ya da aile üyelerinin beyanları ve menşei ülke bilgileri ile uyumluluğu ve ifadelerin makullüğü gibi objektif inanırılık göstergelerini dikkate alabilir.

102. Bir başvuru sahibinin, eğitim düzeyi ve ilgili olayların gerçekleştiği zamandaki yaşı gibi faktörlerin dikkate alınmasıyla makul bir bilgi düzeyine sahip olması beklenebilir. Vatandaşlık kanunları ve uygulamaları karmaşık olabilir. Başvuru sahibi, makamlar tarafından belirli kararların neden alındığını veya söz konusu ülkelerdeki vatandaşlık uygulamalarının neler olduğunu net bir şekilde açıklayamayabilir. Başvuru sahibinin etnik kimliğinin vatansızlığın belirlenmesi açısından esas teşkil ettiği durumlarda; kişinin kültürel uygulamalara veya kullanılan dillere ilişkin bilgisinin sınanmasında, farklı seviyelerde eğitim ve gelenek anlayışları olabileceği dikkate alınmalıdır. Sürekli kaçamak cevaplar verilmesi ya da bazı konularda yeterince açıklama yapmaktan kaçınılıyor olması bireyin inanırılığına dair haklı şüphelere yol açabilir. Bu durum bireylerin, herhangi bir sebep belirtmeksizin, belirli sorulara cevap vermeyi reddettikleri durumlarda daha fazla geçerlidir.
103. Karar verecek olan makam bireylerin açıklamalarının inanılır olup olmadığını belirlerken, sunulan hikayenin içsel tutarlılığını değerlendirmelidir. Hikaye aynı zamanda ilgili ülkelerdeki vatandaşlık kanun ve uygulamalarına dair güvenilir bilgilerle uyumlu olmalı ve mevcut bir yazılı veya başka türlü delil ile desteklenip desteklenmediğini değerlendirmelidir. Başvuru sahiplerinin açıklamalarındaki önemsiz tutarsızlıklar, özellikle iddianın maddi unsurlarıyla ilgili değilse ve uzun süre önce yaşanmış olaylarla ilgiliyse-başvurunun inanırılığını olumsuz olarak etkilemez. Başvuru sahiplerinin ifadelerinin bahse konu ülkeyle ilgili delillerle çatışması durumunda; mevzu bahis vatandaşlık mekanizmasının o Devletin memurları tarafından uygulanış biçiminde herhangi bir bölgesel farklılık ya da siyasi bağlantı, etnik kökeni din ya da diğer temellere dayalı ayrımcı uygulamaların olmadığına teyit edilmesi önemlidir.
104. Başvuru sahiplerinin davranışları/tutumları, genellikle güvenilir bir inanırılık göstergesi değildir. Vatansız bir kişi, vatansızlığının sonucu olarak ciddi bir ayrımcılığa maruz kalmış olabilir ve bu sebepten görüşmelerde endişeli, suskun ve savunmacı davranabilir. Başvuru sahipleri ve karar verecek makamlar arasındaki kültürel farklılık, belirli bir tutumun -bazen- doğru şekilde yorumlanmasını engelleyebilir.

105. Uygun bir görüşme ortamında bireylerin önemli bir boşluk, çelişki veya tutarsızlık konusunda açıklama yapma ya da bu hususlara netlik getirme fırsatına sahip olmadıkları hallerde, olumsuz çıkarımlar yapılamaz.
106. İddianın maddi unsurlarının inanırılığı, başvuru sahibi tarafından bariz inanırılık sorunları için yapılan tüm makul açıklamalar göz önüne alınarak ve kendi bireysel koşullarına uygun olarak inanırılık göstergelerine istinaden belirlenir. Başvuru sahibinin beyanlarının ve mevcut diğer tüm delillerin gerekli değerlendirmesinin ardından yine de ilgili bir unsurun inanırılığına ilişkin şüphe kalırsa ve bu gerçeği destekleyecek başka hiçbir delil yoksa, karar verici şüphenin lehe yorumlanması ilkesinin uygulanmasının uygun olup olmadığını değerlendirmelidir.⁶²
107. Başvuru sahibinin ifadesinin maddi unsurlarının inanırılıktan yoksun olduğu hallerde dahi; bu durum, vatansızlığın belirlenmesini engellemez. Bireyin ifadesi; söz konusu ülkeye dair bilgiler gibi diğer vatansızlık bulgusunu destekleyebilecek tüm delillerin ışığında değerlendirilmelidir.⁶³

E. USULE İLİŞKİN EK MÜLAHAZALAR

(1) Grup bazında belirleme

108. Vatansızlığın niteliği itibarıyla, başvuru sahiplerinin kişisel durumlarının araştırılmasına olanak sağladıkları için bireysel usuller normdur. Vatansızlık belirleme usulleri uygulayan ülkeler uzun süredir bu yaklaşımı izlemektedirler. Bu ülkelerin çoğu, 1954 Sözleşmesi'ne taraf olan devletlerdir ve bireylere ilişkin vatandaşlık/vatansızlık durumlarını göç bağlamında değerlendirmektedirler.
109. Ancak, bir grup içindeki bireylere, tam bir statü belirleme yapılmaksızın, *prima facie*⁶⁴ (yerinde) vatansız kişi statüsü verilebilir. Bu ancak, 1954 Sözleşmesi Madde1(1)'deki yerinde (*prima facie*) vatansız kişi tanımını karşılayan durumdaki grup üyelerinin vatandaşlıklarının bulunmadığına dair objektif bilgilerin mevcut olması durumunda uygun olacaktır. Dolayısıyla, aksine bir delil bulunmadıkça, Sözleşme kapsamındaki korumadan faydalanmaya uygun olup olmadığı bireyin Sözleşme'de

⁶² Farklı bir bağlamda lehine yorumlama ilkesinin irdelenmesi için lütfen bkz. yukarıdaki 61. dipnotta BMMYK, *Delilin Ötesi, AB İltica Sistemlerinde İnanırılık Değerlendirmesi: Özet*, sayfa 44.

⁶³ Mülteci statüsü belirlemesinde de benzer bir yaklaşım uygulanmaktadır. Bkz. yukarıdaki 47. dipnotta yer alan BMMYK'nın *Mülteci Statüsü Belirlenmesinde Ölçütler ve Usulleri El Kitabı*'nin 42.paragrafı. Vatansızlık tanımının niteliği itibarıyla, inanırılıkla ilgili sorunların bir kişinin vatansız kişi olarak tespit edilmesine engel olması olasılığı, mülteci statüsünün belirlenmesi konusunda yaratacağı engele göre daha düşüktür.

⁶⁴ *Prima facie* yöntemi, genellikle grup bağlamında, mülteci statüsü belirlemesinde kullanılır. Ancak, bireysel belirlemelerde de uygulanmıştır.

Madde 1(1) kapsamındaki tanımı karşılayan niteliklere sahip belirli bir grubun üyesi olmasına bağlı olacaktır.

110. *Prima facie* tanıma, ikincil veya daha düşük bir statü olmaktan ziyade, 1954 Sözleşmesi kapsamında tanınmaya yönelik, etkili bir delil değerlendirmesini yansıtmaktadır. Bu kişiler, vatansız kişiler olarak, söz konusu statüye ilişkin haklardan statü sona erinceye kadar yararlanırlar. Bireysel belirleme mekanizmalarında olduğu gibi; grup içindeki bireylerin de statülerine dair olumsuz bir *prima facie* değerlendirmesine itiraz edebilmeleri için etkin bir hukuki çare mevcut olmalıdır.
111. Grup olarak statü belirleme, 1954 Sözleşmesi Madde 1(2) kapsamında düzenlenen hariçte bırakma hükümlerinin bireysel olarak dikkate alınmasına olanak sağlamalıdır. Madde 1(2) kapsamına giren kişiler; Sözleşme’de Madde 1(1)’de düzenlenen vatansız kişi tanımını karşılıyor olsalar dahi, 1954 Sözleşmesi’nin korumasından faydalanmaya hak kazanmayacaklardır.⁶⁵

---

⁶⁵ Madde 1 (2), alternatif bir korunma biçimine sahip olmaları veya davranışları sebebiyle korumayı hak etmeyen kişiler ile ilgilidir:

Bu Sözleşme:

(i) Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği dışındaki Birleşmiş Milletler kurum ve kuruluşlarından korunma ya da yardım alan kişiler için, böyle bir korunma ya da yardım aldıkları sürece;

(ii) İkamet etmekte oldukları ülkenin yetkili makamlarınca o ülkenin vatandaşı olmaya bağlı olan hak ve yükümlülüklerle sahip olduğu tanınan kişiler için;

(iii) (a) barışa karşı bir suç, bir savaş suçu, ya da insanlığa karşı bir suç bu tip suçlarla ilgili koşullar yaratmak amacıyla hazırlanan uluslararası belgelerde tanımlandığı biçimiyle işlemiş oldukları; (b) İkamet ettikleri ülkeye kabul edilmelerinden önce, o ülke dışında siyasi olmayan ciddi bir suç işlemiş oldukları; (c) Birleşmiş Milletler’in amaç ve ilkelerine aykırı eylemlerden dolayı suçlu sayılmış oldukları konusunda ciddi kuşkular bulunan kişiler için geçerli olmayacaktır.”

(2) Gözaltı

112. Vatansızlık sebepleriyle koruma arayan bireylerin rutin olarak gözaltına alınması keyfidir.⁶⁶ Niteliği itibarıyla vatansızlık, vatandaşların normalde sahip oldukları temel kimlik ve seyahat belgelerine erişimi ciddi şekilde kısıtlamaktadır. Buna ek olarak vatansız kişilerin, genellikle herhangi bir ülkede yasal bir ikametleri de bulunmamaktadır. Bu sebeple, belgelendirilmemiş olmaları veya göçmenliğe ilişkin gerekli izinlerinin bulunmaması, bu kişilerin gözaltına alınmaları için genel bir gerekçe olarak kullanılamaz. Kişilerin özgürlük hakkını ve güvenliğini güvence altına alan Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin (ICCPR) 9. Maddesi, kanuna aykırı ve keyfi gözaltı uygulamalarını yasaklamaktadır. Herhangi bir gözaltının kanuna uygun olması için; tercihen azami sınırları belirlenmiş, kanunlar ile düzenlenmiş olması, ve periyodik ve yargı denetimine tabi olması gerekir. Herhangi bir gözaltının keyfi olmaması için; her bir münferit durumda gerekli, tüm koşullarının makul, ölçülü olması ve ayrımcılık içermemesi gerekmektedir. Süresiz ve zorunlu gözaltı biçimleri, bizatihi keyfidir.⁶⁷
113. Dolayısıyla, gözaltı en son çare olup; gözaltı ile teminat altına alınması istenen devletin hukuki amacının elde edilmesi için ancak daha az

⁶⁶ Göçmenlik ile ilgili gözaltı uygulamaları hakkında genel olarak; bkz. Keyfi Gözaltına dair BM Çalışma Grubunun pozisyonu: (58)...göçmenlik ile ilgili gözaltı uygulamanın kademeli olarak ortadan kaldırılmasını değerlendirmektedir. Düzensiz durumdaki göçmenler herhangi bir suç işlememişlerdir. Düzensiz göçün suç unsuru haline getirilmesi, Devletlerin topraklarını koruma ve düzensiz göç akışını düzenlemeye ilişkin meşru çıkarlarını aşmaktadır. (59) İdari bir gözaltının uygulanmasının gerektirdiği durumlarda, orantılılık ilkesi bunun en son çare olmasını gerektirir. Katı hukuki kısıtlamalara uyulmalı ve adli tedbirler alınmalıdır. Devletler tarafından alıkoymaları haklı göstermek için sunulan, düzensiz bir durumda olan göçmenlerin kimliklerinin belirlenmesi, firar etme riski veya hakkında sınırdışı kararı bulunan düzensiz bir göçmenin sınır dışı edilmesini kolaylaştırmak gibi sebepler açıkça tanımlanmalı ve kapsamlı olarak mevzuatta listelenmelidir. Keyfi Gözaltına dair BM Çalışma Grubunun (A/HRC/13/30) sayılı olarak *İnsan Hakları Konseyi*'ne sunduğu 18 Ocak 2010 tarihli rapor, <http://www.refworld.org/docid/502e0fa62.html> adresinde bulunmaktadır. Özellikle vatansız kişilerle ilgili olarak, bkz. "Devletlere, vatansız kişileri yalnızca vatansız oldukları için gözaltına almamaları ve onlara Uluslararası insan hakları hukuku uyarınca muamele etmeleri çağrılarında" bulunan 2006 yılı 106 (LVI) sayılı Yürütme Komitesi Kararı, <http://www.unhcr.org/453497302.html>.

⁶⁷ Bkz. BM İnsan Hakları Komitesi kararları: *van Alpen v Hollanda* (İletişim No. 305/1988), 23 Temmuz 1990, <http://www.refworld.org/docid/525414304.html> paragraf 5.8; *A v Avustralya* CCPR/C/59/D560/1993, 30 Nisan 1997, <http://www.refworld.org/docid/3ae6b71a0.html> paragraf 9.4 ve *Danyal Shafiq v Avustralya* CCPR/C/88/D/1324/2004, 13 Kasım 2006, <http://www.refworld.org/docid/47975af921.html> paragraf 7.3. Mülteci bağlamında, 1986 yılı 44 (XXXVII) sayılı Yürütme Komitesi Kararı: <http://www.refworld.org/docid/3ae68c43c0.html> sığınma talebinde bulunanlar genellikle gözaltına alınmamalı ancak gerekli ise, bireylerin kimliklerinin tespiti için yalnızca kanunun öngördüğü sebeplerle durumun temel olgularını edinmek için, bir bireyin makamları yanıltmak için kasti olarak belgeleri imha etmesi veya hileli belge sunması durumunda ve/veya milli güvenlik veya kamu düzeni endişeleri durumunda gerçekleştirilmelidir. Ayrıca bkz. BMMYK, *Sığınmacıların Gözaltına Alınmasına ve Gözaltı Alternatiflerine İlişkin Geçerli Kriterler ve Standartlar Hakkında Kılavuz İlkeler*, 2012, <http://www.unhcr.org/505b10ee9.html>

müdahaleci veya zorlayıcı olan diğer tedbirlerin yetersiz buldukları hallerde haklı görülebilir. Raporlama şartları veya kefalet/kefil sistemleri, yapısallaştırılmış toplum gözetimi ve/veya vaka yönetim programları gibi gözaltına alternatif uygulamalar; gözaltının gerekliliği ve orantılılığının değerlendirilmesinin birer parçasıdır. Gözaltına ilişkin genel ilkeler hiçbir koşulda gözaltına alınmaması gereken çocuklara; *a fortiori* (daha ziyade) kural olarak, uygulanmaktadır.

114. Vatansızlık belirleme usullerinin tamamlanmasını beklerken gözaltına alınan kişiler; hüküm giymiş suçlular veya yargılanmayı bekleyen bireyler ile birlikte tutulmamalıdır.⁶⁸ Buna ek olarak, gözaltının adli gözetimi her zaman gerekli olup, gözaltında tutulan bireylere -maddi imkanları olmayanlar için ücretsiz danışmanlık da dahil olmak üzere- hukuki temsile erişebilme hakkı sağlanmalıdır.
115. Vatansız kişilerin kimlik veya vatandaşlıklarının teyit edilmesi için statü belirleme usullerinin mevcut olmaması uzun veya süresi belirsiz gözaltı uygulamalarına sebebiyet verebilir. Uzun ve/veya keyfi gözaltı riskini azaltmak için vatansızlık belirleme usulleri önemli bir mekanizmadır.

(3) BMMYK'nın rolü

116. BMMYK; vatansızlıkla ilgili görevini yerine getirmek için Devletlere, çeşitli açılardan yardımda bulunmaktadır.⁶⁹ BMMYK, çeşitli devletlerde vatansızlık belirleme usullerinin uygulanışına dair karşılaştırılmalı bilgisinden ve vatansızlık ve vatandaşlık değerlendirilmeleri alanında kendi tecrübelerinden yola çıkarak, hem yeni vatansızlık belirleme usullerinin geliştirilmesi hem de mevcut olanların geliştirilmesi konularında tavsiyelerde bulunabilir.⁷⁰ Ayrıca BMMYK, vatansızlık belirleme işlemlerini yapan makamların diğer Devlet makamlarından bilgi edinme taleplerini kolaylaştırabilir ve vatandaşlık kanunları ve uygulamaları ile ilgili olarak bilgi kaynağı olarak rol oynayabilir.⁷¹ Belirleme usullerinin adil olmasını sağlamak için başvuru sahiplerinin BMMYK'ya erişimleri de büyük önem

---

⁶⁸ Bkz. Sığınma talebinde bulunanların gözaltına alınmasına ilişkin benzer rehber, *adı geçen kaynakta*.

⁶⁹ Özellikle, BM Genel Kurulu 61/137 sayılı Kararının 4.paragrafında, Bkz. yukarıdaki 4. paragraph ve Ek IV.

⁷⁰ 2006 yılı 106 (LVII) sayılı kararda ve yukarıdaki 66. dipnotta belirtildiği üzere; Yürütme Komitesi BMMYK'nın "etkin olarak bilgi dağıtmasını ve uygun olduğu yerlerde, uygun mekanizmalar hususunda devlette çalışan meslektaşlarını, vatansız kişilerin saptanması, kayıt altına alınması ve statü verilmesine ilişkin eğitmesini" ve "Taraf Devletlere 1954 Sözleşmesi'nin uygulaması hususunda, hükümlerinin tutarlı olarak uygulanmasını temin etmek için teknik tavsiyelerde bulunmasını" (paragraflar (t)ve(x)) istemiştir. Bkz. Ek V.

⁷¹ Devletlerin ayrıca, www.refworld.org, adresinde bulunan BMMYK'nın Refworld veritabanı veya <http://eudo-citizenship.eu/databases>, adresinde bulunan Avrupa Birliği Demokrasi Gözlemcisi (EUDO) vatandaşlık hukuku veritabanı ve www.afrimap.org adresinde bulunan Afrika Yönetişim İzleme ve Savunma Projesi gibi mevcut bölgesel vatandaşlık veritabanlarına başvuruları önerilmektedir.

taşımaktadır. Son olarak, BMMYK, gerektiğinde, bireysel ve/veya grup düzeyinde vatansızlık statüsü belirleme işlemlerini gerçekleştirebilir.

(4) Ülke dışında çözüm arama

117. Vatansızlığın belirleme süreçlerinde olan bazı başvuru sahiplerinin, bazı durumlarda vatandaşlığın kazanılması veya yeniden kazanılması vasıtasıyla başka bir Devlete kabul edilmeleri veya yeniden kabulleri konusunda gerçekçi şansları bulunmaktadır. Bireylerin göç durumunda vatansızlık belirleme başvurularında ortaya çıkan bu gibi durumlar, Devletler arasında en uygun çözümün bulunmasında işbirliği yapılması konusunu da beraberinde getirmektedir. Kabul veya yeniden kabul çabaları haklı olabilir ancak bunlar vatansızlığın belirlenmesinden sonra gerçekleşmelidir. Bir bireyin vatansızlığının tanınması, söz konusu bireyin hakkı olan tam korumayı sağlamak için gereklidir, bu bağlamda belirleme işlemlerinin askıya alınması uygun değildir.

(5) Belirli gruplar için usule dair ve sübut ek teminatları

118. Bazı gruplar, vatandaşlık statülerini ispatlarken bazı zorluklarla karşılaşabilirler. Yaş, cinsiyet ve çeşitlilik değerlendirmelerine bağlı olarak adil vatansızlık belirleme kararlarına varılmasını sağlamak amacıyla bazı bireylere birtakım ek usul ve sübut tedbirlerinin sağlanması gerekebilir.
119. Çocuklar, özellikle de refakatsiz çocuklar; vatandaşlıkları ile ilgili temel bilgileri anlatırken ciddi zorluklarla karşılaşabilirler. Vatansızlık belirleme usullerini uygulayan devletler, vatandaşlık statülerini ve vatansızlık koruma gereksinimlerini değerlendirirken çocukların yüksek yararının gözetilmesi ilkesini izlemelidirler.⁷² Çocuk başvuru sahipleri için uygulanacak ek tedbirler; bu taleplerin öncelikli olarak işleme konulması, uygun şekilde eğitilmiş hukuki temsilcilerin, görüşmecilerin ve tercümanların sağlanması ve de ispat yükünün daha büyük bir kısmının Devlet tarafından üstlenilmesini içermektedir.
120. Belirli durumlarda, vatandaşlık durumları hakkındaki bilgi sağlamak zorluk çeken engelli kişiler⁷³ için de aynı hususlar uygulanabilir. Karar alıcılar, ayrımcılık nedeniyle engelli kişilerin kimlik ve diğer belgelere sahip olmalarının daha düşük bir ihtimal olduğunu dikkate almalıdır.

⁷² Ailesinden ayrı düşmüş tüm çocukların, yüksek yararlarının belirlenmesi işlemlerine erişimleri olmalıdır. Vatansızlık belirleme işlemlerinin neticesi, mültecilik statüsü belirleme işlemlerinde olduğunda gibi çocuğun yüksek yararının tespit edilmesi sürecinin bir parçasıdır. Sığınma usulleri ve çocuğun yüksek yararının belirlenmesi konusunda bkz. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin 2008 Mayıs tarihli *Çocukların Yüksek Yararının Tespitine ilişkin BMMYK Kılavuz İlkeleri*, <http://www.refworld.org/docid/48480c342.html>

⁷³ Engellilerin İnsan Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi "Engelliliğin gelişmekte olan bir kavram olduğunu ve engelliliğin sakat kişilerin, onların diğer bireyler ile birlikte eşit bir temelde topluma tam ve etkili katılmalarına olanak tanımayan tutumlar ve çevre koşullarla etkileşiminden kaynaklandığını tanımaktadır", önsöz, paragraf e.

121. Tüm başvuru sahiplerine, kendileri ile aynı cinsiyetten görüşmeci ve tercüman seçmelerinin sağlanması tercih edilir. Görüşmeciler ve tercümanlar, kültürel, dini hassasiyetlere veya yaş ve eğitim durumu gibi kişisel faktörlerin farkında ve bu konularda duyarlı olmalıdırlar. Ayrımcılık sebebiyle, kadınlar, vatandaşlık durumlarını ispat etme ile ilgili olan doğum belgesi veya diğer kimlik belgelerini almak konusunda ek bazı engeller ile karşı karşıya kalabilirler.

F. 1954 SÖZLEŞMESİ'NİN UYGULANMADIĞI DURUMLARDA VATANSIZLIK BELİRLEMESİ

122. 1954 Sözleşmesi'ndeki tanıma uygun birçok vatansız kendilerini sözleşmeye taraf olmayan ülkelerde bulunmaktadır. Ancak, taraf olmayan bazı Devletler, uluslararası insan hakları hukuku taahhütleri gereğince, topraklarındaki bu kişilerin durumlarını ele almaya yönelik bazı vatansızlık belirleme usullerini uygulamaya koymuşlardır. Uluslararası insan hakları çerçevesinde vatansızlık hukuki bir olgu olup, örneğin, keyfi gözaltına alınmaya karşı korunma (Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 9.maddesinin 1.fıkrası), kadınların vatandaşlık hususunda erkekler ile aynı muameleye maruz kalma hakları (Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Tasviye Edilmesine İlişkin Sözleşme'nin 9.maddesi) ve her çocuğun bir vatandaşlık hakkının bulunması (Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 24.maddesinin 3.fıkrası ve Çocuk Haklarına İlişkin 1989 Sözleşme'nin 7.maddesinin 1.fıkrası) yaklaşımı bu olgunun temellerini oluşturmaktadır.
123. *De facto* vatansız kişiler de 1954 Sözleşmesi'nin koruması kapsamının dışındadır.⁷⁴ Bazı Devletler, vatansızlığı bu kapsamda da inceleyerek 1954 Sözleşmesi kriterlerinin yanısıra kendi vatansızlık belirleme usulleri kapsamına *de facto* vatansızlık kavramını (her zaman ismen olmasa da esasen) almıştır.
124. Devletler, 1954 Sözleşmesi kapsamındaki vatansız kişilere ek olarak, *de facto* vatansız kişilere de koruma sağlamaya teşvik edilmektedirler. *De facto* vatansız kişiler, vatandaşı oldukları ülkelere dönemedikleri için çoğunlukla ya düzensiz konumdadırlar ya da uzun süreli gözaltı uygulamalarına maruz kalarak yaşamaktadırlar. Devletler, *de facto* vatansızlığın tespit edileceği usullere karar verirken birçok faktörü dikkate alırlar. Dikkate alınacak konulardan birisi, kişinin, kendisinin bile en başta tam olarak farkında olmadığı, 1954 Sözleşmesi uyarınca mı ya da *de facto* kavramı kapsamında mı vatansız olduğunun açık olmamasıdır. Usuller, *de facto* vatansız kişi olmasından bağımsız bir şekilde kişinin, 1954 Sözleşmesi kapsamında mülteci veya vatansız kişi olarak koruma talep etmesini engellememelidir zira bu şekilde bir tanıma, Devlete, uluslararası hukuk uyarınca kişinin *de facto* vatansız kişi olarak tanınmasından daha fazla yükümlülük getirecektir.

⁷⁴ Yukarıdaki 7. paragrafta belirtildiği gibi *de facto* vatansızlığın uluslararası kabul görmüş bir tanımı bulunmamaktadır. Yukarıdaki 4. dipnotta yer alan Prato Sonuçları, II.A. Bölümü; terim için aşağıdaki işlevsel tanımı önermektedir: *De facto* vatansız kişiler, vatandaşı oldukları ülkelerin dışında olan ve haklı sebepler ile söz konusu ülkelerin korumasından yararlanamayan veya yararlanmak istemeyen kişilerdir. Bu bağlamda koruma, vatandaşı olunan Devletin kendi vatandaşına yapılan uluslararası bir haksız fiili düzeltmek için uygulanan diplomatik koruma hakkı ve genel olarak vatandaşı olunan Devlete iadesi dahil olmak üzere diplomatik ve konsolosluk koruması ve yardımı anlamına gelmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ULUSAL DÜZEYDE VATANSIZ KİŞİLERİN STATÜSÜ

A. ULUSLARARASI HUKUK VE VATANSIZ KİŞİLERİN STATÜSÜ

(1) Mültecilerin Statüsü ile Vatansız Kişilerin Statüsü Arasındaki Paralellikler

125. 1954 Sözleşmesi'nde vatansız kişiler için öngörülen statü, 1951 Sözleşmesi'nde mülteciler için tesis edilen statüyü model alır. İki antlaşmanın metinleri karşılaştırıldığında, 1954 Sözleşmesi'nde yer alan çok sayıda hükmün, 1951 Sözleşmesi'nde karşılık gelen hükümlerden birebir ya da asgari şekilde değiştirilerek alındığı görülmektedir. Bu esasen, her ikisi de 1949 yılında Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından görevlendirilen Vatansızlık ve İlgili Sorunlar Hakkında Geçici Komite'nin çalışmaları sonucunda ortaya çıkan⁷⁵ 1951 ve 1954 Sözleşmeleri'nin aynı hazırlık sürecini paylaşmasından ileri gelir. Sonuç itibarıyla, 1951 Sözleşmesi'nin hazırlık çalışmaları (*travaux préparatoires*), 1954 Sözleşmesi'nin yorumlanmasında, bilhassa ilgilidir.⁷⁶
126. 1951 Sözleşmesi'nde olduğu gibi, 1954 Sözleşmesi'nde de öngörülen haklar bir Devlet veya BMMYK tarafından yürütülen bir belirlemeye müteakip vatansız olarak tanınmış bireylerle sınırlı değildir. Bir kişi, 1954 Sözleşmesi'ndeki tanımın kriterlerini yerine getirdiği andan itibaren vatansız olup, bu gerçeğin herhangi bir şekilde saptanışı, tamamen izharidir. Bunun yerine, Sözleşme uyarınca bir bireye verilen haklar, o kişinin Devlet'teki mevcudiyetinin niteliği ile bağlantılıdır ve söz konusu nitelik ev sahibi ülkeye bağlılık düzeyi açısından değerlendirilir.

⁷⁵ 8 Ağustos 1949 tarihli 248 (IX) (B) sayılı Genel Kurul Kararı. Vatansız kişilerin korunması başta, Mülteci Sözleşmesi'nde belirtilen maddi (sübstansif) hakların çoğunu durumun icabına göre (*mutatis mutandis*) uygulayacak bir Protokol'de ele alınmak istenilmiş olsa da, sonradan bağımsız bir hukuki belgenin, yani Vatansız Kişilerin Statüsüne ilişkin Sözleşme'nin benimsenmesine karar verilmiştir. Hazırlık süreci hakkında ek bilgi için lütfen 1954 Sözleşmesi'nin *travaux préparatoires* hakkındaki ayrıntılı notlarına başvurunuz, *Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme: Tarihi ve Yorumlanması - Nehemiah Robinson Tarafından Bir Yorum*, 1955, Bkz.: <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/4785f03d2.pdf> ("1954 Sözleşmesi'ne Robinson Yorumu").

⁷⁶ Özellikle, 1954 Sözleşmesi kapsamında bir Taraf Devlet'e bağlılık derecesine dayalı olarak vatansız kişilere verilen hakların düzeyi hakkındaki aşağıdaki 132-139. paragraflara bakınız.

127. Aynı genel yaklaşımı paylaşıyor olmalarına rağmen, 1954 Sözleşmesi, 1951 Sözleşmesi'nden birtakım önemli farklılıkları da bünyesinde barındırmaktadır. Geri gönderme (1951 Sözleşmesi, 33. Madde) yasağından ya da yasadışı giriş cezalarına karşı herhangi bir korumadan (1951 Sözleşmesi, 31. Madde) söz edilmemektedir. Buna ilaveten, hem istihdam hakkı, hem de dernek kurma hakkı, 1951 Sözleşmesi'nde karşılık gelen hükümlerdeki muamele standardından daha düşük bir standart öngörür.⁷⁷ Ülkeden ihraca karşı korumanın kapsamı da antlaşmalar arasında farklılık göstermektedir.
128. Vatansız bir kişi aynı zamanda bir mülteci de olabilir.⁷⁸ Böylesi hallerde, talebin değerlendirilmesi ve hem vatansızlık, hem de mülteci statüsünün açıkça tanınması önemlidir. Benzer şekilde geri göndermeye (*refoulement*) karşı koruma dâhil olmak üzere, tamamlayıcı bir koruma türü kapsamında muamele standartları öngörüldüğünde, Devletler bu standartları bu korumanın gerektirdiği şartları taşıyan vatansız bireylere de uygulamalıdır.⁷⁹

(2) 1954 Sözleşmesi'nin Gerektirdiği Muamele Standardına Genel Bakış

129. 1954 Sözleşmesi'nin 12-32. Maddeleri, Devletlerin vatansız kişilere tanınması için geniş bir yelpazede farklı medeni, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar tesis eder. 1954 Sözleşmesi bu hakları aşağıdaki kategorilere ayırır:
- hukuki statü (kişisel statü, mülkiyet hakları, dernek kurma hakkı ve mahkemelere erişim buna dâhildir);
  - kazanç getiren istihdam (ücretli istihdam, serbest çalışma ve yüksek tahsile dayalı serbest meslek edinme buna dâhildir);
  - sosyal yardımlar (vesika ile dağıtım, konut edinme, eğitim, sosyal yardım, çalışma yasaları ve sosyal güvenlik buna dâhildir); ve
  - idari tedbirler (idari destek, seyahat özgürlüğü, kimlik belgeleri, seyahat belgeleri, mali yükümlülükler, varlıkların nakli, sınır dışı edilme ve vatandaşlığa alınma buna dâhildir).
130. 1954 Sözleşmesi asgari standartları ortaya koyar. 1951 Sözleşmesi gibi 1954 Sözleşmesi de, Devletlerin hak sahiplerine aşağıdaki kapsamda bir muamele sağlamasını gerektirir:

⁷⁷ Ancak 1951 Mülteci Sözleşmesi gibi, 1954 Sözleşmesi de, Devletleri "ücretli işlerde çalışmak bakımından bütün vatansız kişilerin... haklarını, kendi vatandaşlarına tanıdıkları haklara benzetmek konusuna olumlu yaklaşıma" davet eder. Bkz. 1954 Sözleşmesi'nin 17(2). Maddesi.

⁷⁸ Yukarıdaki 15. paragrafta belirtildiği üzere 1954 Sözleşmesi kapsamında vatansız kişinin tanımı ile 1951 Sözleşmesi kapsamında mültecilerin tanımı, birbirini hariçte bırakıcı değildir.

⁷⁹ Mültecilik, tamamlayıcı koruma ve vatansızlık iddialarının vatansızlık belirleme usullerinde nasıl değerlendirilmesi gerektiği ve gerekli gizliliğe ilişkin güvenceler hakkında daha ayrıntılı bilgi için lütfen yukarıdaki 78-82. paragraflara bakınız.

- vatandaşlara veya diğer yabancılara tanınan muameleye bakılmaksızın, vatansız kişilere tanınması gereken muamele;
- vatandaşlarla aynı muamele;
- olabildiğince elverişli ve her koşulda genel olarak aynı durumlardaki yabancılara tanınan muameleden daha az elverişli olmayacak muamele; ve
- genel olarak yabancılara tanınan muamelenin aynısı.

131. Devletler, vatansız kişilerin statüsü ile vatandaşlarındaki arasında daha büyük bir benzerliğin sağlanması hususunda takdir yetkisine sahip olup, esasen uluslararası insan hakları antlaşmaları gereğince bunu yerine getirme yükümlülüğünü de bulundurabilirler. Devletlere yüklenen, 1954 Sözleşmesi'nden kaynaklanan hakların gözetilmesi, korunması ve yerine getirilmesine ilişkin sorumluluk, aynı antlaşmanın 2. Maddesinde yer alan, vatansız kişilerin buldukları ülkenin kanunlarına riayet etmelerini öngören yükümlülük ile dengelenir.

(a) Kademeli, şartlı düzeydeki haklar

132. 1954 Sözleşmesi'nde öngörülen haklar, vatansız kişilere, Devlet'e bağlılık düzeylerine dayalı olarak verilir. Bazı hükümler, 1954 Sözleşmesi'ndeki "vatansız kişi" tanımını sağlayan ve yetki alanında veya bir Taraf Devlet'in sınırları içinde bulunan her bireye uygulanabilir. Diğer haklar ise, kişinin bir Taraf Devlet topraklarında "yasal olarak bulunması", "yasal olarak kalması" veya "mutat mesken edinmesi" koşullarına bağlı olarak vatansız kişilere verilir. Dolayısıyla Devletler, vatansız olduğu belirlenen bireylere, bir belirleme sürecinin sonucunu bekleyen bireylere sağlandıktan daha geniş haklar tanıyabilir. Ancak ikinci grupta bahsedilen bireyler 1954 Sözleşmesi'nde yer alan birçok hakkı kazanırlar. Bu, 1951 Sözleşmesi kapsamında sığınmacılara uygulanan muamele ile benzerlik taşır.
133. Bir bireyin bir Taraf Devlet'in yargı yetkisine tabii olduğu zaman devreye giren 1954 Sözleşmesi hakları, kişisel statü (12. Madde), mülkiyet (13. Madde), mahkemelere erişim (16(1). Madde), vesika ile dağıtım (20. Madde), eğitim (22. Madde), idari yardımlar (25. Madde) ve kolaylaştırılmış vatandaşlığa alınmayı (32. Madde) içerir. Bir Taraf Devlet'in topraklarında fiziksel olarak buldukları zaman bireylere tahakkuk ettiği ek haklar ise, din özgürlüğü (4. Madde) ve kimlik belgeleri edinme hakkıdır (27. Madde).
134. 1954 Sözleşmesi, taraf bir Devlet'te "yasal olarak" bulunan (Fransızcası, "*se trouvant régulièrement*"), vatansız kişilerin bir dizi hakkı ilaveten kazanmasını öngörür. Serbest çalışma (18. Madde), bir Taraf Devlet içerisinde hareket özgürlüğü (26. Madde) ve ülkeden sınır dışı edilmeye karşı korunma (31. Madde), "yasal olarak" bulunmayla öngörülen haklar arasındadır.

135. Vatansız kişilerin bir Taraf Devlet'te "yasal olarak bulunabilmeleri" için, ülkedeki mevcudiyetlerine Devlet tarafından izin verilmiş olması gerekir. Bu kavram hem açıkça desteklenen, hem de bireyin kişisel koşulları dikkate alınarak bilinen ve yasaklanmayan bulunuşu kapsamaktadır.⁸⁰ Bulunuşun süresi geçici olabilir. 1954 Sözleşmesi'nin koşullarının bu şekilde yorumlanması, Sözleşme'de yer alan hakların vatansız kişiler tarafından mümkün olan en geniş şekilde uygulanışını güvence altına almak olan Sözleşme'nin hedef ve amacı ile aynı doğrultudadır. Sözleşme'nin hazırlanış süreci ile de teyit edildiği üzere,⁸¹ , bir belirleme usulüne dâhil olan vatansızlık statüsü başvuru sahipleri, dolayısıyla Taraf Devlet'in topraklarında "yasal olarak bulunur".⁸² Buna karşın, ülkede göçmen statüsü bulunmayan ve vatansızlık belirleme işlemlerine dâhil olma fırsatını rededen bir birey, ülkede "yasal olarak" bulunmaz.

⁸⁰ 1951 Sözleşmesi de belirli hakların mülteciler tarafından kullanılması için Devlete çeşitli seviyelerde bağlılığı şart koşar, bkz. BMMYK, *Uluslararası Koruma Hakkında Not*, 7 Eylül 1994, A/AC.96/830, 29. paragraf. Bkz.: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3f0a935f2.html> Yukarıdaki 75. dipnotta belirtilen 1954 Sözleşmesi'ne *Robinson Yorumu* Madde 15 paragraf 5'e göre: "[1954] Sözleşmesi'nde kullanıldığı şekliyle, 'ülkede yasal bulunma' ifadesinin Mülteci Sözleşmesi'ndeki ile aynı anlama sahip olduğu varsayılmalıdır". 1951 Sözleşmesi'nin amaçları bakımından "yasal olarak" kalış kavramı 1951 ve 1954 Sözleşmeleri'nin ortak hazırlanış süreci ışığında şu şekilde yorumlanmıştır ve 1954 Sözleşmesi'ni yorumlarken de başvurulur: "... "yasal olma", normalde hüküm süren ulusal kanun ve düzenlemeler karşısında değerlendirilmelidir; yasallığa ilişkin bir yargı, mevzu bahis kalışın bilindiği ve yasaklanmadığı, yani kişinin zorlu koşulları nedeniyle müsamaha edildiği gerçeği dahil olmak üzere, hüküm süren tüm koşulları da yine de dikkate almalıdır. Bu hususta lütfen bakınız BMMYK, "Yasal olarak Kalış" – *Yorumu Hakkında Not*, 1988, özellikle 8.paragraf, Bkz.: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/42ad93304.html> BM İnsan Hakları Komitesi, hakkında bir ülkeden sınır dışı emri çıkarılan, ancak sınır dışı kararı uygulanmamış ve insan gerekçeleri İsviçre'de kalmasına izin verilmiş bir bireyin, Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi Madde 12 ile korunan hareket özgürlüğü hakkını kullanmak amaçlarıyla "ülkede yasal olarak bulunduğuna" karar vermiştir. Lütfen bakınız, *Celepili v İsviçre*, Kişisel ve Siyasal Haklar Merkezi/C/51/D/456/1991, 9.2. paragraf, 26.7.1994, <http://www.refworld.org/docid/51b6e7ad4.html>.

⁸¹ Özellikle 15., 18. ve 31. Maddelere ilişkin olarak yukarıdaki 75. dipnottaki, 1954 Sözleşmesi'ne *Robinson Yorumu*'na bakınız. 1951 ve 1954 Sözleşmelerinin müşterek hazırlık süreci ve 1954 Sözleşmesi'ndeki spesifik hükümlerin, 1951 Sözleşmesi'ndekileri yansıtır düzeyi dikkate alındığında, Fransa delegesinin Fransa tarafından teklif edilen ve sonrasında taslak komitesi tarafından kabul edilen metinde kullanıldığı şekliyle, "düzenli olarak kabul etme" teriminin anlamını açıkladığı beyanatına dikkat edilmelidir: "Bir ikamet iznine haiz olan herkes düzenli konumdur. Esasen, henüz bir ikamet iznine haiz olmamış, ancak bunun için müracaatta bulunmuş ve bu müracaatının makbuzunu elinde bulunduran kişiler için de aynısı geçerlidir. Yalnızca müracaatta bulunmamış veya müracaatı reddedilmiş kişiler düzensiz bir konumdur". *Mülteciler ve Vatansız Kişiler hakkında BM Geçici Komitesi, Vatansızlık ve İlgili Sorunlar hakkında Geçici Komite, Birinci Oturum: Lake Success'te Düzenlenen On Beşinci Toplantının Özet Kaydı, New York, 27 Ocak 1950, E/AC.32/SR.15, 6 Şubat 1950, Bkz.: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/40aa1d5f2.html> "Düzenli olarak kabul etme" terimi nihayetinde 1951 Sözleşmesi'nde yer almamış, "yasal olarak bulunma" kavramını bildirmiştir.*

⁸² Vatansızlık belirleme usullerinin, ilgili kişi hakkında bir tespate varılana dek işlemler süresince kişinin ülkeden çıkarılma işlemleri üzerinde askıya alıcı etkisi olması gerektiği belirtilen 72. paragrafına bakınız. Bir bireyin, bir vatansızlık belirleme usulüne dâhil oluşu sonucunda bir ülkede "yasal olarak" değerlendirildiği süre genellikle kısa olacaktır. 74-75. paragraflarında tesis edildiği üzere, açıkça haklı nedenlere dayanan başvurularda genellikle başvuru tarihidenden itibaren altı ay içinde verilecek olan birinci aşama kararlar ile nihai bir tespate varılması için yalnızca birkaç ay gerekebilir.

136. 1954 Sözleşmesi, bir Taraf Devlette “yasal olarak kalan” (Fransızcası “*résidant régulierement*”) vatansız kişilere diğer bir dizi hakkı tanır. Dernek kurma hakkı (15. Madde), çalışma hakkı (17. Madde), yüksek tahsile dayalı serbest meslek edinme hakkı (19. Madde), konut edinme (21. Madde), sosyal yardımlarından faydalanma hakkı (23. Madde), çalışma ve sosyal güvenlik hakları (24. Madde) ve seyahat belgeleri (28. Madde), 1954 Sözleşmesi’nde “yasal olarak kalmaya” ilişkin haklar arasındadır.⁸³
137. “Yasal olarak kalma” gerekliliği, ülkede daha uzun süre boyunca bulunmayı öngörür. Ancak bu gereklilik daimi ikamet şeklinde değildir. Devlet tarafından izin verilen daha kısa kalış dönemleri, kısa süreli ziyaret olmadıkları sürece yeterli olabilir. İkamet izni verilmiş vatansız kişiler bu kategoriye girmektedir.⁸⁴ Bu, aynı zamanda, birkaç aydan fazla olması halinde, geçici olarak kalma iznine sahip olan bireyleri de kapsamaktadır. Buna karşın, kısa bir dönem için ülkeye kabul edilen bir ziyaretçi “yasal olarak kalıyor” olmayacaktır. Bir belirleme usulü ardından vatansız olarak tanınan, ancak kendilerine ikamet izni tanzim edilmemiş bireyler, ülkede belirlemenin sonucunu bekleyerek hâlihazırda geçirdikleri sürenin uzunluğundan ötürü genellikle bir Taraf Devlette “yasal olarak kalıyor” olacaklardır.
138. 1954 Sözleşmesi tarafından öngörülen son haklar grubu, bir Taraf Devlette “mutat mesken” edinen veya “ikamet etmekte olan” vatansız kişilere verilmesi gereken haklardır. “Mutat mesken” edinen kişilere tahakkuk eden haklar, sanatsal haklar ve sınaî mülkiyet (14. Madde) ile adli yardım ve adli masraflar için teminat veya kefalet öderken yardım dâhil, mahkemelere erişime ilişkin haklardır (16(2). Madde).
139. Vatansız bir kişinin “mutat olarak ikamet etmesi” veya “ikamet ediyor” oluşu, kişinin bir Taraf Devlet’te süregelen ve değişmez şekilde ikamet etmekte olduğuna işaret eder. “Mutat ikamet”, değişmez, fiili ikamet olarak anlaşılmalıdır. Bu, daimi ikamet verilmiş vatansız kişileri kapsarken, aynı zamanda bir ikamet izni olmaksızın bir ülkeye yerleşen, bu ülkede birkaç yıldır bulunan ve süregelen bir ikamet beklentisi olan kişiler için de geçerlidir.

⁸³ 1 Nisan 2010’dan itibaren, 1954 Sözleşmesi uyarınca vatansız kişilere verilen seyahat belgeleri dâhil, Devletler tarafından tanzim edilen tüm seyahat belgelerinin Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı (“ICAO”) standartlarına uygun olarak makine tarafından okunabilir olması gereklidir. Lütfen bakınız, ICAO, *Uluslararası Sivil Havacılık Sözleşmesi’ne Ek 9, Kolaylaştırma*, Temmuz 2005 ve ICAO-BMMYK, *Mülteciler ve Vatansız Kişiler için Makine Tarafından Okunabilir Seyahat Belgeleri Düzenlenmesine İlişkin Kılavuz*, Ekim 2012, <http://www.refworld.org/docid/52b166a34.html>

⁸⁴ “Kalış” kavramı 1951 Sözleşmesi bağlamında yorumlanmıştır ve 1954 Sözleşmesi’nin yorumlanışına şu şekilde uygulanabilir: “kalış”, daimi ikametten daha az, ancak bir geçiş noktasından açıkça daha uzun süreli bir durum anlamına gelir”. Bakınız, 23. Paragraf, BMMYK, “*Yasal olarak Kalış – Yorumlanışı Hakkında Not*”, yukarıdaki 80. dipnot.

(3) Uluslararası insan hakları hukuku

140. Ulusal hukukta vatansız bir kişinin statüsü aynı zamanda uluslararası insan hakları hukukunun ilgili hükümlerini de yansıtmalıdır. İnsan haklarının büyük çoğunluğu, vatansız kişiler de dâhil olmak üzere, vatandaşlık veya göçmen statüsüne bakılmaksızın herkes için geçerlidir.⁸⁵ Bununla birlikte, eşitlik ve ayrımcılık yapmama ilkesi, vatandaşlık statüsünden yoksunluğa dayalı herhangi bir ayrımcılığı genellikle yasaklar.⁸⁶ Maddi anlamda farklı konumlarda bulunan gruplar için meşru bir fark gözetilmesine izin verilebilir.⁸⁷ Dolayısıyla, Devletler topraklarındaki bilhassa hassas durumdaki vatansız kişilere yardımcı olmak için olumlu birtakım tedbirler alabilirler.
141. Uluslararası insan hakları hukuku, 1954 Sözleşmesi'nde belirtilen koruma rejimini tamamlar.⁸⁸ Uluslararası insan hakları hukukunda yer alan bir dizi hüküm, 1954 Sözleşmesi'nde mevcut hakları tekrarlarken, diğer hükümler Sözleşme'de yer almayan daha yüksek bir muamele standardını veya hakları öngörmektedir.⁸⁹
142. Kişisel ve Siyasal Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme'nin 12(4). Maddesinde ifade edilen, kişinin "kendi ülkesine" girmesine ilişkin hak, vatansız kişiler için bilhassa önem arz etmektedir. Bu, kişinin tabiiyetini

85 Lütfen bakınız, İnsan Hakları Komitesi, *15 sayılı Genel Yorum (Akit Gereğince Yabancıların Durumu)*, 1986, Bkz.: <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/45139acfc.pdf> ve İnsan Hakları Komitesi, *31 sayılı Genel Yorum (Akde Taraf Devletlere Getirilen Genel Hukuki Yükümlülüklerin Niteliği)*, 2004, Bkz.: <http://www.refworld.org/docid/478b26ae2.html> Ayrıca bakınız, İnsan Haklarının Teşviki ve Korunması hakkında BM Alt-Komitesi, vatandaş olmayanların haklarına ilişkin Özel Raportör, *Nihai Rapor*, E/CN./Sub.2/2003/23, 26 Mayıs 2003, Bkz.: <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/3f46114c4.pdf> İnsan haklarından tamamen yararlanılmasının, bir vatandaşlığa sahip olunmasıyla kolaylaştırılması itibarıyla, 1954 Sözleşmesi formunda, vatansız kişilere yinelik spesifik koruma ihtiyacına dikkat ediniz.

86 Lütfen bakınız, örneğin Kişisel ve Siyasal İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2(1) ve 26. Maddeleri

87 Lütfen bakınız, İnsan Hakları Komitesi, *18 sayılı Genel Yorum (Ayrımcılık Yapılmaması)*, 10 Kasım 1989, 13. Paragraf, Bkz.: <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/453883fa8.pdf> Ayrıca bakınız, vatandaş olmayanların haklarına ilişkin BM Alt-Komite Raportörü, İdari özet ve 23. Paragraf, *Nihai Rapor* (E/CN./Sub.2/2003/23), 2003, yukarıda 85. dipnotta yer alır.

88 Bu, 1954 Sözleşmesi'ne taraf olmayan ülkelerde farklı bir düzenleyici çerçeve de sunmaktadır. Bu husus, aşağıdaki 166. paragrafta daha ayrıntılı değerlendirilmektedir

89 Örneğin, Kişisel ve Siyasal İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 9(1). Maddesinde yer aldığı üzere, keyfi olarak gözaltına alınmaya karşı koruma. Bölgesel insan hakları antlaşmaları bununla da ilgilidir

taşıdığı ülkeye girmesine ilişkin hakkın ötesine geçmektedir.⁹⁰ Bu hüküm aynı zamanda bir Devlet ile özel bağları bulunan bireylerin ülkeye girişi ve böylelikle ülkede kalış hakkını da teminat altına alır. Bu, örneğin, bir Devlette uzun zamandır yerleşik olan vatansız kişilere ilaveten, uluslararası hukuku ihlal edecek şekilde tabiiyetlerinden mahrum edilmiş ya da mutad olarak ikamet ettikleri toprakları, Devletin halefiyeti yoluyla alan bir Devlet tarafından kendilerine vatandaşlık verilmemiş olan vatansız kişileri de kapsamaktadır.

143. Uluslararası insan hakları hukukundaki bu gelişmeler düşünüldüğünde dahi, 1954 Sözleşmesi, vatansız kişilere yönelik kimlik belgeleri ve seyahat belgeleri tanzim edilmesi ile idari yardımlara ilişkin hükümler başta olmak üzere, diğer belgelerde ele alınmayan vatansızlığa özel meseleleri ele aldığından, önemini korumaktadır. Buna ilaveten, Sözleşme'nin hükümleri bazı insan hakları antlaşmalarından farklı olarak, olağanüstü hallerde değişikliğe müsaade etmez ve insan hakları hukuku kapsamındaki diğer emsallerinden daha cömert olan bir dizi standardı öngörür.⁹¹

---

⁹⁰ Lütfen bakınız, İnsan Hakları Komitesi, 27 sayılı Genel Yorum (*Hareket Özgürlüğü*), CCPR/C/21/Rev.1/Add.9, 2 Kasım 1999, <http://www.refworld.org/docid/45139c394.html> 20. Paragraf: 12. Madde 4. Paragraftaki lafız, vatandaşlar ve yabancılar arasında bir ayrım yapmamaktadır (“hiç kimse”). Dolayısıyla haktan yararlanacak kişiler yalnızca “kendi ülkesi” ibaresinin anlamının yorumlanmasıyla tespit edilebilir. “Kendi ülkesi” ifadesinin kapsamı, “vatandaşlığına sahip olunan ülke” kavramından daha geniştir. Resmi bir manayla, yani, doğum veya sonradan elde edilen vatandaşlık ile sınırlı değildir; en azından, belirli bir ülkeye özel bağları veya bu ülkeye ilişkin hak talebi bulunan ve bu sebeple sadece bir yabancı olarak değerlendirilemeyen bir bireyi de kapsar. Bu durum örneğin, uluslararası hukuka ihlal teşkil edecek şekilde bir ülkenin vatandaşlığından mahrum kalan vatandaşlarını ve vatandaşlığına sahip olduğu ülke başka bir ülkenin egemenliğine girmiş veya devredilmiş olup, vatandaşlıktan yoksun bırakılan kişiler için geçerli olacaktır. 12. Maddenin 4. Paragrafının lafızı ayrıca, ikamet ülkesinin vatandaşlığını edinme hakkından keyfi olarak mahrum kalan vatansız kişiler dâhil ve bunlarla sınırlı olmamak üzere, uzun süreli ikametçi kategorilerini de kapsayabilecek şekilde daha geniş bir yoruma olanak tanımaktadır.

⁹¹ Örneğin, Kişisel ve Siyasal İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 13. Maddesi gereğince ülkede “yasal olarak bulunan” kişilerin ülkeden sınır dışı edilmesi usul teminatları ile sınırlandırılırken, 1954 Sözleşmesi'nin 31. maddesi ülkeden sınır dışının haklılığını ortaya koyabilecek maddi (sübstansif) nedenleri de sınırlamaktadır.

B. GÖÇ BAĞLAMINDAKİ BİREYLER

(1) Vatansızlığın belirlenmesini bekleyen bireyler

144. El Kitabı'nın Giriş bölümünde tartışıldığı üzere, 1954 Sözleşmesi, vatansızlık belirleme usullerini açıkça ele almasa da, Devletlerin Sözleşme kapsamında vatansız kişilere uygun muamele standartları vermeleri için, bu kişileri tespit etmeye ilişkin zımni bir sorumluluğu bulunur.⁹² Aşağıdaki paragraflarda vatansızlıklarının belirlenmesini bekleyen bireylere yönelik uygun statü değerlendirilmektedir.
145. Bir kararı bekleyen birey, asgari olarak, ülkedeki yetki alanı ve mevcudiyete dayalı olan tüm hakların yanı sıra, "yasal olarak bulunmaya" ilişkin olan hakları kazanır.⁹³ Dolayısıyla kişinin statüsü, diğerlerinin yanı sıra, kimlik belgeleri, serbest meslek hakkı, hareket özgürlüğü ve ülkeden sınır dışı edilmeye karşı korunmayı teminat altına almalıdır.⁹⁴ Yukarıda bahsi geçen Sözleşme'den kaynaklanan haklar, 1951 Sözleşmesi'ndekilerle neredeyse birebir olarak formüle edilmiş olduğundan, vatansızlık statüsü belirlenmesini bekleyen bireylere, aynı Devlet tarafından iddiaları değerlendirilmekte olan sığınmacılarla aynı muamele standardının sağlanması tavsiye edilir.
146. Vatansızlığın belirlenmesi işlemlerini bekleyenlerin statüsü, keyfi olarak gözaltına alınmaya karşı koruma ve temel ihtiyaçlarını karşılayacak yardımlar gibi ilgili insan haklarını da yansıtmalıdır.⁹⁵ Vatansızlık belirlemelerini bekleyen bireylerin, sınırlı bir zeminde olsa dahi, gelir getirici bir istihdam edinmelerine izin verilmesi, Devlet kaynakları üzerindeki baskıyı azaltabilirken, söz konusu kişilerin haysiyetlerine ve kendilerine yeterliliklerine katkı sağlamaktadır.

(2) Vatansız olduğu belirlenen bireyler – ikamet hakkı

147. 1954 Sözleşmesi Devletlerin vatansız olduğu belirlenen bir kişiye ikamet hakkını bahşetmesini açıkça gerektirmese de, böylesi bir izin verilmesi, antlaşmanın hedef ve amacını karşılamaktadır. Bu, halihazırda belirleme usulleri bulunan Devletlerin uygulamasına yansımıştır. Topraklarda bulunma hakkı olmadığı sürece birey, süregelen bir emniyetsizlik riski altında olur ve 1954 Sözleşmesi ile uluslararası insan hakları hukuku ile teminat altına alınan hakları kullanmaktan alıkonulur.

⁹² Bakınız, 8. paragraf.

⁹³ Yukarıdaki 134-135. paragraflarda belirtildiği üzere, Bu, sadece bir birey farklı bir bağlamda vatansızlık iddiasında bulunduğu ve özel belirleme usulleri uygulamayan Devletler için de geçerlidir.

⁹⁴ Adil ve etkin belirleme usulleri için ülkeden ihraca karşı korumanın önemine ilişkin yukarıdaki 72. paragrafa bakınız.

⁹⁵ Lütfen yukarıdaki 140 ve 141. paragraflara bakınız.

148. Dolayısıyla, Devletlerin vatansız olarak tanınan kişilere, beş yıl gibi daha uzun süreli izinler istikrar menfaatleri açısından tercih edilir olmakla beraber, en az iki yıl süreli ikamet izni vermeleri tavsiye edilmektedir. Söz konusu izinler, 1954 Sözleşmesi'nin 32. Maddesi'nde yer aldığı üzere, kolaylaştırılmış vatandaşlığa alınma imkânını sağlayacak şekilde temdit edilebilir olmalıdır.
149. Şayet vatansız olarak tanınan bir birey, sonradan, örneğin vatandaşlık kanunlarındaki bir değişikliğe dayanılarak, başka bir Devletin tabiiyetini kazanır ya da yeniden kazanırsa, kişinin 1954 Sözleşmesi bakımından vatansız oluşu sona erer. Bu, bireyin Devlette kurmuş olduğu özel hayatı ve aile hayatının düzeyi gibi kazanılmış haklarla ve uluslararası insan hakları hukukundan ileri gelen faktörlerle bağlantılı orantılılık hususlarının dikkate alınması gerekecekse de, vatansızlık statüsüne dayalı olarak elde edilen bir ikamet izninin iptalini haklı kılabılır.
150. Bir bireyin 1954 Sözleşmesi kapsamında vatansız bir kişi olarak tanınması, ikamet etme hakkına ilaveten, “yasal olarak kalmaya” ilişkin hakları⁹⁶ da beraberinde getirir. Dolayısıyla, çalışma hakkı, sağlık hizmetlerine ve sosyal yardımlara erişim ile bir seyahat belgesi de bir ikamet iznine eşlik etmelidir.
151. 1954 Sözleşmesi aile birliğini ele almasa da, Taraf Devletler, yine de, ülkeleri içindeki vatansızlık statüsü tanınan kişilerin eşleriyle ve bakmakla sorumlu oldukları kişilerle yeniden birleşmelerini kolaylaştırmaya teşvik edilir.⁹⁷ Esasen, bazı Devletlerin, ilgili uluslararası veya bölgesel insan hakları antlaşmaları gereğince bu yükümlülükleri mevcuttur.⁹⁸
152. Sözleşme'de yer alan, “mutat ikamet edinmiş” kişilerle sınırlı iki hüküm, otomatik olarak vatansız olarak tanınmaktan kaynaklanma.⁹⁹ Yine de bunlar, eğer birey ülkede kalıcı olarak yaşıyor olarak değerlendirilebiliyorsa, devreye sokulabilir.

---

⁹⁶ Bakınız, yukarıdaki 136-137. paragraflar.

⁹⁷ 1951 Sözleşmesi bağlamında aile birliği hakkında bir açıklama için lütfen bakınız, BMMYK, *Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Kullanılacak Ölçüt ve Usuller Hakkında El Kitabı*, 181-188. Paragraflar. Vatansız bir kişinin bakmakla sorumlu olduğu kişilerin vatansızlık statüsüne hak kazanıp kazanmayacağı, 1954 Sözleşmesi kapsamında “vatansız kişi” olarak nitelendirilmesinin doğruluğunu saptamak üzere söz konusu her bir kişinin ulusal statülerinin soruşturulmasını gerektirecektir. Ancak aile birliğinin kolaylaştırılması, bakmakla sorumlu olunan kişiler vatansız olsalar dahi, Taraf bir Devletin topraklarında vatansız bir kişinin bakmakla sorumlu olduğu kişilere ikamet hakları getirilmesi ile de sağlanabilir.

⁹⁸ 1954 Sözleşmesi'nden doğan yükümlülüklerin, uluslararası insan hakları yükümlülükleri ile nasıl tamamlandığı hakkında daha fazla bilgi için lütfen yukarıdaki 140-143. paragraflara bakınız.

⁹⁹ Lütfen yukarıdaki 138-139. Paragraflara bakınız.

(3) Başka bir Devlette korumadan yararlanılabilmesi

153. Vatansız olarak tanınan bir bireyin yakın gelecekte başka bir Devlet'te 1954 Sözleşmesinin standartları ile tutarlı koruma elde etmeye dair gerçekçi bir olasılığı bulunduğu, ev sahibi Devletin, yukarıdaki 148-152. paragraflarda tasvir edilenden daha geçici nitelikte bir statü sağlama takdiri vardır. Menfaat gereği veya seçim üzerine gönüllü olarak vatandaşlıktan vazgeçenler hakkında ayrı mülahazalar dikkate alınır.¹⁰⁰
154. Böylesi durumlarda, bir bireyin başka bir yerde koruma elde etmeye ilişkin gerçekçi bir olasılığa sahip olup olmadığının saptanmasına ilişkin kriterlerin dar yorumlanmasını sağlamaya özen gösterilmelidir.¹⁰¹ BMMYK, vatansız bir kişi;
- basit, hızlı ve takdire dayalı olmayan, yalnızca formalite teşkil eden bir usul yoluyla vatandaşlık kazanabiliyor veya yeniden kazanabiliyorsa; ya da
  - derhal geri dönüşün mümkün olduğu önceki mutlak ikamet ülkesinde daimi ikamet statüsünden faydalaniyorsa, ancak o zaman korumanın başka bir ülkede yararlanılabilir olduğu düşüncesindedir.
155. Vatandaşlığın kazanılması veya yeniden kazanılması hususunda, bireyler, hem fiziksel hem de mali anlamda kolaylıkla erişilebilir olan, aynı zamanda usul adımları ve delil ibrazı gereklilikleri açısından basit bir usulden faydalanabilmelidirler. Bunların yanı sıra, kurullarla belirlenmiş gerekliliklerin yerine getirildiği, takdire dayalı olmayan niteliği sebebiyle, kazanım/yeniden kazanım usulü süratli ve sonucu garanti edilmiş olmalıdır.¹⁰²
156. Bunun aksine, vatandaşlık kazanımına ilişkin diğer usuller başka bir yerde koruma elde edilmesine ilişkin yeterince güvenilir bir ihtimal sağlamayabilir, dolayısıyla vatansız kişilere yalnızca geçici bir statü sağlanmasını haklı çıkarmayabilir. Örneğin, bireyin, genel bir kaide olarak, takdiri yetkililerin eline bırakan ve sonucu garanti edilmeyen vatandaşlığa alınma usullerine erişimi olması yeterli değildir. Benzer şekilde, vatandaşlık kazanımına muğlak gereklilikler getiren usuller veya bireyin, yasal giriş ve ikametinin teminat altına alınmadığı, önceden vatandaşı olunan bir ülkede fiziksel olarak bulunmasını gerektiren usuller de yeterli olmayacaktır.

¹⁰⁰ Lütfen aşağıdaki 161-162. paragraflara da bakınız.

¹⁰¹ Ayrıca, bireyin hiçbir yerde yasal bir statüsü olmaksızın kalmasını önlemek ve bir ikamet izni haklı çıkaracak herhangi bir özel durumun düzgün biçimde incelenmesini sağlamak için teminatlar gereklidir.

¹⁰² Önceden vatandaşı olan kişilerin, doğum sertifikasının veya iptal edilen/süresi dolan pasaportun tanzimi ardından, en yakındaki konsolosluk makamında bir bildiri imzalaması, yetkili makamın bunun üzerine vatandaşlığı geri vermekle yükümlü olması halinde, vatandaşlıklarını yeniden kazanabilmeleri bunun bir örneğidir. Benzer usuller vatandaşlık kazanımı için kayıt veya seçme hakkının kullanılmasını da içerebilir.

157. Bireyin önceden mutat mesken edildiği bir ülkeye dönebilmesi hususuna gelinecek olursa, buna, 1954 Sözleşmesi'nin hedefi ve amacına uygun şekilde güvenli ve haysiyetli bir yaşam sürme imkânı eşlik etmelidir. Dolayısıyla, bu istisna yalnızca hâlihazırda, çok çeşitli medeni, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların da verildiği ve o Devletin vatandaşlığının edinilmesine dair makul bir ihtimal olduğu başka bir ülkede daimi ikamet statüsünden faydalanan veya ülkeye gelmesiyle bu statüyü kazanacak olan bireyler için uygulanabilirdir.¹⁰³ Başka bir ülkeye geçici süreliğine dönüş izni yeterli olmayacaktır.

(a) Vatansızlığın, vatandaşlığın kaybedilmesi/vatandaşlıktan mahrum bırakılma ya da iyi niyetle gönüllü olarak vatandaşlıktan vazgeçme sonucu meydana gelmesi

158. Birçok durumda, bir birey önceden mutat mesken edildiği bir ülkenin vatandaşlığını elde etme veya geri alma ya da bu ülkeye geri dönüş düzenlemeleri yapma girişiminde işbirliğinde bulunacaktır. Bu, birey gönüllü olmaksızın vatandaşlığından ayrıldığında veya vatandaşlığını kaybettiğinde ortaya çıkabilir. Bu durum ayrıca, bir bireyin, başka bir vatandaşlık almak amacıyla önceden sahip olduğu vatandaşlıktan bilinçli olarak ve iyi niyetle ayrılması halinde de gerçekleşebilir. Bazı hallerde, yetersiz şekilde hazırlanan vatandaşlık kanunları sebebiyle bireylerin farklı bir vatandaşlığa başvurmadan önce kendi vatandaşlıklarından ayrılmaları şart koşular; ancak ardından ikinci vatandaşlığı alamaz ve vatansız hale gelirler.

159. Böylesi durumlarda en iyi çözüm, önceki vatandaşlığın yeniden kazanılmasıdır. Bir Devletin böylesi bireylerin vatansız olduğunu, ancak önceki vatandaşlıklarını yeniden kazanma imkanlarının bulunduğunu tespit ettiği hallerde, Devlet bu kişilere bir ikamet izni vermek zorunda olmayacaktır. Bunun yerine, ilgili kişilere, diğer bir Devlet'e taşınma düzenlemelerini yaparlarken ülkede kalmalarına olanak tanıyacak bir tür göçmen statüsü verilebilir. Bu geçici izin, birkaç ay gibi kısa bir dönem için olabilir ve kazanılan hakların, bir ikamet izni tanzim edildiğinde verileceklerle örtüşmesi gerekmemektedir. Esasen, vatansızlık statüsü belirleme işlemleri sürerken sağlanana yakın bir statü hukuka aykırılık oluşturmayabilir.

160. Devletler, ülkeye kabul/yeniden kabul veya vatandaşlığın yeniden kazanılmasının, bireyin bir hatası olmaksızın gerçekleşmemesi halinde geçici kalış iznini uzatabilir. Ancak, ülkeye kabul/yeniden kabul ve vatandaşlığın yeniden kazanılmasına ilişkin çalışmaların tamamlanmasını kolaylaştırmak ve durumdan etkilenen vatansız kişilerin durumuna açıklık

¹⁰³ BMMYK, *Uluslararası korumaya ihtiyaç duymadığı tespit edilen kişilerin menşe ülkelerine dönüşünde BMMYK'nın rolü*, 2010, Bkz.: <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/4cea23c62.pdf> 20-22. paragraflar, bu El Kitabı'nda belirtilen kriterler ışığında yorumlanmalıdır.

kazandırmak arasında adil bir denge tesis etmek üzere, temdit süreleri kısıtlı tutulabilir. Süre sınırına ulaşılmış ve ülkeye kabul/yeniden kabul veya vatandaşlığın yeniden kazanılması, bireyin iyi niyetli teşebbüslerine rağmen gerçekleşmemişse, o zaman Taraf Devlet bireye, genellikle vatansız bir kişi olarak tanınma üzerine verilen statüyü; yani, çalışma hakkı ve bir seyahat belgesi almak başta olmak üzere bir dizi hakkı da içeren temdit edilebilir bir ikamet belgesi vermekle sorumlu olur.

(b) Vatansızlığın, menfaat gereği veya seçim üzerine vatandaşlıktan gönüllü olarak vazgeçilmesinden kaynaklanması

161. Bazı bireyler, belirli bir Devletin vatandaşı olmak istemediklerinden, ya da bunun başka bir ülkede bir koruma statüsü almalarına yol açacağı düşüncesiyle, bir vatandaşlıktan gönüllü olarak vazgeçerler.¹⁰⁴ Böylesi durumlar için tercih edilen çözüm, önceden vatandaşı olunan Devlete yeniden kabul ve o vatandaşlığın yeniden kazanılmasıdır. Birey, diğer Devlete yeniden kabul veya vatandaşlığın yeniden kazanılması için işbirliğine yanaşmadığında, makamlar ilgili bireyin ülkeye kabulünü güvence altına almak üzere diğer Devletle görüşmelerde bulunma hakkına sahip olur. Bu bağlamda, vatandaşlıktan vazgeçme üzerine vatansızlığın önlenmesine ilişkin ve kişinin kendi ülkesine girme hakkı başta olmak üzere, önceden vatandaşlığına sahip olunan Devlet'in diğer uluslararası yükümlülükleri geçerli olacaktır.¹⁰⁵
162. Bir Devlet, bu durumdaki bireylerin kalışı için izin vermekle veya izni temdit etmekle yükümlü değildir. Bu kişiler, 1954 Sözleşmesi'nde öngörülen hakların tümüne de hak kazanmayacaklardır. Diğer koruma

¹⁰⁴ Uluslararası hukuk, her bireyin bir vatandaşlık hakkına sahip olduğunu kabul eder, ancak kapsamını bu bireylerin belirli bir vatandaşlığı seçmelerine ilişkin bir hakka kadar genişletmez. Soy, ülkede doğum veya Devlet halefiyeti sırasında topraklarda ikamet gibi bireyin kontrolü dışında olan faktörlere dayalı olarak Devletler tarafından vatandaşlığın otomatik olarak bahşedilmesi yaygın olarak kabul görmektedir.

¹⁰⁵ Lütfen bakınız, Vatansızlığın Azaltılmasına ilişkin 1961 Sözleşmesi'nin 7(1). Maddesi ile Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin (ICCPR) 12(4). Maddesi. Bunlara ilaveten, iyi niyet ilkesine dayalı olarak Devletler arasındaki dostane ilişkiler ve işbirliği, böyle durumlarda ülkeye yeniden kabulü gerektirir. Devletler arasındaki çok sayıda anlaşma, önceden vatandaş olan kişiler ve önceden mutad mesken edinen kişiler dâhil olmak üzere vatansız kişilerin ülkeye yeniden kabulünü öngörerek, günümüzde bunu kolaylaştırmaktadır. BMMYK bu hususta bir rol oynayabilir; bakınız, uluslararası korumaya ihtiyaç duymadığı tespit edilen kişilerin dönüşü hakkında 2003 tarihli 96 (LIV) sayılı BMMYK Yürütme Komitesi Kararı'nın (j) paragrafı. Bkz.: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3f93b1ca4.html> Yürütme Komitesi:

"BMMYK'nın, duruma bağlı olarak, (i) Vatandaşlarını geri almak sorumluluğu yükleyen ilkelerin ve vatansızlığın azaltılmasına yönelik ilkelerin Devletler nezdinde yaygınlaştırılması; (ii) Uluslararası korumaya ihtiyaç duymadığı tespit edilen kişilerin geri dönüşünün kabul edilebilirliği hakkındaki tavrını açıkça ve alenen ortaya koyulması; (iii) Özellikle ilgili kişiyi başka bir ülkenin vatandaşlığına geçmesini sağlamaksızın vatandaşlıktan çıkartılmasına olanak sağlayan ve ilgili kişinin vatandaşı olduğu ülkeye geri dönüşünü engelleyebilecek veya geciktirebilecek nitelikte olanlar da dâhil olmak üzere, vatandaşlık mevzuatlarının gözden geçirilmesi konusunda Devletlerle kurulmuş olan diyalogun sürdürülmesi.

engelleri olmadığı sürece, gönüllü olmayan geri dönüş, örneğin önceden vatandaşlığına sahip olunan Devlet aynı zamanda kişinin önceden mutat mesken edindiği ülke ise ve otoriteleri ilgili kişiye daimi ikamet izni vermeye hazırlanıyorsa, bu durumların dışında tutulamaz.

(c) Yerel bağların dikkate alınması

163. Bireyin, uzun süreli ikamet ve aile bağlantıları sonucunda ev sahibi bir Devlet'le yakın bağlar geliştirmesi, normalde vatansız bir kişi olarak tanınma üzerine bahşedilen statünün, yani bir dizi hakla beraber temdit edilebilir bir ikamet izninin verilmesi, farklı bir Devlette korumadan faydalanmak mümkün olabilse de, uygun olacaktır.¹⁰⁶ Bazı durumlarda, kişinin mahremiyetine, ailesine veya evine usulsüz ya da keyfi müdahaleden kaçınmak gibi insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmek üzere bu yaklaşım gerekebilir.¹⁰⁷

C. “KENDİ ÜLKESİNDE” BULUNAN BİREYLER

164. Yukarıdaki 142. paragrafta dikkat çekildiği üzere, belirli vatansız kişilerin Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 12(4). Maddesinde öngörülen mânâda “kendi ülkelerinde” oldukları düşünülebilir. Çoğu zaman doğdukları ülke olan bir Devlet'in uzun süreli, mutat ikametçileri olan bireyler, böylesi kişiler arasındadır. “Kendi ülkelerinde” olan bu kişiler, ulusal hukuk gereğince statüleri için önemli çıkarımlarla beraber, bu ülkeye girme ve kalma hakkına sahiptirler. Çoğu zaman diğer ülkelerle bağlantının olmayışının yanında, mevzu bahis Devletle derin bir bağın olması, bu kişilerin topluma tamamen entegre olmalarını kolaylaştırma yönünde Devlet açısından siyasi ve ahlaki bir zorunluluk teşkil eder. Bu insanların “kendi ülkelerinde” vatansız oluşları gerçeği, çoğu zaman ulusal kanunların çerçevesinde ve uygulanmasında ayrımcı muamelenin bir yansımasıdır. Bazıları o Devlet'te doğmuş ve sadece orada yaşamış olmalarına rağmen vatandaşlıktan mahrum kalacak, diğerleri ise siyasi ve sosyal olarak gözden düşen bir topluluğun bir kesimine mensup olmaları nedeniyle vatandaşlıktan mahrum edilebileceklerdir.¹⁰⁸
165. “Kendi ülkesinde” olan böylesi bireyler için uygun statü, mevzu bahis Devletin vatandaşlığıdır. Yukarıdaki ikinci bölümde belirtildiği üzere, bu

¹⁰⁶ Bu husus bilhassa diğer Devlet ile bağlantının nispeten müphem olduğu durumda geçerlidir. Yine de, kişinin “kendi ülkesinde” olarak düşünüleceği, bireyin çok derin bağlarından ayrırt edilmelidir.

¹⁰⁷ Lütfen yukarıdaki 140-143. paragraflara bakınız.

¹⁰⁸ Diğerlerinin yanı sıra, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 15(2). Maddesi'nde yer alan vatandaşlıktan keyfi olarak mahrum bırakılmanın yasaklanması ile başta ırk ayrımcılığının yasaklanmasına ilişkin *jus cogens* olmak üzere, uluslararası insan hakları hukukunda yer alan ayrımcılık yasağı bu hususla ilgilidir. *Jus cogens* normunun mahiyeti yukarıdaki 13. dipnotta tartışılmıştır.

durumlarda bir bireyin veya bir nüfus grubunun statüsünü belirlemeye yönelik doğru mekanizma, vatandaşlığın iadesi veya bahşedilmesi ile ilgili olmalıdır.¹⁰⁹ Vatansızlığın belirlenmesi usullerine başvurmak genellikle uygun düşmeyecektir. Ancak, bireylerin böylesi bir mekanizma vasıtasıyla koruma talep edecekleri bekleniyorsa, vatansızlığın tanındığına dair verilecek statü, en azından, vatandaşlığa kolaylaştırılmış erişim ile daimi ikameti içerecektir.¹¹⁰

D. 1954 SÖZLEŞMESİ KAPSAMI DIŞINDAKİ VATANSIZ KİŞİLER İÇİN STATÜ

166. 1954 Sözleşmesi'ndeki vatansız kişi tanımını karşılayan birçok birey, bu antlaşmaya taraf olmayan ülkelerde yaşamaktadır. Yine de, Sözleşme'deki standartlar ve Taraf Devletlerin uygulamaları, bu ülkelere, topraklarındaki vatansızlık durumunu ele almak ve vatansız kişilerin statüsünü düzenlemek için stratejiler geliştirmek ve uygulamak konusunda yardımcı olabilir. Özellikle, henüz Sözleşme'ye katılım sağlamamış Devletler, taraf olmayan bazı diğer Devletler tarafından halihazırda kabul edilmiş tedbirlerden olan vatansız kişilere kimlik ve seyahat belgeleri düzenlenmesi uygulamalarını kayda alabilir. Buna ek olarak tüm Devletlerin, keyfi olarak gözaltına alınmaya karşı koruma (Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 9(1). Maddesi) ve *in situ* vatansız kişilerin durumunda, "kendi ülkesine" girme ve burada bulunma hakkı (Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 12(4). Maddesi) gibi uluslararası insan hakları hukuku kapsamındaki yükümlülüklerine riayet etmeleri gerekecektir.¹¹¹

¹⁰⁹ Lütfen bakınız, 58-61. paragraflar.

¹¹⁰ Devletler, topraklarında vatansız nüfuslar yarattıkları hallerde, vatansızlık belirleme usullerini uygulamaya koymaya veya vatansız kişilere tavsiye edilen statüleri vermeye istekli olmayabilirler. Bu gibi durumlarda BMMYK'nın mevzu bahis nüfus için çözüm bulmaya yönelik çabaları savunuculuğun ötesine geçerek, böylesi bireyler ve Devlet arasındaki bağlantının, vatandaşlık verilmesi yoluyla tanınmasını amaçlayan girişimler için teknik tavsiye ve operasyonel destek formunu alabilir.

¹¹¹ Lütfen ayrıca bakınız, yukarıdaki 164-165. paragraflar.

167. *De facto* vatansız kişiler de 1954 Sözleşmesi'nin koruması haricinde kalır.¹¹² Yine de, *de facto* kişiler vatandaşı oldukları ülkeye hemen dönemeyeceklerinden, bu kişilere en azından geçici bir kalış izninin sağlanması bir derece istikrarı teşvik eder. Dolayısıyla Devletler bu kişilere, yukarıdaki 150. paragrafta belirtilen, başka bir yerde koruma alma ihtimali olan vatansız kişiler için tavsiye edilen benzer bir statü vermeyi düşünebilir. Geri dönüş, örneğin konsolosluk yardımlarının ilerletilmesi veya böylesi bireyler için konsolosluk yardımlarına ilişkin politikadaki bir değişiklik yoluyla mümkün hale geleceğinden, birçok durumda bu nitelikteki geçici bir tedbir yeterli olacaktır.
168. Ulusal koruma ihtimalleri daha düşük olduğunda, *de facto* kişilerin statüsünün, 1954 Sözleşmesi uyarınca vatansız olarak tanınan kişilere verilenlere benzer bir ikamet izninin verilmesi yoluyla güçlendirilmesi tavsiye edilir. Genel olarak, *de facto* vatansız kişilerin bir vatandaşlığa sahip olmaları, vatandaşı oldukları ülkeye geri dönüşlerinin tercih edilen kalıcı çözüm olması anlamına gelir. Ancak geri dönüşü engel olan zorlu hususların olması halinde, uygulamalar ve insani mülahazalar vatandaşlığa alınma yoluyla yerel çözümlerin uygun yanıt olduğuna işaret eder.

---

¹¹² Yukarıda 7. paragrafta belirtildiği gibi *de facto* vatansızlığın uluslararası olarak kabul edilmiş bir tanımı yoktur. Terimin tanımlanmasına ilişkin yakın zamanda yürütülen çalışmalara göre, *de facto* vatansız kişiler bir vatandaşlığa sahip olan, ancak vatandaşlığı bulunan bir Devlet'in korumasından yararlanamayan ya da geçerli nedenler yüzünden yararlanmak istemeyen kişilerdir. Lütfen ayrıca bakınız, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Uluslararası Hukuk kapsamında Vatansız Kişiler Kavramı hakkında Uzman Toplantısı (Özet Sonuçlar), Kısım II.A, 2010, terim için aşağıdaki operasyonel tanımı teklif eder: "*De facto* vatansız kişiler, vatandaşlığını taşıdıkları ülkenin dışında bulunan ve o ülkenin korumasından yararlanamayan veya geçerli sebeplerle, yararlanmak istemeyen kişilerdir. Bu bağlamda koruma, vatandaşlarından birine karşı işlenen, uluslar arası nitelikteki haksız fiile çözüm getirmek için vatandaşlığına sahip olunan bir Devlet tarafından kullanılan diplomatik koruma hakkının yanı sıra, genellikle vatandaşlığına sahip olunan Devlete geri dönüş ile bağlantının da bulunduğu, diplomatik ve konsolosluk koruması ve yardımlar kastedilir."

EK I - VATANSIZ KİŞİLERİN STATÜSÜNE İLİŞKİN SÖZLEŞME*

Başlangıç

Sözleşmenin Yüksek Tarafları

Birleşmiş Milletler Antlaşması ve 10 Aralık 1948'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından onaylanan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin insanların temel haklardan ve özgürlüklerden ayrımcılık yapılmaksızın yararlanacağı ilkesini beyan ettiğini *göz önünde bulundurarak*,

Birleşmiş Milletler'in, çeşitli vesilelerle, vatansız kişilere ilişkin derin endişesini açıkça belirttiğini ve vatansız kişiler için bu temel hak ve özgürlüklerin olası en geniş uygulamasını güvence altına almaya çaba gösterdiğini *göz önünde bulundurarak*,

Sadece aynı anda mülteci olan vatansız kişilerin 28 Temmuz 1951 tarihli Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme tarafından kapsandığını ve bu Sözleşme'nin kapsamadığı pek çok vatansız kişi olduğunu *göz önünde bulundurarak*,

Vatansız kişilerin statüsünü Uluslararası bir antlaşma ile düzenleme ve iyileştirmenin arzu edilir olduğunu *göz önünde bulundurarak*,

Aşağıdakiler üzerinde *anlaşmışlardır*:

BÖLÜM I: GENEL HÜKÜMLER

MADDE 1

"Vatansız Kişi" teriminin tanımı

1. Bu Sözleşme'nin amaçları çerçevesinde "vatansız kişi" terimi, kendi yasalarının işleyişi içinde hiçbir Devlet tarafından vatandaş olarak sayılmayan bir kişi anlamına gelir.

2. Bu Sözleşme:

- (i) Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği dışındaki Birleşmiş Milletler kurum ve kuruluşlarından korunma ya da yardım alan kişiler için, böyle bir korunma ya da yardım aldıkları sürece;
- (ii) İkamet etmekte oldukları ülkenin yetkili makamlarınca o ülkenin vatandaşı olmaya bağlı olan hak ve yükümlülüklerle sahip olduğu tanınan kişiler için;

* Birleşmiş Milletler Antlaşmalar Serisi, cilt 360, sayfa 117.

- (iii) (a) barışa karşı bir suç, bir savaş suçu, ya da insanlığa karşı bir suç bu tip suçlarla ilgili koşullar yaratmak amacıyla hazırlanan uluslararası belgelerde tanımlandığı biçimiyle işlemiş oldukları;
- (b) İkamet ettikleri ülkeye kabul edilmelerinden önce, o ülke dışında siyasi olmayan ciddi bir suç işlemiş oldukları;
- (c) Birleşmiş Milletler'in amaç ve ilkelerine aykırı eylemlerden dolayı suçlu sayılmış oldukları konusunda ciddi kuşkular bulunan kişiler için geçerli olmayacaktır.

MADDE 2

Genel yükümlülükler

Her vatansız kişinin kendisini içinde bulunduğu ülkeye karşı, özellikle o ülkenin yasalarına ve yönetmeliklerine ve aynı zamanda kamu düzeninin sürdürülmesi için alınan önlemlere uymasını gerektiren sorumlulukları vardır.

MADDE 3

Ayrımcılık Yapılmaması

Sözleşmeciler Devletler bu Sözleşme'nin hükümlerini, ırk, din ya da menşeye bağlı ayrımcılık yapmaksızın bütün vatansız kişilere uygularlar.

MADDE 4

Din

Sözleşmeciler Devletler, ülkelerindeki vatansız kişilere, ibadet ve çocuklarının dini eğitim özgürlüğü bakımından, en az kendi vatandaşlarına gösterdikleri muamele kadar iyi muamele gösterirler.

MADDE 5

Bu Sözleşme'den ayrı olarak verilen haklar

Bu Sözleşme'nin hiçbir hükmü, bir Sözleşmeciler Devlet tarafından vatansız kişilere bu Sözleşme dışında verilen diğer hakları ve menfaatleri ihlal edecek biçimde yorumlanamaz.

MADDE 6

"Aynı koşullarla" terimi

Bu Sözleşme'nin amaçları bakımından, "aynı koşullarla" terimi, ilgili kişinin, vatansız bir kişi olmadığı takdirde belirli bir hakkı kullanmak için yerine getirmesi gereken bütün koşulların (geçici ya da sürekli ikamet süresine ve koşullarına ilişkin olanlar da dahil olmak üzere), vatansız bir kişi tarafından doğası nedeniyle yerine getirilemeyecek olanlar dışında, kendisi tarafından yerine getirilmesini gerekli kılar.

MADDE 7

Karşılıklılık koşulundan muafiyet

1. Bu Sözleşme'de yer alan daha elverişli hükümler saklı kalmak üzere, bir Sözleşmeci Devlet, genel olarak yabancılara gösterdiği muamelenin aynısını Vatansız kişilere gösterir.

2. Bütün Vatansız kişiler, üç yıllık ikamet süresinden sonra Sözleşmeci Devletlerin ülkesinde yasal karşılıklılık koşulundan muaf olurlar.

3. Her Sözleşmeci Devlet, bu Sözleşme söz konusu Devlet için yürürlüğe girdiği tarihte vatansız kişilerin sahip oldukları hakları ve menfaatleri, karşılıklılık koşulu olmaksızın, kendilerine tanımaya devam ederler.

4. Sözleşmeci Devletler, karşılıklılık koşulunun bulunmaması durumunda, vatansız kişilere 2. ve 3. Paragraflara göre yararlanabilecekleri hak ve menfaatlerin ötesinde hak ve menfaatler tanıma olanaklarını ve karşılıklılık koşulundan muafiyeti 2. ve 3. Paragraflarda belirtilen koşulları yerine getirmeyen vatansız kişileri kapsayacak şekilde genişletmek olanağını uygun bir biçimde değerlendirirler.

2. ve 3. paragrafların hükümleri gerek bu Sözleşme'nin 13, 18, 19, 21 ve 22. Maddelerinde belirtilen hak ve menfaatler için, gerekse bu Sözleşme'de yer almayan hak ve menfaatler için geçerlidir.

MADDE 8

Istisnai muamelelerden muafiyet

Yabancı bir Devlet vatandaşlarının ya da eski vatandaşlarının şahısları, mülkiyetleri ya da menfaatlerine aykırı olarak alınabilecek istisnai muamelelerle ilgili olarak, Sözleşmeci Devletler, bu gibi muameleleri, vatansız bir kişiye sırf daha önce söz konusu yabancı Devletin vatandaşı olduğu gerekçesiyle uygulamayacaklardır. Bu maddede ifade edilen genel ilkeyi kendi yasalarına uygun bir biçimde uygulayamayan Sözleşmeci Devletler, uygun koşullarda bu gibi vatansız kişiler lehine muafiyet tanırlar.

MADDE 9

Geçici muameleler

Bu Sözleşmenin hiçbir hükmü bir Sözleşmeci Devletin savaş zamanında ya da diğer vahim ve olağanüstü hallerde, belirli bir kişi söz konusu olduğunda, ulusal güvenliği için elzem saydığı geçici muameleleri bu kişinin gerçekte vatansız bir kişi olduğu ve söz konusu muamelelerin

ulusal güvenlik nedeniyle sürdürülmesi gerektiği saptanıncaya dek kabul edilmesine engel değildir.

MADDE 10

İkametin devamı

1. Vatansız bir kişi İkinci Dünya Savaşı sırasında zorla yerinden edilerek Sözleşmecî Devletlerden birinin topraklarına götürülmüş olup burada ikamet etmekte ise, bu zorunlu kalış süresi bu ülkede yasal ikamet olarak sayılacaktır.

2. Vatansız bir kişi İkinci Dünya Savaşı sırasında bir Sözleşmecî Devletin ülkesinden sürgün edilip bu Sözleşmenin yürürlüğe giriş tarihinden önce sürekli ikamet amacı ile oraya dönmüş ise, sürgünden önceki ve sonraki ikamet dönemi, aralıksız ikamet zorunlu olduğu durumlarda, bir tek aralıksız ikamet sayılacaktır.

MADDE 11

Vatansız denizciler

Her Sözleşmecî Devlet, bayrağını taşıyan bir geminin mürettebatı arasında düzenli bir biçimde hizmete alınmış Vatansız kişiler varsa, bu kişilerin ülkesinde yerleşmesine izin verme olanaklarını ve kendilerine seyahat belgeleri vermeyi ya da geçici olarak ülkesine kabul etmeyi özellikle bir başka ülkeye yerleşmelerini kolaylaştırmak üzere olumlu bir yaklaşımla göz önünde bulundurur.

BÖLÜM II: HUKUKSAL STATÜ

MADDE 12

Kişisel statü

1. Vatansız bir kişinin kişisel statüsü daimi ikametgahının ait olduğu ülkenin kanununa, ikametgâhı yoksa oturduğu ülkenin kanununa göre düzenlenir.

2. Vatansız bir kişi tarafından daha önce elde edilen ve kişisel statüye ilişkin olan haklara, özellikle evliliğe bağlı haklara, her Sözleşmecî Devlet tarafından, eğer bu gerekliyse, söz konusu devletin yasalarının gösterdiği koşulları yerine getirmek kaydıyla, saygı gösterilir; ancak, söz konusu hakkın, kişi vatansız olmasaydı o devletin yasaları tarafından tanınacak haklar arasında bulunması gereklidir.

MADDE 13

Menkul ve gayrimenkul mülkiyet

Sözleşmecî Devletler menkul ve gayrimenkullerin edinimi ve bununla ilişkili diğer haklar, menkul ve gayrimenkul mülkiyete ait kira ve diğer

sözleşmeler bakımından vatansız kişilere mümkün olduğu kadar elverişli ve her durumda aynı koşullardaki yabancılara genel olarak tanınanlardan daha az elverişli olmayan bir muamele uygularlar.

MADDE 14

Sanatsal haklar ve sınai mülkiyet

Sınai mülkiyetin, örneğin buluşlar, dizaynlar ya da modeller, ticari markalar ve ticari unvanların, ve edebî, sanatsal ve bilimsel çalışmalarla ilgili hakların korunması konusunda, vatansız bir kişi daimi ikametinin bulunduğu ülkede bu ülkenin vatandaşlarına tanınan korunmanın aynısından yararlanır. Vatansız kişi, diğer Sözleşmecî Devletlerden herhangi birinin ülkesinde, bu ülkede olaşan ikametinin bulunduğu ülkenin vatandaşlarına tanınan korumanın aynısından yararlanır.

MADDE 15

Dernek hakkı

Sözleşmecî Devletler, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden vatansız kişilere, siyasi olmayan ve kazanç amacı taşımayan dernekler ile sendikalara ilişkin olarak, mümkün olduğunca elverişli ve her durumda, aynı koşullardaki yabancılara genel olarak tanınandan daha az elverişli olmayan bir muamele uygularlar.

MADDE 16

Mahkemelerde taraf olarak bulunma hakkı

1. Vatansız bir kişi bütün Sözleşmecî Devletlerin ülkelerinde hukuk mahkemelerine serbestçe başvuruda bulunabilir.

2. Vatansız bir kişi, daimi ikametinin bulunduğu Sözleşmecî Devlette, adli yardım ve cautio iudicatum solvi den (teminat akçesinden) muafiyet dahil olmak üzere mahkemelere başvuruya ilişkin konularda bir vatandaşınkiyle aynı muameleden yararlanır.

3. Vatansız bir kişi, 2. paragrafta sözü edilen konular hakkında, daimi ikametinin bulunduğu ülkeden başka ülkelerde daimi ikametinin bulunduğu ülke vatandaşlarına gösterilen muamelenin aynısından yararlanır.

BÖLÜM III: KAZANÇ GETİREN İSTİHDAM

MADDE 17

Ücretli İstihdam

1. Sözleşmecî Devletler, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden vatansız kişilere, ücretli bir işte çalışma hakkı bakımından mümkün olduğunca elverişli ve her durumda aynı koşullardaki yabancılara genel olarak gösterilenden daha az elverişli olmayan muamele uygularlar.

2. Sözleşmeci Devletler, ücretli işlerde çalışmak bakımından bütün vatansız kişilerin, ve özellikle de ülkelerine bir işçi bulma programı ya da göçmen getirme planına göre girmiş olan vatansız kişilerin haklarını, kendi vatandaşlarına tanıdıkları haklara benzetmek konusuna olumlu yaklaşacaklardır.

MADDE 18

Serbest Çalışma

Sözleşmeci Devletler, ülkelerinde yasal olarak bulunan vatansız kişilere, tarım, sanayi, küçük sanatlar ve ticaret alanlarında kendi işyerlerini açmak ve ticari ve sinai şirketler kurmak konularında mümkün olduğu kadar elverişli, ve her durumda aynı koşullardaki yabancılara genel olarak gösterilenden daha az elverişli olmayan bir muamele uygularlar.

MADDE 19

Yüksek tahsile dayalı serbest meslekler

Her Sözleşmeci Devlet, ülkesinde yasal olarak ikamet eden ve söz konusu Devletin yetkili makamlarınca tanınan diplomalara sahip olup, yüksek tahsile dayalı serbest bir mesleği icra etmek isteyen vatansız kişilere mümkün olduğu kadar elverişli ve her durumda aynı koşullardaki yabancılara genel olarak gösterilenden daha az elverişli olmayan bir muamele uygularlar.

BÖLÜM IV: SOSYAL DURUM

MADDE 20

Vesika ile dağıtım

Bütün nüfusun tabi olduğu ve az bulunan maddelerin genel dağıtımını düzenleyen bir vesika sisteminin mevcut olduğu durumlarda, vatansız kişilere vatandaşlarla aynı muamele uygulanacaktır.

MADDE 21

Konut edinme

Sözleşmeci Devletler, konut edinme ile ilgili olarak, bu meselenin yasalar ve yönetmeliklerle düzenlendiği ya da kamu makamlarının kontrolüne tabi olduğu ölçüde, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden Vatansız kişilere mümkün olduğu kadar elverişli ve her durumda aynı koşullardaki

yabancılara genel olarak gösterilenden daha az elverişli olmayan bir muamele uygularlar.

MADDE 22

Devlet eğitimi

1. Sözleşmeci Devletler, vatansız kişilere, ilk öğretim konusunda, vatandaşlarına uyguladıkları muamelenin aynısını uygularlar.

2. Sözleşmeci Devletler, vatansız kişilere, ilk öğretim dışındaki eğitim konusunda ve, özellikle öğretimden yararlanma, yabancı ülke okullarında alınmış sertifikaların, diploma ve yüksek öğretim diplomalarının tanınması, ve harç ve ücretlerden muafiyet ve burslardan yararlanma konularında, mümkün olduğu kadar elverişli ve her durumda aynı koşullardaki yabancılara genel olarak gösterilenden daha az elverişli olmayan bir muamele uygularlar.

MADDE 23

Sosyal yardım

Sözleşmeci Devletler, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden vatansız kişilere, sosyal yardım ve destek konularında kendi vatandaşlarına uyguladıkları muamelenin aynısını uygularlar.

MADDE 24

Çalışma yasaları ve sosyal güvenlik

1. Sözleşmeci Devletler, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden Vatansız kişilere, aşağıdaki konularda kendi vatandaşlarına uyguladıkları muamelenin aynısını uygularlar:

- (a) Bu konular yasalar ya da yönetmeliklerle düzenlendiği ya da idari makamların kontrolüne tabi oldukları ölçüde: ücret, ücrete dahil olduğu durumlarda aile yardımları, çalışma saatleri, fazla mesai düzenlemeleri, ücretli tatiller, evde çalışmaya dair sınırlamalar, çalışmaya başlama yaşı, çıraklık ve mesleki eğitim, Kadınların çalışması ve gençlerin çalışması, ve toplu sözleşme ile verilen haklardan yararlanma;
- (b) Sosyal güvenlik (istihdam, kazalar, mesleki hastalıklar, hamilelik, hastalık, sakatlık, yaşlılık, ölüm, işsizlik, ailevi yükümlülükler ile, ulusal yasalara ya da yönetmeliklere göre, bir sosyal güvenlik

programı kapsamına giren herhangi bir diğer beklenmedik durumla ilgili yasal hükümler) aşağıdaki sınırlamalara tabidir:

- (i) Kazanılmış hakların ve kazanılmak üzere olan hakların korunması için uygun düzenlemeler mevcut olabilir;
- (ii) İkamet edilen ülkenin ulusal yasaları ya da düzenlemeleri, tamamen devlet fonlarından karşılanan ödenekler ya da ödenek bölümleri ile, normal bir emeklilik ödeneği için gerekli aidat koşullarını yerine getirmemiş kişilere yapılan yardımlar konusunda özel düzenlemeler yapabilir.

2. Vatansız bir kişinin bir iş kazası ya da mesleki hastalık sonucu ölümünden doğacak tazminat haklarına, hak sahibinin Sözleşmeci Devletin toprakları dışında ikamet etmesinden etkilenmez.

3. Sözleşmeci Devletler, sosyal güvenlik konusunda kazanılmış haklara ya da kazanılmak üzere olan haklara ilişkin olarak aralarında sonuçlandırdıkları, ya da gelecekte aralarında sonuçlandırabilecekleri antlaşmaların sağlayacağı faydaları, sadece söz konusu antlaşmaları imzalayan Devletlerin vatandaşlarına uygulanan koşullara tabi olmak şartıyla, vatansız kişileri de kapsayacak şekilde genişleteceklerdir.

4. Sözleşmeci Devletler, Sözleşmeci olmayan Devletler ile aralarında herhangi bir zamanda yürürlükte bulunan benzer antlaşmaların faydalarını, mümkün olduğu derecede Vatansız kişileri de kapsayacak şekilde genişletmek imkanlarını olumlu bir yaklaşımla göz önünde bulunduracaklardır.

BÖLÜM V: İDARİ ÖNLEMLER

MADDE 25

İdari Yardım

1. Vatansız bir kişinin bir hakkını kullanması için normal koşullarda yabancı bir ülke makamlarının yardımına ihtiyaç duyduğu, ancak kendilerine başvuruda bulunacak durumda olmadığı durumlarda ikamet ettiği Sözleşmeci Devlet bu yardımın kendi makamlarınca yapılmasını sağlar.

2. 1. Paragrafta sözü edilen makam ya da makamlar, normal koşullarda bir yabancıya kendi ulusal makamları tarafından ya da aracılığı ile verilebilecek belgeleri ya da sertifikaları vatansız kişilere verirler ya da bunların kendi denetimleri altında verilmesini sağlarlar.

3. Bu şekilde verilen belgeler ya da sertifikalar, yabancılara kendi ulusal makamları tarafından ya da aracılığı ile verilen resmi belgeler gibi kabul edilirler ve aksi kanıtlanıncaya kadar geçerli sayılırlar.

4. Yoksul kişilere tanınabilen istisnai uygulamalar saklı kalmak koşulu ile, burada sözü edilen hizmetler için ücret alınabilir; bununla birlikte bu ücretler makul miktarda ve benzer hizmetler için vatandaşlardan alınan harçlarla orantılı olacaktır.

5. Bu madde hükümleri hiçbir suretle 27. ve 28. maddeleri ihlal etmez.

MADDE 26

Seyahat özgürlüğü

Her Sözleşmeci Devlet ülkesinde yasal olarak ikamet eden vatansız kişilere, aynı koşullarda genellikle yabancılara uygulanan düzenlemelere tabi olarak, ikamet yerlerini seçme ve ülkesi içinde serbestçe seyahat etme hakkını tanıyacaktır.

MADDE 27

Kimlik belgeleri

Sözleşmeci Devletler, ülkelerinde bulunan ve geçerli bir seyahat belgesine sahip olmayan her vatansız kişiye kimlik belgeleri çıkarırlar.

MADDE 28

Seyahat belgeleri

Sözleşmeci Devletler, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden vatansız kişilere, ulusal güvenlik ya da kamu düzenine ilişkin zorlayıcı nedenler başka türlü sünnü gerektirmedikçe, söz konusu ülke dışına seyahat edebilmeleri için gerekli seyahat belgelerini çıkartırlar, ve bu belgelerle ilgili olarak bu Sözleşme'nin Programındaki hükümler uygulanır. Sözleşmeci Devletler bu tür bir belgeyi ülkelerinde bulunan diğer herhangi bir vatansız kişi için çıkarabilirler; ülkelerinde bulunup yasal olarak ikamet ettikleri ülkeden bir seyahat belgesi alma imkanından yoksun olan vatansız kişilerin durumunu özellikle olumlu bir yaklaşımla göz önüne alırlar.

MADDE 29

Mali yükümlülükler

1. Sözleşmeci Devletler vatansız kişileri, her ne isim altında olursa olsun, benzer durumlarda vatandaşlarına uyguladıklarından ya da uygulayabileceklerinden başka ya da daha yüksek resim, harç ya da vergiye tabi tutamazlar.

2. Yukarıdaki paragraf hükümleri, kimlik belgeleri de dahil olmak üzere, yabancılar için çıkartılan idari belgelerle ilgili harçlara ait yasa ve yönetmelik hükümlerinin vatansız kişilere uygulanmasına engel değildir.

MADDE 30

Varlık nakli

1. Bir Sözleşmeci Devlet, kendi yasa ve yönetmeliklerine uygun olarak, Vatansız kişilerin, ülkesine getirdikleri varlıklarını, yeniden yerleşmek üzere kabul edildikleri diğer bir ülkeye nakletmelerine izin verir.

2. Bir Sözleşmeci Devlet, yeniden yerleşmek üzere kabul edildikleri bir başka ülkede yerleşmeleri için gerekli olan herhangi bir yerdeki değerli varlıklarını götürmek için izin isteyen vatansız kişilerin başvurularını olumlu bir yaklaşımla değerlendirir.

MADDE 31

Sınır dışı etme

1. Sözleşmeci Devletler ülkelerinde yasal olarak ikamet eden Vatansız bir kişiyi ulusal güvenlik ya da kamu düzeni ile ilgili nedenler dışında Sınır dışı edemezler.

2. Böyle bir vatansız kişinin sınır dışı edilmesi, ancak ilgili yasal sürece uygun olarak alınmış bir kararı izleyebilir. Zorlayıcı ulusal güvenlik nedenlerinin başka türüsünü gerekli kıldığı koşullar dışında, vatansız kişinin, suçsuzluğunu kanıtlamak üzere delil sunmasına, ve aynı amaçla yetkili bir makam ya da yetkili makam tarafından özel bir biçimde seçilmiş bir ya da birkaç kişi nezdinde itiraz etmesine ve temsil edilmesine izin verilir.

3. Sözleşmeci Devletler böyle bir vatansız kişiye, diğer bir ülkeye yasal olarak kabulünü sağlayabilmesi için makul bir süre tanır. Sözleşmeci Devletler, bu süre içinde gerekli buldukları iç işleriyle ilgili herhangi bir önlemi uygulama hakkını saklı tutarlar.

MADDE 32

Vatandaşlığa alma

Sözleşmeci Devletler, Vatansız kişileri özümlemeyi ve Vatandaşlığa almayı mümkün olduğu ölçüde kolaylaştırırlar. Özellikle vatandaşlığa alma işlemlerini çabuklaştırmak ve bu işlemlerin masraf ve resimlerini mümkün olduğu ölçüde azaltmak için her türlü çabayı sarfederler.

BÖLÜM VI: SON HÜKÜMLER

MADDE 33

Ulusal yasamayla ilgili bilgilendirme

Sözleşmeci Devletler, bu Sözleşme'nin uygulanmasını güvence altına almak üzere kabul ettikleri yasalar ve yönetmelikler hakkında Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne bilgi verirler.

MADDE 34

Anlaşmazlıkların çözümü

Bu Sözleşme'nin Tarafları arasında Sözleşme'nin yorumlanmasına ya da uygulanmasına ilişkin olarak ortaya çıkabilen ve diğer yollarla çözülemeyen herhangi bir anlaşmazlık, anlaşmazlığın taraflarından herhangi birinin talebi üzerine Uluslararası Adalet Divanı'na sevk edilir.

MADDE 35

İmza, onay ve taraf olma

1. Bu Sözleşme Birleşmiş Milletler Genel Merkezinde 31 Aralık 1955'e kadar imzaya açık olacaktır.

2. Sözleşme aşağıdakiler için imzaya açık olacaktır:

- (a) Birleşmiş Milletler'e üye herhangi bir Devlet;
- (b) Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Konferansı'na katılmaları için çağrıda bulunulan başka herhangi bir Devlet; ve
- (c) Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından imzaya ya da taraf olmaya çağrılan herhangi bir Devlet.

3. Sözleşme onaylanacaktır ve onay belgeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne teslim edilecektir.

4. Sözleşme, bu maddenin 2. Paragrafında belirtilen Devletlerin taraf olmasına açık olacaktır. Taraf olma, taraf olma belgelerinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne teslim edilmesiyle başlayacaktır.

MADDE 36

Ülkesel uygulama hükmü

1. Her Devlet, imza, onay ya da taraf olma sırasında bu Sözleşme'nin, uluslararası ilişkilerinden sorumlu olduğu ülke topraklarının tümünü ya da herhangi birini kapsayacağını bildirebilir. Bu tür bir bildiri, Sözleşme ilgili Devlet için yürürlüğe girdiğinde geçerli hale gelecektir.

2. Sürecin bundan sonraki herhangi bir aşamasında kapsamda böyle herhangi bir genişleme Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne gönderilen bildirimle yapılacaktır ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin bu bildirim almasından doksan gün sonra, ya da Sözleşme'nin ilgili Devlet için yürürlüğe girdiği günden sonra, hangisi daha sonra ise, geçerli hale gelecektir.

3. Sözleşme'nin imza, onay ya da taraf olma aşamasında kapsamadığı ülke topraklarına ilişkin olarak, her ilgili Devlet, anayasal nedenlerle gerekli olduğu durumlarda söz konusu ülkelerin Hükümetlerinin onayına bağlı olarak, Sözleşme'nin uygulanmasını söz konusu ülke topraklarını kapsayacak şekilde genişletmek için gerekli adımları atma olasılığını göz önünde bulundurmalıdır.

MADDE 37

Federal devlet hükmü

Federal ya da üniter olmayan bir Devlet için aşağıdaki koşullar geçerli olacaktır:

- (a) Bu Sözleşme'nin, Federal yasama organının yasama yetkisi alanına giren maddeleriyle ilgili olarak, Federal Hükümet'in yükümlülükleri, bu çapta Federal Devlet olmayan tarafların yükümlülükleriyle olacaktır;
- (b) Bu Sözleşme'nin, Federasyonu oluşturan ve Federasyonun anayasasına göre yasamayla ilgili adımlar atma zorunluluğu bulunmayan Devlet, eyalet ya da kantonlarından her birinin yasama yetkileri alanına giren maddeleriyle ilgili olarak Federal Hükümet, bu tür maddeleri, Federasyonu oluşturan Devletler, eyaletler ve kantonların yetkili makamlarına mümkün olan en kısa zamanda ve olumlu bir yorumla birlikte bildirir;
- (c) Bu Sözleşmeye Taraf bir Federal Devlet, kendisine herhangi bir başka Sözleşmeci Devletin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri aracılığıyla iletilecek talebi üzerine, Sözleşmenin herhangi bir hükmü hakkında Federasyondaki ve Federasyonu oluşturan birimlerdeki mevcut yasalara ve uygulamalara ilişkin olarak, söz konusu hükmün yasal ya da başka yollarla ne derecede yürürlükte olduğunu gösteren bir açıklama sunar.

MADDE 38

Çekinceler

1. Her Devlet, imza, onay ya da taraf olma sırasında Sözleşmenin 1, 3, 4, 16 (1) ve 33-42 (dahil) maddeleri dışındaki maddelere çekince koyabilir.
2. Bu maddenin 1. Paragrafına uygun olarak bir çekince koyan herhangi bir Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne iletileceği bir bildirim ile söz konusu çekinceyi herhangi bir zaman geri alabilir.

MADDE 39

Yürürlüğe giriş

1. Bu Sözleşme altıncı onay ya da taraf olma belgesinin teslim gününü izleyen doksanıncı gün Yürürlüğe girer.
2. Altıncı onay ya da taraf olma belgesinin teslim edilmesinden sonra Sözleşmeyi onaylayan ya da Sözleşmeye taraf olan Devletlerden her biri için Sözleşme, söz konusu Devletin onay ya da taraf olma belgesinin teslim tarihini izleyen doksanıncı gün yürürlüğe girer.

MADDE 40

Taraf olmaya son verme

1. Herhangi bir Sözcüşmeci Devlet Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine göndereceği bir bildirim ile bu Sözcüşmeye taraf olmaya herhangi bir zaman son verebilir.

2. Taraf olmaya son verme, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından bildirim alınması tarihinden bir yıl sonra ilgili Sözcüşmeci Devlet için yürürlüğe girer.

3. 36. madde çerçevesinde bir duyuru ya da bildirimde bulunan her Devlet, bu tarihten sonraki herhangi bir tarihte Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine göndereceği bir duyuru yoluyla, Sözcüşmenin bildirimde belirtilen ülkeleri bu duyurunun Genel Sekreter tarafından alındığı tarihten bir yıl sonra kapsamayacağını beyan edebilir.

MADDE 41

Düzeltilmeler

1. Herhangi bir Sözcüşmeci Devlet, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine göndereceği bir bildirim yoluyla bu Sözcüşmenin düzeltilmesini her zaman talep edebilir.

2. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu bu talep hakkında, eğer varsa, atılacak adımlar konusunda tavsiyede bulunur.

MADDE 42

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin duyuruları

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, Birleşmiş Milletler üyesi olan bütün Devletlere ve 35. Maddede belirtilen üye olmayan Devletlere aşağıdaki hususlar hakkında bilgi verir:

- (a) 35. madde uyarınca yapılan imza, onay ve taraf olma işlemleri;
- (b) 36. madde uyarınca yapılan bildirim ve duyurular;
- (c) 38. madde uyarınca koyulan ve geri çekilen çekinceler;
- (d) 39. madde uyarınca bu Sözcüşmenin yürürlüğe gireceği tarih;
- (e) 40. madde uyarınca yapılan fesihler ve bildirimler;
- (f) 41. madde uyarınca yapılan düzeltme önerileri.

Yukarıdaki hususları onaylayarak, aşağıda imzaları bulunanlar, usulüne uygun yetkili olarak, bu Sözcüşmeyi Hükümetleri adına imzalamışlardır.

New York'ta yirmi sekiz eylül bin dokuz yüz elli dört tarihinde, İngilizce, Fransızca ve İspanyolca metinleri aynı derecede geçerli olmak suretiyle bir nüsha olarak düzenlenmiş olup Birleşmiş Milletler arşivlerinde bulunacaktır, ve onaylı suretleri bütün Birleşmiş Milletler üyesi Devletlere ve 35. maddede belirtilen üye olmayan Devletlere iletilecektir.

PROGRAM

Paragraf 1

1. Bu Sözleşmenin 28. maddesinde belirtilen seyahat belgesi, belge sahibinin 28 Eylül 1954 tarihli Sözleşmeye göre vatansız bir kişi olduğunu belirtmelidir.

2. Bu belge, biri İngilizce ya da Fransızca olmak üzere, en az iki dilde düzenlenecektir.

3. Sözleşmeci Devletler buraya ekli olan örnek seyahat belgesini uygulamanın arzu edilirliliğini değerlendireceklerdir.

Paragraf 2

Belgeyi veren ülkenin geçerli olan düzenlemelere bağlı olarak, çocuklar anne ve babadan birinin ya da istisnai durumlarda diğer bir reşitin seyahat belgesine kaydedilebilirler.

Paragraf 3

Belgenin çıkartılması için alınan harçlar, ulusal pasaportlara uygulanan en düşük harçtan fazla olamaz.

Paragraf 4

Özel ya da istisnai durumlar dışında, belge, mümkün olduğu kadar çok sayıda ülke için geçerli olacak şekilde verilir.

Paragraf 5

Belge, en az üç ay ve en fazla iki yıl için geçerli olacaktır.

Paragraf 6

1. Belge sahibi yasal ikametgahını bir başka ülkeye nakletmediği ve belgeyi veren makamın ülkesinde yasal olarak ikamet ettiği sürece belgenin yenilenmesi ya da geçerlik süresinin uzatılması konusu belgeyi çıkartan makama aittir. Yeni bir belge verilmesi konusu, aynı koşullar altında, eski belgeyi çıkartan makama aittir.

2. Diplomatik temsilciler ya da konsolosluk makamları, hükümetleri tarafından verilmiş olan seyahat belgelerinin süresini altı ayı geçmeyen bir süre için uzatmak üzere yetkilendirilebilirler.

3. Sözleşmeci Devletler artık kendi ülkelerinde yasal olarak ikamet etmeyen fakat yasal ikametgahlarının bulunduğu ülkeden bir seyahat belgesi alamayan vatansız kişilerin seyahat belgelerinin yenilenmesi ya da geçerlik sürelerinin uzatılması ya da yeni belge çıkartılması imkanlarını olumlu bir yaklaşımla değerlendirirler.

Paragraf 7

Sözleşmeci Devletler bu Sözleşmenin 28. Maddesindeki hükümlere uygun olarak çıkartılmış belgelerin geçerliliklerini tanırlar.

Paragraf 8

Vatansız kişilerin gitmek istedikleri ülkenin yetkili makamları, kendisini ülkeye Kabul edeceklerse ve bir vizeye gerek varsa sahibi olduğu belgeye vize verirler.

Paragraf 9

1. Sözleşmeciler Devletler, nihai olarak gidecekleri ülkenin vizesini almış olan vatansız kişilere transit vizeleri vermeyi taahhüt ederler.
2. Bu vizelerin verilmesi, herhangi bir yabancıya vize verilmemesini haklı gösterebilecek nedenlerle reddedilebilir.

Paragraf 10

Çıkış, giriş ya da transit vizesine uygulanacak harçlar, yabancı pasaportlar için olan vizelere uygulanan en düşük tarifeyi geçemez.

Paragraf 11

Vatansız bir kişi başka bir Sözleşmeciler Devletin ülkesinde yasal olarak ikamet etmeye başladığında, 28. maddenin hüküm ve koşullarına göre yeni bir belge çıkartılması sorumluluğu artık bu ülkenin yetkili makamlarına ait olur, ve vatansız kişinin bu makamlara başvuruda bulunma hakkı olur.

Paragraf 12

Yeni bir belge veren makam eski belgeyi geri alır ve eğer eski belgede geri alındıktan sonra iadesi isteniyorsa belgeyi veren ülkeye iade eder; aksi takdirde yeni belgeyi veren makam, eskisini geri alır ve iptal eder.

Paragraf 13

1. Bu Sözleşmenin 28. maddesine uygun olarak çıkartılan bir seyahat belgesi, aksine bir ifade içermedikçe, belge sahibine, bu belgenin geçerlik süresi içinde herhangi bir zamanda o ülkeye tekrar girmesine hak kazandırır. Her durumda, vatansız kişinin gitmek istediği ülke yeniden giriş hakkına göre seyahat belgesi üzerinde ısrar etmedikçe, belge sahibinin belgeyi çıkartan ülkeye geri dönebileceği süre üç aydan az olamaz.

2. Bir önceki alt-paragrafın hükümlerine tabi olarak, bir Sözleşmeciler Devlet belge sahibinden, ülkesinden çıkışa ya da ülkesine dönüşe ilişkin olarak emredilen resmi uygulamalara uymasını isteyebilir.

Paragraf 14

Sadece 13. paragrafın hükümleri saklı kalmak koşuluyla, Bu Programın hükümleri, Taraf Devletlerin topraklarında geçerli olan, ülkeye giriş, transit geçiş, geçici ikamet, yerleşme ve çıkış hallerine ilişkin yasa ve yönetmelikleri hiçbir suretle etkilemez.

Paragraf 15

Belgenin çıkartılması ya da belgeye konan giriş kayıtları, özellikle vatandaşlıkla ilgili olarak, belge sahibinin statüsünü belirlemez ya da etkilemez.

Paragraf 16

Bir belgenin çıkartılması, sahibine, hiçbir suretle, belgeyi çıkartan ülkenin diplomatik temsilcileri ya da konsolosluk makamlarınca korunma hakkı vermez, ve bu temsilci ya da makamlara da ipso facto/doğrudan olarak bir koruma hakkı vermez.

SEYAHAT BELGESİ ÖRNEĞİ

[burada kopyası çıkarılmamıştır]

EK II - VATANSIZLIĞIN AZALTILMASINA DAİR 1961 SÖZLEŞMESİ*

Sözleşmeci Devletler,

4 Aralık 1954 tarihindeki Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul edilen karar uygun bir biçimde **hareket ederek,**

Uluslararası antlaşmalar yoluyla vatansızlığın azaltılmasının istenilir olduğunu **düşünerek,**

Aşağıdakileri **kabul etmişlerdir:**

MADDE 1

1. Bir Sözleşmeci Devlet, kendi ülkesinde doğmuş olan ve aksi takdirde Vatansız duruma düşecek bir kişiye vatandaşlık hakkını tanıyacaktır. Bu vatandaşlık hakkı aşağıdaki biçimlerde tanınır:

- (a) kanuni olarak doğumla, ya da
- (b) ilgili kişi tarafından ya da adına, ulusal hukukta belirtildiği biçimde, gerekli makamlara yapılan başvuru üzerine. Bu maddenin ikinci paragrafındaki hükümlere bağlı olarak, bu türden bir başvuru reddedilemez.

Bu paragrafın, (b) alt-paragrafındaki koşullara uygun olarak vatandaşlık hakkını tanıyan bir Sözleşmeci Devlet, vatandaşlık hakkını, ulusal hukuku tarafından belirlenen belli bir yaş sınırı ve diğer şartlara bağlı olarak da tanıyabilir.

2. Bir Sözleşmeci Devlet, aşağıdaki şartlardan biri ya da daha fazlasına bağlı olarak bu Maddenin 1. paragraf (b) alt-Paragrafı ile uyumlu olarak vatandaşlık hakkını tanıyabilir:

- (a) başvurunun, her koşulda ilgili kişiye yasal ruhsat elde etmek zorunda kalmaksızın başvuruyu kendi kendine yapabileceği en az bir yıllık bir süre tanıyacak şekilde Sözleşmeci Devlet tarafından belirlenen, onsekiz yaşından daha geç başlamayan ve yirmibir yaşından daha önce bitmeyen bir süre içinde yapılması;
- (b) ilgili kişi Sözleşmeci Devletin topraklarında, başvurunun hemen öncesinde beş yıl ya da toplam olarak da on yılı aşmamak üzere, ilgili Devlet tarafından belirlenecek bir süre boyunca daimi olarak ikamet etmesi;
- (c) ilgili kişinin ulusal güvenliğe karşı işlenmiş bir suçtan dolayı mahkum olmaması ya da herhangi bir adi suçtan dolayı beş yıl veya daha uzun süreli bir hapis cezası almaması;
- (d) ilgili kişinin sürekli olarak vatansız olması.

* Birleşmiş Milletler Antlaşmalar Serisi, cilt 989, sayfa 175

3. Bu Maddenin 1 (b) ve 2. paragraflarında belirtilen hükümlerin dışında, eğer bir çocuk Sözleşmecî Devletin topraklarında meşru yollardan dünyaya gelmiş ve annesi ilgili Devletin vatandaşlığını taşıyor ise bu çocuk, aksi takdirde vatansız duruma düşmesi durumunda doğumunda o devletin yurttaşlığını alır.

4. Bir Sözleşmecî Devlet aksi takdirde vatansız duruma düşecek ve belirlenen başvuru yapma yaşını geçtiği ya da istenen ikamet koşullarını sağlayamadığı için toprakları içinde doğduğu bir Sözleşmecî Devletin vatandaşlığını alamayan bir kişiye, ilgili kişinin doğumu sırasında ebeveynlerinden birinin ilk olarak bahsedilen Sözleşmecî Devletin yurttaşı olması durumunda vatandaşlık hakkını tanıyacaktır. Ebeveynlerin doğum sırasında aynı vatandaşlığa sahip olmamaları durumunda, ilgili kişinin vatandaşlığının babanın ya da ananinkiyle aynı olması bu Sözleşmecî Devletin ulusal hukukuna göre belirlenir. Bu türden vatandaşlık için bir başvuru gerekiyorsa, bu ulusal hukukta belirtildiği biçimde, başvuranın kendisi tarafından ya da başvuran adına gerekli makamlara yapılacaktır. Bu Maddenin beşinci paragrafındaki hükümlere bağlı olarak bu türden bir başvuru reddedilemez.

5. Bir Sözleşmecî Devlet bu Maddenin dördüncü paragrafındaki hükümlere uygun olarak, aşağıdaki durumlardan biri ya da daha fazlasına bağlı olarak vatandaşlık hakkını tanıyabilir:

- (a) başvurunun, yirmi üç yaşından daha az olmamak üzere, başvuranın Sözleşmecî Devlet tarafından belirlenen bir yaşa gelmesinden önce yapılması;
- (b) ilgili kişinin başvuruyu yapmadan hemen önce, Sözleşmecî Devletin topraklarında, üç yılı aşmamak üzere ilgili Devlet tarafından belirlenen bir süre boyunca bizzat ikamet etmesi;
- (c) ilgili kişinin sürekli olarak vatansız olması.

MADDE 2

Sözleşmecî Devletin topraklarında bulunan kimsesiz bir çocuk, aksi kanıtların yokluğu durumunda, ebeveynlerinin yurttaşı olduğu Devletin toprakları içinde doğmuş olarak kabul edilir.

MADDE 3

Sözleşmecî Devletlerin bu Sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerini belirlemek amacıyla, olası durumlarda, bir gemi ya da uçakta meydana gelen doğumlar, geminin taşıdığı bayrağın sahibi olan ya da uçağın kayıtlı olduğu Devletin toprakları içinde yapılmış olarak kabul edilirler.

MADDE 4

1. Bir Sözleşmeci Devlet, Sözleşmeci Devletin topraklarında doğmamış ancak aksi takdirde vatansız duruma düşecek bir kişiye, kişinin doğumu sırasında ebeveynlerinden birinin bu Devletin vatandaşlığına sahip olması durumunda vatandaşlık hakkı tanır. Ebeveynlerin doğum sırasında aynı vatandaşlığa sahip olmamaları durumunda, ilgili kişinin vatandaşlığının babasıninki ya da anasınıninki ile aynı olması ilgili Sözleşmeci Devletin ulusal hukukuna göre belirlenir. Bu paragrafın hükümlerine uygun olarak, aşağıdaki durumlarda vatandaşlık hakkı tanınır:

- (a) kanuni olarak doğumla, ya da
- (b) ilgili kişi tarafından ya da adına, ulusal hukukta belirtildiği biçimde, gerekli makamlara yapılan başvuru üzerine. Bu maddenin ikinci paragrafındaki hükümlere bağlı olarak, bu türden bir başvuru reddedilemez.

2. Bir Sözleşmeci Devlet bu Maddenin birinci paragrafındaki hükümlere uygun olarak, aşağıdaki durumlardan bir ya da daha fazlasına bağlı olarak vatandaşlık hakkı tanıyabilir:

- (a) başvurunun, yirmi üç yaşından daha az olmamak üzere, başvuranın Sözleşmeci Devlet tarafından belirlenen bir yaşa gelmesinden önce yapılması;
- (b) ilgili kişinin başvuruyu yapmadan hemen önce, Sözleşmeci Devletin topraklarında, üç yılı aşmamak üzere ilgili Devlet tarafından belirlenen bir süre boyunca bizzat ikamet etmesi;
- (c) ilgili kişinin ulusal güvenliğe karşı işlenen bir suçtan dolayı mahkum olmaması;
- (d) ilgili kişinin sürekli olarak vatansız olması.

MADDE 5

1. Bir Sözleşmeci Devletin hukuku, bir kişinin evlilik, evliliğin sona ermesi, meşru yollar, tanıma ya da evlat edinme gibi kişisel durumundaki değişmelerden dolayı vatandaşlığının sona erdirilmesini içeriyorsa, böyle bir sona erdirilme başka bir vatandaşlığa sahip olunması ya da elde edilmesi şartına bağlı olmalıdır.

2. Bir Sözleşmeci Devletin hukukuna göre, gayri meşru yollardan dünyaya gelmiş bir çocuğun, babasının tayin edilmesi sonucunda ilgili Devletin vatandaşlığını kaybetmesi durumunda, ilgili makamlara yapacağı yazılı başvuru ile vatandaşlık hakkını tekrar elde etmesi için kendisine bir şans verilecektir ve bu başvurusuna dair şartlar birinci ve ikinci paragrafdakilerden daha aşır olamaz.

MADDE 6

Bir Sözcüşmeci Devletin hukuku, bir kişinin vatandaşlık hakkının sona ermesi ya da elinden alınması durumunda, kişinin eşi ya da çocuklarının vatandaşlıklarının sona erdirilmesini içeriyorsa, bu sona erdirilme başka bir vatandaşlığa sahip olunması ya da başka bir vatandaşlığın elde edilmesi şartına bağılı olur.

MADDE 7

1. (a) Bir Sözcüşmeci Devletin hukukunun vatandaşlık hakkından feragate izin vermesi durumunda, bu feragat, başka bir vatandaşlığa sahip olunması ya da elde edilmesine kadar vatandaşlık hakkının sona erdirilmesi ile sonuçlanamaz.

(b) Bu paragrafın (a) alt-paragrafındaki hükümler, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948'de kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 13. ve 14. Maddelerinde belirtilen ilkeler ile uyumsuzluk gösterdiklerinde geçerli olamaz.

2. Yabancı bir ülke uyruğuna geçmeye çalışan bir Sözcüşmeci Devletin vatandaşının, bu yabancı ülkenin vatandaşlığını elde etmemesi ya da elde edeceğinin güvencesini almaması halinde vatandaşlık hakkı sona erdirilemez.

3. Bu Maddenin 4. ve 5. paragraflarında belirtilen hükümlere bağılı olarak, bir Sözcüşmeci Devletin vatandaşının vatandaşlık hakkı, ayrılık, yurtdışında ikamet, kayıt olamama ya da benzer bir nedenden dolayı vatansız kalmasına yol açacak biçimde sona erdirilemez.

4. Yabancı bir ülkenin uyruğuna geçen bir kişinin, gerekli makamlara vatandaşlık hakkını saklı tutmak istediğini belirtmediği taktirde, ardarda yedi yıldan daha az olmamak üzere Sözcüşmeci Devletin hukukunda belirtilen süre boyunca yurtdışında ikamet etmesi halinde vatandaşlık hakkı sona erdirilebilir.

5. Bir Sözcüşmeci Devlet vatandaşının yurt dışında doğması halinde, ilgili Devlet hukuku, ilgili kişinin vatandaşlık hakkını reşit olmasından sonraki bir yıllık sürenin bitiminde saklı tutmasını bu sürede Devlet sınırları içinde ikamet etmesine veya ilgili makamlara başvuru şartlarına bağılı tutabilir.

6. Bu Maddede belirtilen durumlar dışıında, bu Sözcüşmenin hükümleri ile açık olarak yasaklanmasa bile, hiç kimse bir Sözcüşmeci Devletin vatandaşlığından, vatansız durumda kalma ile sonuçlanacak biçimde çıkarılamaz.

MADDE 8

1. Bir Sözcüşmeci Devlet, hiç kimseyi vatansız duruma düşürecek biçimde vatandaşlıktan çıkaramaz.

2. Bu Maddenin 1. paragrafındaki hükümleri ihlal etmeyecek şekilde, bir kişi aşağıdaki durumlarda bir Sözleşmeci Devletin vatandaşlığından çıkarılabilir:

- (a) 7. Maddenin 4. ve 5. paragraflarında belirtilen durumlarda, bir kişinin vatandaşlıktan çıkarılması mümkün olabilir;
- (b) Vatandaşlık hakkının yalan beyan ve sahtekarlıkla elde edildiği durumlarda.

3. Bu Maddenin 1. paragrafında belirtilen hükümleri ihlal etmeyecek şekilde, bir Sözleşmeci Devlet, imza, onay ya da kabul aşamasında bu hakkın uygulanmasına, bu aşamayla aynı zamanda ulusal hukukunda da varolan aşağıdaki konularda çekince koyarsa, bir kişinin vatandaşlıktan çıkarılma hakkını saklı tutabilir:

- (a) Kişinin Sözleşmeci Devlete sadakat yükümlülüğünü bozacak biçimde
  - (i) Sözleşmeci Devletin açıkça belirtilen bir yasağa karşı gelerek bir diğer Devlete hizmet vermiş veya hizmet vermeye devam etmek; veya bir başka devletten hizmet karşılığı parasal çıkar sağlamış ya da sağlamaya devam ediyorsa, ya da
  - (ii) Devletin yaşamsal önemdeki çıkarlarına ciddi olarak zarar verici bir biçimde hareket ediyorsa;
- (b) Kişi başka bir Devlete karşı bir bağlılık yemini etmişse, ya da resmi bir beyanda bulunmuşsa, ya da Sözleşmeci Devlete bağlılığını yadsıdığı kanıtlarla saptanırsa.

4. Bir Sözleşmeci Devlet, bu Maddenin 2. ya da 3. paragraflarında izin verilen durumlarda, hukuk çerçevesinde, bir mahkeme ya da bağımsız bir organ tarafından adil bir duruşma hakkı sağlamadan hiç kimseyi vatandaşlıktan çıkaramaz.

MADDE 9

Bir Sözleşmeci Devlet, vatandaşı olan hiç kimseyi ya da hiçbir grubu ırk, etnik, dinsel ve politik nedenlerle vatandaşlıktan mahrum edemez.

MADDE 10

1. Sözleşmeci Devletler arasındaki toprak devri ile sonuçlanan antlaşmalar, hiç kimsenin bu devir nedeni ile vatansız kalmamasını güvence altına almak amacıyla gerekli hükümleri kapsmalıdır. Bir Sözleşmeci Devlet, bu Sözleşmeye taraf olmayan ülkelerle yapacağı antlaşmalarda da, bu türden hükümlerin yer alması için elinden gelen çabayı gösterecektir.

2. Bu türden hükümlerin yokluğunda, kendisine toprak devredilen ya da başka yollarla toprak elde eden bir Sözleşmeci Devlet, bu devir ya da

elde etme sonucunda vatansız kalma durumunda olan kişilere vatandaşlık hakkını verecektir.

MADDE 11

Sözleşmeci Devletler altıncı onay ya da kabul belgesinin tesliminden hemen sonra, bu Sözleşmenin yararlarını talep eden kişilerin taleplerini inceleyecek ve uygun makamlara başvurmalarını sağlamakta yardımcı olacak bir organın Birleşmiş Milletler çerçevesi içinde kurulmasına çalışacaklardır.

MADDE 12

1. Bu Sözleşmenin 1. Madde 1. paragraf ya da 4. Madde hükümlerine bağlı olarak, kanuni olarak doğumla vatandaşlık hakkını tanımayan bir Sözleşmeci Devlet, gerekli durumlarda, 1. Madde 1. paragraf ya da 4. Madde hükümlerini bu Sözleşmenin Yürürlüğe girdiği tarihten sonra olduğu gibi önce doğan kişilere de uygularlar.

2. Bu Sözleşmenin 1. Madde 4. Paragrafı hükümleri, Yürürlüğe girişinden sonra olduğu gibi önce doğan kişilere de uygulanır.

3. Bu Sözleşmenin 2. Maddesindeki hükümler, bir Sözleşmeci Devletin toprakları içinde, bu Sözleşmenin söz konusu Devlet için Yürürlüğe girmesinden sonra bulunan kimsesiz çocuklara uygulanır.

MADDE 13

Bu Sözleşme, bir Sözleşmeci Devletin hukukunda yer alan ya da alacak olan veya iki veya daha çok Sözleşmeci Devlet arasında bağitlanan herhangi bir sözleşme, antlaşma ya da antlaşmada yer alan ya da alacak olan vatansızlık hallerini azaltmada daha etkili hükümleri etkileyecek biçimde yorumlanamaz.

MADDE 14

Diğer yollarla çözümlenemedikleri takdirde, bu Sözleşmenin yorumlanması ya da uygulanması ile ilgili herhangi bir anlaşmazlık, anlaşmazlığın taraflarından herhangi birinin başvurusu ile Uluslararası Adalet Divanına iletilmelidir.

MADDE 15

1. Bu Sözleşme herhangi bir Sözleşmeci Devletin Uluslararası ilişkilerinden sorumlu olduğu bütün özerk olmayan, vesayet altındaki, sömürge ve diğer anakara dışı ülkelerde de geçerlidir: İlgili Sözleşmeci Devletler, bu Maddenin 2. paragrafında belirtilen hükümlere bağlı olarak, imzalama, onay ya da kabul aşamasında, Sözleşmenin uygulanacağı anakara dışı ülke ya da ülkelerin imzalama, onay ya da kabul sonucu ipso facto/kendiliğinden uygulamaya dahil edildiklerini bildireceklerdir.

2. Vatandaşlık konularında anakara dışı ülkelerin, anakara ülke ile aynı muameleye tabi olmadığı durumlarda ya da Sözleşmenin anakara dışı ülkelerde uygulanması için Sözleşmecî Devletin anayasal hukuku ya da uygulamalarında anakara dışı ülkelerin ön onayının alınmasının gerektiği durumlarda, Sözleşmecî Devlet Sözleşmenin, Sözleşmecî Devlet tarafından imzalanmasından itibaren on iki aylık bir süre içinde anakara dışı ülkenin onayını almak için her türlü çabayı gösterir ve bu onay alındığında Sözleşmecî Devlet bunu Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine bildirir. Bu Sözleşme, bildirim Genel Sekreter tarafından alındığı tarihten itibaren bildirimde belirtilen ülke ya da ülkelere uygulanır.

3. Bu Maddenin 2. paragrafında belirtilen on iki aylık sürenin bitimi sonunda, ilgili bütün Sözleşmeli Devletler Uluslararası ilişkilerinden sorumlu oldukları ve bu Sözleşmenin uygulanması konusundaki onayının saklı tutulduğu anakara dışı ülkelerle yapılan bütün danışma sonuçları konusunda Genel Sekreteri bilgilendirirler.

MADDE 16

1. Bu Sözleşme 30 Ağustos 1961 ile 31 Mayıs 1962 tarihleri arasında Birleşmiş Milletler Genel Merkezinde imzaya açılacaktır.

2. Bu Sözleşme aşağıdakiler adına imza edilebilir:

- (a) Birleşmiş Milletler üyesi olan tüm Devletler;
- (b) Gelecekteki Vatansızlığın Ortadan Kaldırılması ya da Azaltılması konusundaki Birleşmiş Milletler Konferansına katılmak üzere davet edilmiş bütün Devletler;
- (c) Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından imzalamaya ya da katılmaya davet edilen bütün Devletler.

3. Bu Sözleşme onaya açıktır ve onay belgeleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine teslim edilir.

4. Bu Sözleşme, bu Maddenin 2. paragrafında belirtilen Devletler tarafından katılıma açıktır. Katılma, katılım belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine teslim edilmesinden sonra geçerlilik kazanır.

MADDE 17

1. İmza, onay ve katılma süresince, herhangi bir Devlet 11. 14. ya da 15. Maddeler çerçevesinde çekince koyabilir.

2. Bu Sözleşmeye başka hiçbir çekince konulamaz.

MADDE 18

1. Bu Sözleşme altıncı onaylama ya da katılım belgesinin teslim tarihinden iki yıl sonra Yürürlüğe girer.

2. Bu Sözleşmeyi onaylaması veya bu Sözleşmeye katılımı altıncı onay ya da katılım belgesinin teslimi sonrasında gerçekleşen her Devlet için Sözleşme, onay ya da katılım belgelerinin teslim tarihinden doksan gün sonraki tarihte veya bu Maddenin 1. paragrafına uygun olarak bu Sözleşmenin Yürürlüğe giriş tarihinde, hangisi daha geç ise, yürürlüğe girer.

MADDE 19

1. Herhangi bir devlet Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine yapılacak yazılı bir ihbar ile istendiği an bu Sözleşmeyi feshedebilir. Bu türden bir fesih, Genel Sekretere ulaşma tarihinden bir yıl sonra geçerlilik kazanır.

2. 15. Maddede belirtilen hükümlere bağlı olarak, bu Sözleşmenin bir Sözleşmeci Devletin anakara dışı ülkelerinde geçerli olduğu durumlarda, bu Devlet istenildiği an, ilgili ülkenin de onayını alarak, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine bu Sözleşmeyi bu ülkeden ayrı olarak feshettiğini bildirebilir. Bu fesih, ihbarın Genel Sekretere ulaşma tarihinden bir yıl sonra geçerlilik kazanır ve Genel Sekreter diğer tüm Sözleşmeci Devletlere bu ihbar ve tarihi veya alındısı hakkında bilgi verir.

MADDE 20

1. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, 16. Maddede belirtilen, Birleşmiş Milletlerin tüm Üyelerine ve üye olmayan Devletlere aşağıdaki belgeleri bildirir:

- (a) 16. Madde çerçevesindeki imzalama, onay ya da katılmalar;
- (b) 17. Madde çerçevesindeki çekinceler;
- (c) 18. Maddeye uygun olarak bu Sözleşmenin Yürürlüğe giriş tarihi;
- (d) 19. Madde çerçevesinde yapılan fesihler.

2. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, en geç altıncı onay ya da katılım belgesinin tesliminin tamamlanmasından sonra 11. Maddede belirtilen bir organın aynı maddeye uygun şekilde kurulması konusunu Genel Kurul'un dikkatine sunar.

MADDE 21

Bu sözleşme Yürürlüğe giriş tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından kayıt edilir.

Yukarıdaki hususları onaylayarak, gereğince yetkili kılınmış olan aşağıdaki imzası bulunanlar bu Sözleşmeyi imzalamıştır.

New York'ta, bin dokuz yüz altmış bir yılının Ağustos ayının otuzuncu gününde Çince, Fransızca, İngilizce, İspanyolca ve Rusça metinleri aynı derecede geçerli olmak suretiyle bir nüsha olarak düzenlenmiş olup Birleşmiş Milletler arşivine konacak ve onaylı örnekleri Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından bütün Birleşmiş Milletler Üyelerine ve bu Sözleşmenin 16. Maddesinde belirtilen üye olmayan Devletlere gönderilecektir.

EK III - VATANSIZ KİŞİLERİN STATÜSÜNE İLİŞKİN 1954 SÖZLEŞMESİ VE VATANSIZLIĞIN AZALTILMASINA DAİR 1961 SÖZLEŞMESİ'NE TARAF DEVLETLER LİSTESİ

Ülke	1954 Sözleşmesi*	1961 Sözleşmesi*
Almanya	26 Ekim 1976 r	31 Ağustos 1977 a
Antigua ve Barbuda	25 Ekim 1988 d	
Arjantin	1 Haziran 1972 a	
Arnavutluk	23 Haziran 2003 a	9 Temmuz 2003 a
Avustralya	13 Aralık 1973 a	13 Aralık 1973 a
Avusturya	8 Şubat 2008 a	22 Eylül 1972 a
Azerbaycan	16 Ağustos 1996 a	16 Ağustos 1996 a
Barbados	6 Mart 1972 d	
Belçika	27 Mayıs 1960 r	
Belize	14 Eylül 2006 a	
Benin	8 Aralık 2011 a	8 Aralık 2011 a
Bolivya (Çokuluslu Devleti)	6 Ekim 1983 a	6 Ekim 1983 a
Bosna-Hersek	1 Eylül 1993 d	13 Aralık 1996 a
Botsvana	25 Şubat 1969 d	
Brezilya	13 Ağustos 1996 r	25 Ekim 2007 a
Bulgaristan	22 Mart 2012 a	22 Mart 2012 a
Burkina Faso	1 Mayıs 2012 a	
Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı	16 Nisan 1959 r	29 Mart 1966 r
Cezayir	15 Temmuz 1964 a	
Çad	12 Ağustos 1999 a	12 Ağustos 1999 a
Çek Cumhuriyeti	19 Temmuz 2004 a	19 Aralık 2001 a
Çin†		
Danimarka	17 Ocak 1956 r	11 Temmuz 1977 a
Ekvador	2 Ekim 1970 r	24 Eylül 2012 a

* Katılım (a), Halefi Olma (d), Onaylama (r)

† Hong Kong üzerindeki egemenliğini uygulamaya devam etmesi üzerine Çin, Hong Kong'un 1954 Sözleşmesi bakımından uluslararası haklar ve yükümlülüklerle ilişkin sorumluluğunun Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti tarafından üstlenileceğini 10 Haziran 1997'de Genel Sekreter'e bildirmiştir.

Ülke	1954 Sözleşmesi	1961 Sözleşmesi
Ermenistan	18 Mayıs 1994 a	18 Mayıs 1994 a
Fiji	12 Haziran 1972 d	
Fildişi Sahili	3 Ekim 2013 a	3 Ekim 2013 a
Filipinler	22 Eylül 2011 r	
Finlandiya	10 Ekim 1968 a	7 Ağustos 2008 a
Fransa	8 Mart 1960 r	
Gine	21 Mart 1962 a	
Guatemala	28 Kasım 2000 r	19 Temmuz 2001 a
Gürcistan	23 Aralık 2011 a	
Hırvatistan	12 Ekim 1992 d	22 Eylül 2011 a
Hollanda	12 Nisan 1962 r	13 Mayıs 1985 r
Honduras	1 Ekim 2012 r	18 Aralık 2012 a
İrlanda	17 Aralık 1962 a	18 Ocak 1973 a
İspanya	12 Mayıs 1997 a	
İsrail	23 Aralık 1958 r	
İsveç	2 Nisan 1965 r	19 Şubat 1969 a
İsviçre	3 Temmuz 1972 r	
İtalya	3 Aralık 1962 r	
Jamaika		9 Ocak 2013 a
Kanada		17 Temmuz 1978 a
Karadağ	23 Ekim 2006 d	5 Aralık 2013 a
Kiribati	29 Kasım 1983 d	29 Kasım 1983 d
Kore Cumhuriyeti	22 Ağustos 1962 a	
Kosta Rika	2 Kasım 1977 r	2 Kasım 1977 a
Lesotho	4 Kasım 1974 d	24 Eylül 2004 a
Letonya	5 Kasım 1999 a	14 Nisan 1992 a
Liberya	11 Eylül 1964 a	22 Eylül 2004 a
Libya	16 Mayıs 1989 a	16 Mayıs 1989 a
Lihtenştayn	25 Eylül 2009 r	25 Eylül 2009 r
Litvanya	7 Şubat 2000 a	22 Temmuz 2013 a
Lüksemburg	27 Haziran 1960 r	
Macaristan	21 Kasım 2001 a	12 Mayıs 2009
Madagaskar [‡]	[20 Şubat 1962 a]	
Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti	18 Ocak 1994 d	
Malavi	7 Ekim 1009 a	
Meksika	7 Haziran 2000 a	
Moldova Cumhuriyeti	19 Nisan 2012 a	19 Nisan 2012 a
Nijer		17 Haziran 1985 a

[‡] Madagaskar Hükümeti 2 Nisan 1965 tarihinde Genel Sekreter'e ulaşan bir bildirim ile Sözleşme'nin feshini ihbar etmiştir; fesih 2 Nisan 1966'da yürürlüğe girmiştir.

Ülke	1954 Sözleşmesi	1961 Sözleşmesi
Nijerya	20 Eylül 2011 a	20 Eylül 2011 a
Nikaragua	15 Temmuz 2013 a	29 Temmuz 2013 a
Norveç	19 Kasım 1956 r	11 Ağustos 1971 a
Panama	2 Haziran 2011 a	2 Haziran 2011 a
Paraguay		6 Haziran 2012 a
Peru	23 Ocak 2014 a	
Portekiz	1 Ekim 2012 a	1 Ekim 2012 a
Romanya	27 Ocak 2006 a	27 Ocak 2006 a
Rvanda	4 Ekim 2006 a	4 Ekim 2006 a
St. Vincent ve Grenadinler	27 Nisan 1999 d	
Senegal	21 Eylül 2005 a	21 Eylül 2005 a
Sırbistan	12 Mart 2001 d	7 Aralık 2011 a
Slovakya	3 Nisan 2000 a	3 Nisan 2000 a
Slovenya	6 Temmuz 1992 d	
Svaziland	16 Kasım 1999 a	16 Kasım 1999 a
Trinidad ve Tobago	11 Nisan 1966 d	
Tunus	29 Temmuz 1969 a	12 Mayıs 2000 a
Türkmenistan	7 Aralık 2011 a	29 Ağustos 2012 a
Uganda	15 Nisan 1965 a	
Ukrayna	25 Mart 2013 a	25 Mart 2013 a
Uruguay	2 Nisan 2004 a	21 Eylül 2001 a
Yeni Zelanda		20 Eylül 2011 a
Yunanistan	4 Kasım 1975 a	
Zambiya	1 Kasım 1974 d	
Zimbabve	1 Aralık 1998 d	

EK IV - GENEL KURUL KARARLARINDAN ALINTILAR

Genel Kurul tarafından 23 Aralık 1994'te kabul edilen karar
A/RES/49/169, 24 Şubat 1995

49/169, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi

Genel Kurul, ...

20. Yüksek Komiserliğin 10 Aralık 1974 tarihli 3274 (XXIV) sayılı Genel Kurul kararı altındaki, vatansızlığın azaltılmasına ilişkin, vatansızlıkla ilgili uluslararası belgelere katılımı ve bu belgelerin tam olarak uygulanmasını teşvik etmek de dahil olmak üzere, sorumluluklarının yerine getirilmesinde Devletleri yardımcı olmaya çağırır;

Genel Kurul tarafından 21 Aralık 1995'te kabul edilen karar
A/RES/50/152, 9 Şubat 1996

50/152, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi

Genel Kurul,

...

Kişinin vatandaşlığını ortaya koyamaması hali de dâhil olmak üzere, vatansızlık durumunun yerinden edilmeye yol açma ihtimalinden endişe ederek ve bu bağlamda vatansızlığın önlenmesi ve azaltılmasının ve vatansız kişilerin korunmasının potansiyel mülteci durumlarının ortaya çıkmasını önleme açısından önemli olduğunu vurgulayarak,

...

14. Yüksek Komiserliği nizami görevi olan uluslararası koruma sağlama ve önleyici tedbirde bulunma işlevi kapsamının yanı sıra, 10 Aralık 1974 tarihli 3274 (XXIV) sayılı ve 30 Kasım 1976 tarih ve 31/36 sayılı Genel Kurul kararları altındaki sorumlulukları kapsamında vatansız kişiler için yürüttüğü faaliyetleri sürdürmeye teşvik eder;

15. Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin 1954 Sözleşmesi¹ ve Vatansızlığın Azaltılmasına İlişkin 1961 Sözleşmesine² taraf olan Devletlerin sayısının sınırlı olması nedeniyle, Yüksek Komiserlikten Devletleri bu sözleşmelere taraf olmaya teşvik etmesini, ayrıca ilgilenen Devletlere vatandaşlık mevzuatlarını hazırlama ve uygulama konusunda ilgili teknik hizmet ve danışmanlık hizmetleri sağlamasını rica eder; ...

¹ Birleşmiş Milletler, Antlaşmalar Serisi, cilt 360, No.5158.

² Adı geçen kaynakta, cilt 989, No. 14458.

Genel Kurul tarafından 19 Aralık 2006'da kabul edilen karar
A/RES/61/137, 25 Ocak 2007

61/137, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi

Genel Kurul,...

2. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi ve Yürütme Komitesi tarafından üstlenilen önemli çalışmaları memnuniyetle karşılar ve bu kapsamda Koruma Gündemi³ ile tutarlı bir şekilde uluslararası koruma rejimini güçlendirmeyi ve, uluslararası topluluk tarafından desteklenen ilgili ulusal kamu politikalarıyla mekanizma ve standartların ilerleyici uygulamaların teşviğini de içerecek şekilde, bugünün değişen uluslararası ortamında Hükümetlerin koruma sorumluluklarını yerine getirmelerine yardımcı olmayı amaçlayan, risk altındaki kadınlara ve kız çocuklarına ilişkin karar ile vatansızlığın tespit edilmesi, önlenmesi ve azaltılması ve vatansız kişilerin korunmasına ilişkin kararın⁴ kabul edildiğini kaydeder;...

4. Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin 1954 Sözleşmesi'ne⁵ şu anda altmış iki Devletin taraf olduğunu ve Vatansızlığın Azaltılmasına İlişkin 1961 Sözleşmesi'ne⁶ otuz üç Devletin taraf olduğunu kaydeder, henüz bunu yapmayan Devletleri bu belgelere katılmayı değerlendirmeleri için teşvik eder, Yüksek Komiserliğin vatansız kişilerin tespit edilmesine, vatansızlığın önlenmesi ve azaltılmasına ve vatansız kişilerin korunmasına ilişkin çalışmalarını kaydeder ve Yüksek Komiserliği ilgili Genel Kurul kararları ve Yürütme Komitesi kararları doğrultusunda bu alandaki çalışmalarına devam etmeye şiddetle teşvik eder;...

³ Adı geçen kaynakta, Elli Yedinci Oturum, Tamamlayıcı No. 12A (A/57/12/Add.1), Ek IV.

⁴ Adı geçen kaynakta, bölüm III, kısım A ve B.

⁵ Birleşmiş Milletler, Antlaşmalar Serisi, cilt 360, No. 5158.

⁶ Adı geçen kaynakta, cilt 989, No. 14458.

EK V - YÜRÜTME KOMİTESİ KARARLARINDAN ALINTILAR

Vatansızlığın Önlenmesi ve Azaltılması ve Vatansız Kişilerin Korunmasına İlişkin Kararlar

No. 78 (XLVI) – 1995

20 Ekim 1995

Yürütme Komitesi,

Her bireyin vatandaşlık hakkı bulunduğunu ve hiçkimsenin bu vatandaşlık hakkından keyfi olarak mahrum edilemeyeceğini *kabul ederek,*

Kişinin kendi tabiiyetini belirleyememesi de dahil olmak üzere vatansızlık olgusunun yerinden edilme uygulamasına yol açabileceği *üzerinde durarak,*

Vatansızlığın önlenmesi ve azaltılması ve vatansız kişilerin korunması uygulamalarının potansiyel mülteci sorunlarının önlenmesi konusunda büyük önem taşıdığını *vurgulayarak,*

(a) Vatansız mülteciler ve vatansızlık olgusunun azaltılması konularında Yüksek Komiserliğe zaten yüklenmiş olan sorumlulukları belirtir, ve BMMYK'yı, Genel Kurulca kendisine, Vatansızlığın Azaltılması'na İlişkin 1961 Sözleşmesi'nin 11 inci maddesi altında belirtilmiş olan işlevleri yerine getirmeye yönelik olarak yüklenen sorumluluğun yanı sıra nizami görevi olan uluslararası koruma sağlama ve önleyici tedbirde bulunma işlevinin bir parçası olarak vatansızlar adına gerçekleştirmekte olduğu etkinliklerini sürdürmeye *teşvik eder;*...

(c) BMMYK'dan, bu belgelere Taraf Devletlerin sayısının sınırlı olması nedeniyle, Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin 1954 Sözleşmesi'ne ve Vatansızlığın Azaltılmasına İlişkin 1961 Sözleşmesi'ne katılımı etkin bir biçimde teşvik etmesinin yanı sıra, ilgilene Devletlere vatandaşlık mevzuatlarını hazırlama ve uygulama konusunda ilgili teknik hizmet ve danışmanlık hizmetleri sağlamasını *rica eder;*...

Uluslararası Korumaya İlişkin Genel Karar

No. 95 (LIV) – 2003

10 Ekim 2003

Yürütme Komitesi, ...

- (v) Devletleri vatansızlık vakalarının çözümlenmesine yönelik yöntemler konusunda BMMYK ile işbirliği içerisinde çalışmaya ve vatansız bir kişinin durumunun halihazırda bu kişiye ev sahipliği yapan ülkede veya daha önce ikamet ettiği ülkelerde çözümlenemediği ve belirsizliğini ve hassasiyetini koruduğu hallerde yeniden yerleştirme mekanı sunulmasına yönelik olasılıkları değerlendirmeye teşvik eder;

Vatansızlığın Tespit Edilmesi, Önlenmesi ve Azaltılması ile Vatansız Kişilerin Korunmasına İlişkin Karar

No. 106 (LVII) – 2006

6 Ekim 2006

Yürütme Komitesi,

Dünyanın çeşitli bölgelerinde vatansızlık sorunlarının devamlılığından ve yeni vatansızlık durumlarının ortaya çıkmasından derin endişe *duymaya devam ederek*,...

Vatansızlığın engellenmesi ve azaltılmasına katkıda bulunması ve vatansız kişilerin korunmasını ilerletmesi için Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından Yüksek Komiserliğe verilen sorumlulukları *tekrar teyit ederek*,

Vatansızlığın engellenmesi ve azaltılması ile vatansız kişilerin korunmasına ilişkin 78 (XLVI) sayılı Kararının yanı sıra 90 (LII), 95 (LIV), 96 (LIV) sayılı Kararları ve uzun süren vatansızlık durumlarının çözümüne ilişkin 99 (LV) ve 102 (LVI) sayılı Kararlarını *hatırlatarak*,

- (a) Vatansızlığın tespit edilmesi, engellenmesi ve azaltılmasını desteklemek ve vatansız kişilerin korunmasını ilerletmek için hedefli faaliyetler izleyerek bu alandaki gayretlerini hükümetler, diğer Birleşmiş Milletler ve uluslararası kuruluşların yanı sıra ilgili bölgesel ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği içinde güçlendirmesi için BMMYK'yı *şiddetle teşvik eder*;

Vatansızlığın Tespit Edilmesi

- (b) Vatansız nüfusların ve topraklarında ikamet eden belirsiz tabiiyetli nüfusların tespit edilmesi gayretlerine kalkışması veya bu gayretlerini yinelemesi için, ilgilenen Hükümetler ile özellikle UNICEF ve UNFPA'nın

yanı sıra DPA, OHCHR ve UNDP gibi diğer Birleşmiş Milletler kuruluşları ile işbirliği içinde uygun görüldüğü şekilde doğum kaydı ve nüfus verilerinin güncellenmesiyle bağlantılı süreçleri içerebilecek ulusal programlar kapsamında çalışmaya devam etmesi için BMMYK'ya çağrıda bulunur;

- (c) Sorunu ele almak için üretilecek stratejilerin temeli olarak hizmet verecek olan, vatansızlık sorununun mahiyeti ve kapsamının daha iyi anlaşılmasını desteklemek, vatansız nüfusları tespit etmek ve vatansızlığa yol açan nedenleri anlamak amacıyla özellikle vatansızlığa ilişkin az araştırma yapılan bölgelerde ilgili akademik kurumlar veya uzmanlar ve hükümetler ile araştırma yürütmesi ve paylaşması için BMMYK'yı teşvik eder;
- (d) Vatansız kişiler veya belirsiz tabiiyetli bireylere ilişkin istatistiklere sahip olan Devletleri, bu istatistikleri BMMYK ile paylaşmaya teşvik eder ve bilgi toplamak, güncellemek ve paylaşmak için daha resmi, sistematik bir yöntem oluşturması için BMMYK'ya çağrıda bulunur;
- (e) Yürütme Komitesi'ne verilen vatansız kişilere dair faaliyetlerin iki yıllık raporlarında Devletler tarafından sağlanan istatistikleri ve vatansızlığın büyüklüğüne ilişkin akademik kurumlar ve uzmanlar, sivil toplum ve kendi personeli tarafından sahada yürütülen araştırmaları dâhil etmesi için BMMYK'yı teşvik eder;
- (f) BMMYK'nın, ilgilenen Devletler arasındaki diyalogun küresel ve bölgesel düzeyde kolaylaştırılmasına da hizmet edecek şekilde, Devletlere teknik tavsiye ve operasyonel destek sağlamaya ve vatansızlık sorununun anlaşılmasını desteklemeye devam etmesini teşvik eder;
- (g) Tabiiyet ve vatansızlık alanında Parlamentolar Arası Birlik (IPU) ile kurulan işbirliğini kaydeder ve ulusal ve bölgesel parlamentolarda, Devlet idareleri ile sivil toplum arasında farkındalık artırmak ve kapasite yaratmak için kullanılan *2005 Parlamenterler için Tabiiyet ve Vatansızlık El Kitabı'nı* da kaydeder; ...

Vatansız Kişilerin Korunması

- (s) Devletleri, Vatansız Kişilerin Statüsüne ilişkin 1954 Sözleşmesine katılmayı değerlendirmeleri ve Taraf Devletleri sözleşmeye ilişkin çekincelerini kaldırmaları için teşvik eder;
- (t) Aktif bir şekilde bilgi yaymasını ve uygun olduğunda vatansız kişilerin tespit edilmesi, kaydedilmesi ve bu kişilere statü verilmesi için hükümet paydaşlarını eğitmesini BMMYK'dan rica eder;
- (u) Vatansız Kişilerin Statüsüne ilişkin 1954 Sözleşmesine henüz taraf

olmayan Devletleri topraklarında yasal olarak ikamet eden vatansız kişilere uluslararası insan hakları hukuku doğrultusunda muamele etmeleri; ve uygun görüldüğü şekilde mutad ve yasal olarak ikamet eden vatansız kişilerin ulusal mevzuat doğrultusunda vatandaşlığa kabul edilmesinin kolaylaştırılmasını değerlendirmeleri için teşvik eder;

- (v) Özellikle vatansız kişilerin vatansızlık durumlarını telafi etmek için hukuki çarelere erişmelerine yardımcı olarak vatansız kişilerin korunmasına ve bu kişilere yardımcı olunmasına katkıda bulunan programları ilgili Devletlerin isteği üzerine uygulaması için ve bu bağlamda, uygun görüldüğü şekilde yasal danışma ve diğer yardımları sağlamada sivil toplum örgütleriyle birlikte çalışması için BMMYK'yı teşvik eder;
- (w) Sadece vatansız olmalarına dayanarak vatansız kişileri gözaltına almamaları ve onlara uluslararası insan hakları hukuku doğrultusunda muamele etmeleri için Devletlere çağrıda bulunur ve ayrıca Vatansız Kişilerin Statüsüne ilişkin 1954 Sözleşmesine Taraf Devletlere bu sözleşmenin hükümlerini tamamen uygulanması çağrısında bulunur;
- (x) Sözleşme hükümlerinin tutarlı bir şekilde uygulanmasını sağlamak amacıyla BMMYK'nın 1954 Sözleşmesinin uygulanmasına ilişkin Taraf Devletlere teknik tavsiye vermesini sağlamak için vatansızlıkla bağlantılı konulara ilişkin kendi personelinin ve diğer Birleşmiş Milletler kuruluşlarının personelinin eğitimini daha geliştirmesini BMMYK'dan rica eder.

UNHCR
The UN
Refugee Agency

© 2014 BMMYK.

Tüm ülkeler için tüm hakları saklıdır.